

ISBN 978-1-920458-37-9

9 781920 458379

XITSONGA HOME LANGUAGE
GRADE 3 – BOOK 1
TERMS 1 & 2
ISBN 978-1-920458-37-9

THIS BOOK MAY NOT BE SOLD.

13th Edition

ISBN 978-1-920458-37-9

XITSONGA RIRIMI RA LE KAYA – Giredi ya 3 Buku ya 1

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Vito:

Tlilasi:

Buku ya 1
Tikotara ta
na 2

XITSONGA RIRIMI RA LE KAYA

**Manana Angie Motshekga,
Holobye wa Dyondzo ya
Masungulo**

**Dkd. Reginah Mhaule,
Xandla xa Holobye wa
Dyondzo ya Masungulo**

Tibuku leti to tirthela ti endleriwe vana va Afrika-Dzonga ehansi ka vurhangeri bya Holobye wa Dyondzo ya Masungulo. Manana Angie Motshekga, na Xandla xa Holobye wa Dyondzo ya Masungulo. Dkd. Reginah Mhaule.

Tibuku to tirthela ta Rainbow ti vumba xiyenge xin'wana xa ntlawa wa micingiriko ya Ndzwulo ya Dyondzo ya Masungulo leyi kongomisiweke eka ku antswisa matirhelo ya vadyondzi va Afrika-Dzonga eka tigiredi ta ntsevu to sungula. Tanihi xin'wana xa swilo leswi nga swirhangana eka nkunguhato wa matirhelo ya mfumo, phurojeke leyi yi humelerile hi ku seketeriwa hi timali hi Nkwama wa Timali ta Tiko. Leswi swi endlile leswaku Ndzwulo yi swi kota ku endla leswaku tibuku leti to tirthela, ti kumeka hi tindzimi hinkwato ta ximfumo handle ko hakeleriwa.

Hi tshemba leswaku tibuku leti ti ta pfuna vadyondzisi eka micingiriko ya vona yo dyondzisa ya masiku hinkwawo no tiyisisa leswaku vadyondzi va vona va kota ku heta kharikhulamu. Hi tiyisise leswaku hi letela mudyondzisi eka nghingiriko wun'wana na wun'wana hi ku katsa mifungho leyi kombisaka leswi mudyondzi a faneleke ku endla swona.

Hi ni ntshembo wa leswaku vana va ta tiphina no tsakela ku tirha micingiriko leyi nga ebukwini loko va ri karhi va ya emahlweni no dyondza, na leswaku wena, mudyondzisi, u ta tsaka swin'we na vona.

Hi mi navelela ku humelela, wena na vadyondzi va wena eku tirthiseni tibuku leti to tirthela.

VUTIHLAMULERI BYA VANTSHWA AFRIKA-DZONGA

Ku ringana Khoma munhu un'wana na un'wana hi ku ringana na hi mfanelo. U nga vi na xihlawuhlawu. 	Ndzhuti wa ximunhu Xixima munhu un'wana na un'wana. Kombisa tintswalo no hlayisa. 	Vutomi Swilo leswi hanyaka hinkwaswo swi na nkoka. Khoma swilo leswi hanyaka hinkwaswo hi xichavo.
Ndyangu Xixima vatsvari va wena. Kombisa tintswalo no tshembeka eka va ndyangu wa ka n'wina. 	Dyondzo Nghena xikolo, dyondza u tlhela u tirha swinene. Landzelela milawu ya xikolo. 	Ntirho Pfuna va ndyangu wa ka n'wina hi mitirho ya le kaya. Vana a va fanelangi ku sindzisiwa ku lava ntirho.
Ntshunxeko na vuhayiseki U nga tshuki u vavisa, u karhata kumbe u chavisa van'wana naswona u nga pfumeleli van'wana ku endla sweswo. Herisa ku hambana ka mavonele hi ndlela yo rhula. 	Nhundzu Xixima nhundzu ya vanhu van'wana. U nga onhi nhundzu naswona u nga yivi. 	Vukhongeri, swikholwakholwana na mavonele Xixima swikholwakholwana na mavonele ya vanhu van'wana.
Vuhayiseki Hlayisa misava. U nga onhi mati na gezi. Hlayisa swiharhi na swimila. Hlayisa yindlu ya ka n'wina na muganga wa ka n'wina swi tshama swi basile no va swi hlayisekile. 	Vuakatiko U va muakatiko wa Afrika-Dzonga wo lulama no tshembeka. Xixima milawu u tlhela u tiyisisa leswaku van'wana va endla sweswo na vona. 	Ntshunxeko wo humesa mavonele U nga hangalasi vunwa na rivengo. Tiyisisa leswaku vanhu van'wana a va rhukanawi kumbe va tlhaviwa hi marito.

Giredi
ya 3

R i r i m i r a
I e k a y a

HI XITSONGA

Buku leyi i ya:

XITSONGA

Buka ya

-

SWILETELO SWA VADYONDZISI

Tirhisa buku yo tirhela kun'we na switirhisiwa swin'wana swa wena loko u ri karhi u ya emahlweni u hlувukisa tinongoti ta masungulo ta switshuriwa leswi kandziyiseweke eka vadyondzi:

- **Ku khoma buku:** Ndlela leyi faneleke yo khoma no phendla buku.
- **Nongoti ya buku:** Pheji ra le mahlweni, vito na nongonoko wa leswi nga endzeni.
- **Matlhelo:** Ku hlaya ku suka emahlweni ku ya endzhaku, ku suka eximatsini ku ya exineneni na ku suka ehenhla ku ya ehansi.

SWITSUNDUXO SWA MADYONDZISELE

Ku yingisela na ku vulavula

Hlaya Xitativende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo (Xitsonga Ririmia ra le Kaya), p. 10. Vadyondzi va fanele ku dyondzisiwa switor, swinsin'wana swo koma, switlhokovetselo na tinsimu vhiki rin'wana na rin'wana.

Ku bula hi swifaniso

1. Letela vadyondzi eka:
  - ku boxa no bula hi minchumu leyi nga eswifanisweni (sayizi, xivumbeko, muhlovo na ntalo).
  - Ku hlamusela swifaniso hi ku vutisa swivutiso: mani, yini, kwihi, rini, hikwalaho ka yini, ku humelele yini eku sunguleni, ku humelele yini endzhaku?
  - ku tumbuluxa xitori xa tiliasi (vulehi byi ta lawuriwa hi swiyimo swa vuswikoti bya vadyondzi).
2. Pfumelela mudyondzi un'wana na un'wana ku hlamusela munghana wa yena xitori xa tiliasi.
3. Tirhisa matsalele ya xitori xa tiliasi (XIPHOKHAMA Ririmia ra le Kaya, p.12, ku tsala kun'we). Kombisa vadyondzi matirhisele ya maletere lamakulu, ku hambanisa marito na mahikahatelo.
4. Pfumelela vadyondzi ku hlaya na wena loko u hlaya xitori xa tiliasi.
5. Kombela vadyondzi ku nkhwatihata kumbe ku ba xirhendzevutana eka mipfumawulo kumbe swivumbeko swa ririmia swa vhiki eka xitori xa tiliasi.

Ku hlaya

Hlaya Xitativende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo (Xitsonga Ririmia ra le Kaya), p. 12 – 18, mayelana na tindlelankulu ta ntlhanu to dyondzisa ku hlaya.

Ku tsala

Hlaya Xitativende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo (Xitsonga Ririmia ra le Kaya), p. 18 – 19, mayelana na ntivontsalo na ku tsala. Loko kotara yi fika emakumu, vadyondzi va cinca ku suka xikiripiti lexi nga pirintiwa ku ya eka xikiripiti xo hlanganisiwa kumbe tsalelo ro nthwenthwesa.

Tidyondzo ta ntivontsalo ti fanele ku kongoma eka ku titoloveta ku tsala maletere lamatsongo na maletere lamakulu na ku hlanganisa loku lavekaka eka ntivontsalo lowuntshwa. Vadyondzi va fanele va kota ku kopunula xitshuriwa lexi pirintiweke (xik, xitshuriwa xo huma ebukwini) eka xikiripiti lexi nga hlanganisiwa kumbe tsalelo ro nthwenthwesa.

Tsundzuka leswi landzelaka:

- Leswi vadyondzi va tsakelaka ku swi dyondza swa hambana. Swi na nkoka leswaku vadyondzi va rhanga hi ku nyanyuriwa hi ku bona swo karhi, ku twa na ku fambafambisiwa leswaku va kota ku dyondza hi ndlela leyi nyawulaka no pfuna.
- Vadyondzi va fanele ku bona leswi va swi dyondzaka, hikokwalaho va fanele va titoloveta migingiriko va nga si yi hetisa hi ku yi tsala, xik:

Ku vumba: Nyika vadyondzi nkarhi wo vumba marito hi ku tirhisa makhadi ya maletere.

Ntwisiso: Vadyondzi va fanele ku hetisa tinhlamulo hi ku vula hi nomo emintlaweni ya bona va nga si hetisa hi ku ti tsala. Murhangeri wa ntlawa u vutisa swivutiso loko swirho swa ntlawa swi lava tinhlamulo no hlamlula swivutiso.

Ku hlawula marito yo hetisa swivilwa: Nyika mintlawwa swiphephana swa nxaxamelo wa maletere yo ka ya nga helelangi na makhadi ya marito. Vadyondzi va hetisa swivilwa hi ku veka makhadi ya marito hi ndlela leyi faneleke.

Ku yelanisa marito na swifaniso: Kurisa pheji ri va A3. Emintlaweni ya bona, vadyondzi va veka swifungho eka tinhlamulo leti nga tona.

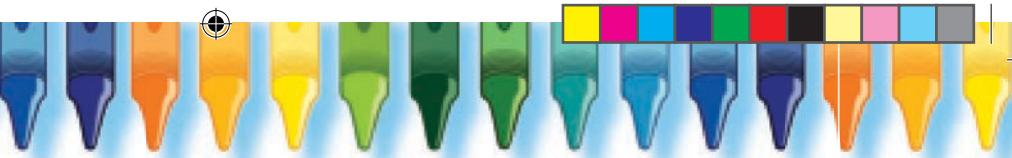
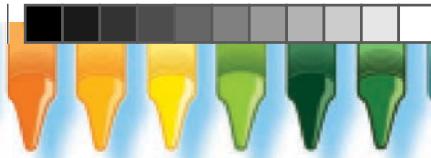
Ku yelanisa swiyenge swimbirhi swa xivulwa: Emintlaweni ya bona, vadyondzi va yelanisa swiyenge swa swivilwa.

Ku tsala atikili ya phephahungu ra bona: Tsarisa vadyondzi atikili ya tiliasi kutani yi landzela hi atikili ya ntlawa va nga si tsala tiatikili ta bona.

Tidikixinari: Tirhisa dikixinari siku rin'wana na rin'wana. Vuswikoti bya vadyondzi byi lawula swiyimo swa ku tika ka migingiriko. Swi nga fanelia ku nyika mapheji lama faneleke ku langutiwa.

Lemuka: Hi nkarhi wa migingiriko ya mintlawwa, nyika murhangeri wa ntlawa tinhlamulo to n'wi pfuna ku letela swirho swa ntlawa hi ndlela leyi faneleke.

L

e

s

W

i

n

g

a

e

n

d

z

e

n

i

Nkongomelo wa 1: Ku vuyela exikolweni Kotara ya 1: Mavhiki ya 1–4

1 Ndzi vuyile exikolweni 2

Ku vulavula: Tirhisa swifaniso ku vhumba leswi xitori xi vulavulaka hi swona.
Ku hlaya: Ku hlaya swin'we (ndzungulo).
Switoloveto swo kambela ku twisia: Boxa timhaka ta nkoka eka leswi hlaiyiweke.
Mipfumawulo: -ile, pf, ph, -isa, tsh.
Ku tsala swivulwa etibukwini ta switoloveto ku tirhisiwa marito yo huma eka bokisi ra ntivomarito.
Ku hlaya: Marito ya ntolovel.

2 Mayelana na xikolo xa hina 4

Ku vulavula: Vulavula na munghana wa wena hi mitlangu leyi u yi rhandzaka.
Ririm: Ndzandzelelano wa tialifabete na mavita-vito.
Ku tsala: Tirhisa marito lama nyikiweke ku tsala swivulwa ebukwini ya switoloveto.
Tata vuxokoxoko hi mayelana na wena eka fomo.
Tsala swivulwa hi leswi u swi rhandzaka na leswaku vanghana va wena i vamani.
Ririm: Bana xirhendzevutana eka mavita-vito lama faneleke ku sungula hi letere lerikulu.
Ku tsala: Endla phositaro.
Ku tsala swivulwa etibukwini ta switoloveto ku tirhisiwa marito yo huma eka bokisi ra ntivomarito.
Ku hlaya: Marito ya ntolovel.

3 Mudyondzisi u tlangela siku ra yena ra ku velekiwa 6

Ku hlaya na ku twisia: Swi fana na swa phepha ro tirthela ra 1.
Ririm: Ku hlawula maviti ehansi ka tinhlokohaka ta munhu, ndhawu, kumbe swilo.
Mipfumawulo: ntlh, ndz, kh, a, by, u

4 Ku navela ka le xihundleni ka siku ra mina ra ku velekiwa 8

Ku tsala: Endlela munhu wo hlawuleka khadi ra siku ra ku velekiwa.
Ku hlaya: Hlaya dayari ya Piet kutani u vulavula na munghana wa wena hi ku navela ka Piet ka le xihundleni eka siku ra yena ra ku velekiwa.

Ku tsala: Tsala eka dayari ya wena ku navela ka wena eka siku ra wena ra ku velekiwa.

Ku hungasa: Tata mavito ya vanghana va wena eka tin'hweti ta masiku ya vona ya ku velekiwa.

5 Siku ra mitlangu 10

Ku vulavula: Tirhisa swifaniso ku vhumba leswi xitori xi vulavulaka hi swona
Ku hlaya swin'we: (ndzungulo)
Mipfumawulo: v, a, ch, q, hl, g
Ririm: Tlhantla marito hi mapeletwana ya wona
Ku tsala: Tirhisa marito lama nyikiweke ku tsala swivulwa
Ku twisia: Longoloxa mitirho leyi vuriweke exitorini.

6 Siku ra ku tiphina exikolweni 12

Ku vulavula: Vutisa vanghana va wena hi mitlangu leyi va yi rhandzaka swinene. Tata eka tafula
Ririm: Ndz andzelelano wa tialifabete
Ririm: Maviti-nkatsano
Ku tsala: Tsala hi ntlangu lowu u wu rhandzaka swinene.
Ku tsala: Endla phositaro u navetisa siku ra mitlangu

7 Siku ra mitlangu ri khukhuriwa 14

Ku hlaya: Swi fana na swa phepha ro tirthela ra 1.
Nkomiso wa marito.
Mipfumawulo: k, -ile, hl, d, ng

8 Endzhaku ka siku ra mitlangu 16

Ku vulavula: Encisa leswi humeleleke hi siku ra mitlangu.
Ririm: Tsala swivulwa hi marito ya munhu.
Tirhisa mepe wa miehleketo eka ku pulana.

9 Dlhadlha ra xikolo ra tshwa 18

Ku hlaya swin'we: Swi fana na phepha ro tirthela ra 1.
Ririm: Switwananisi na masivi (bana xirhendzevutana eka marito lama kombisaka ku tlula munhu un'we).
Mipfumawulo: nt, h, n'w, njh na rh.

10 Vuhlayiseki eka ndzilo 20

Ku tsala: Nambara swifaniso ku kombisa ndzandzelelano lowu

faneleke
Ku tsala: Tsala hi xifaniso xin'wana na xin'wana.

Ririm: Hikahata swivulwa.
Ririm: Mavita-vito, tirhisa maviti eswivulweni.

Ku hungasa: Pfuna valwa-na-ndzilo ku kuma ndlela ya vona.

11 Siku ra layiburari 22

Ku hlaya no twisia: Swi fana na phepha ro tirthela ra 1.
Mipfumawulo: Bana swirhendzevutana eka marito lama nga switwananisi exitorini.
Ririm: Hlanganisa swivulwana ku vumba xivulwa-mpfilungano hi ku tirhisa hikuva.
Mipfumawulo: t, g, x, mb, -ni

12 Ku hlaya tibuku 24

Tsala nkambisiso wa buku.
Lava marito lama nga na ncino.
Ku vulavula: Dirowa mifungho kutani u hlamusela munghana wa wena.

13 Swilo leswi hi swi tsakelaka 26

Ku hlaya na ku twisia: Rhesipi
Mipfumawulo: -ili, -oni, -isi, -elo, -oho
Ngingiriko wo hlawula nhlamlulo leyi faneleke exikarhi ka tinhlamulo leti nyikiweke.

14 I mani a rhandzaka yini? 28

Ku tsala: Ku ithavhiyuwa vanghana ho tata tafula.
Tsala rhesipi leyi u yi rhandzaka swinene
Ririm: Ku hlanganisa swivulwa - nhlokohaka na riendlinkulu.

15 Muendzi wo hlamarisa exikolweni xa hina 30

Encisan xitori xa mbuti leyi yaka exikolweni
Mipfumawulo: nk, e-, -isa, nkw, -aza

16 Mbuti ya xikolo 32

Ku tsala: Nambara swifaniso hi ndzandzelelano lowu faneleke wa swiendleko swa xitori.
Tsala xivulwa eka xifaniso xin'wana na xin'wana.
Tsala buku ya xitori u tirhisa xiletelo xa xitsemeva.
Xitori xi faneleku va na manghenelo, miri na mahetelelo.

Ndzi vuyile exikolweni

A hi vulavuleni

Xiyani xifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka eka xona.

A hi hlayeni

Hi tsakele ku va eka Giredi ya 3. "Ndzi **tsakile** hikuva ndzi ta va mudyondzisi wa n'wina," ku vula Manana Sibisi. "Ndza swi tiva leswaku mi ta tirha swinene eka Giredi ya 3," ku vula mudyondzisi. "Ku na vana vambirhi lavantshwa. Piet na Lebo," a hlamusela. Lebo u famba hi xitulu xa mavhilwa. Hinkwerhu hi fanele ku n'wi pfuna hi ku n'wi fambafambisa laha xikolweni".

Siku:

Tlilasi yi basile swinene.

Ku na phositara ekhumbini leyji tsundzuxaka hi
ku hlayisa xikolo xi tshama xi basile.

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona.
Tirhisa marito ya ntlhanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

tsakile	pfunā	phositara	hlayisa	tshama
pasile	pfempfa	phorha	fambisa	tshakata
basile	pfotlo	phoma	tirhisa	tshuri

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka. Rito ro sungula ra nhlamulo ri fanele ku sungula
hi letere lerikulu. Tsundzuka ku hetelela hi hiko.

Xana va le ka giredi yihi sweswi?

Vale ka

I mani loyi a fambaka hi xitulu xa mavhilwa?

Hikwalaho ka yini ku ri na phositara leyikulu ekhumbini?

Ku va

Vana vambirhi lavantshwa i vamani?

I na

Mayelana na xikolo xa hina

A hi tsaleni

Bula na munghana wa wena hi
mitlangu leyi u yi tsakelaka.

A hi tsaleni

Tsala mavito ya mune ya vanghana va wena
ku ya hi ndzandzelelano wa tialifabete.

I		3	
2		4	

Ntivomarito

Sweswi bana xirhendzevutana eka marito lama faneleke ku sungula hi maletere
lamakulu. Lava mavito lama nga mavito ya vanhu kumbe mavito ya tindhawu. U
endleriwile xikombiso. Kutani tirhisa marito ya ntlanu u tsala swivulwa ebukwini ya
wena ya switoloveto.

Maviti

sokisi	dzivamisoko	tintanghu	durban
manana sibisi	jabu	sam	ribuwa
mudyondzisi	yindlu	sonto	sunguti
cape town	buku	bazi	polokwane

Sweswi hetisa khadi leyi hi mayelana na wena.

A hi hungaseni

Vito ra mina i _____.

Ndzi le ka giredi ya _____. Ndzi na _____ wa malembe.

Vito ra munghana wa mina i _____.

Ntlangu lowu ndzi wu rhandzaka swinene i _____.

Buku leyi ndzi yi rhandzaka swinene i _____.

Siku:

A hi tsaleni

Tsala swivulwa swimbirhi hi wena, hi swilo leswi u swi
tsakelaka na leswaku vanghana va wena i vamani.

Marito ya
ntoloveloo
fambisa
pasile
tshama

A hi hungaseni

Languta phositara mayelana na ku hlayisa xikolo xi tshama xi basile. Hlamusela
munghana wa wena leswi phositara yi hlamuselaka leswaku hi endla swona.
Unga engetela swivulwa eka phositara mayelana na ku ka hi nga thyakisi.
Tirhisa matsalelo lama sasekisaka.

Unga vi mudyondzi loyi a
thyakisaka.

Kumeka u ri mudyondzi
la tirhandzaka.

Hlayisa xikolo xa wena xi tshama xi basile.
Rholela maphepha.
Tirhisa thini ro chela thyaka.

Mudyondzisi: Sayina

Siku

3 Mudyondzisi u tlangela siku ra yena ra ku velekiwa

A hi vulavuleni

Xiyani xifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka eka xona.

A hi hlayeni

Namuntlha i siku ra ku velekiwa ka mudyondzisi wa hina.

Ku na makhandhlela yo tala eka khekhe ra yena.

Endzhaku ka loko Manana Sibisi a timile makhandhlela, hi yimbelerile risimu ro n'wi navelela siku lerinene kutani hinkwerhu hi xekeriwa khekhe hi dya.

Hi n'wi nyike nyiko ya xifaniso xa sekwa leri yimeke ehenhla ka ribye. Hinkwerhu hi tsarile mavito ya hina ekhalendareni.

Siku ra ku velekiwa ra Aki ri hi Nyenyankulu.

Siku ra Bongi ri hi Khotavuxika. Ra Lebo ri hi Mudyaxihi.

Siku:

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka. Rito ro sungula ra nhlamulo ri fanele ku sungula hi letere lerikulu. Tsundzuka ku hetelela hi hiko.

A ri ri siku ra ku velekiwa ka mani namuntlha?

I mani loyi a nga ta va na phati ya siku ra ku velekiwa hi xixikana?

Xana Bongi u ta va na phati ya ku hlambela hi siku ra yena ra ku velekiwa? Hikwalaho ka yini u vula sweswo?

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona.
Tirhisia marito ya ntlanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

namuntlha	endzhaku	khekhe	dya	ribye	vuxika
ntlhambi	ndzhope	khoba	ba	xibye	chucha
ntlhari	ndzhuti	khuma	kha	byela	hluta

Fanisa

ntanghu

pene

Lebo

Jabu

Cape Town

Durban

desika

Polokwane

A hi tsaleni

Tsala mavito lama emakhadini lama faneleke.

MUNHU

NDHAWU

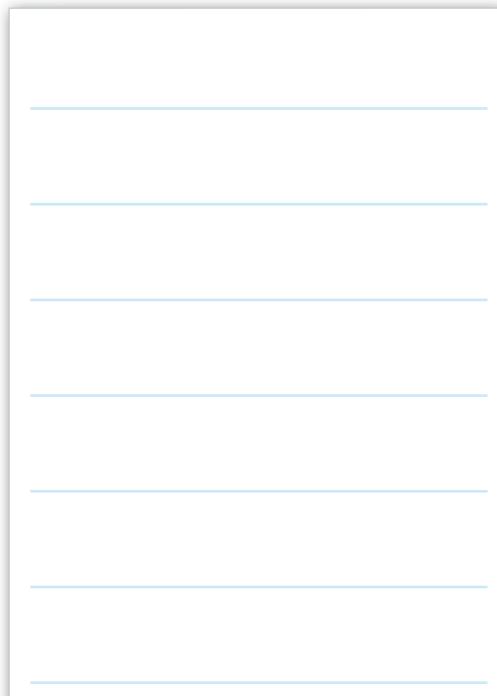
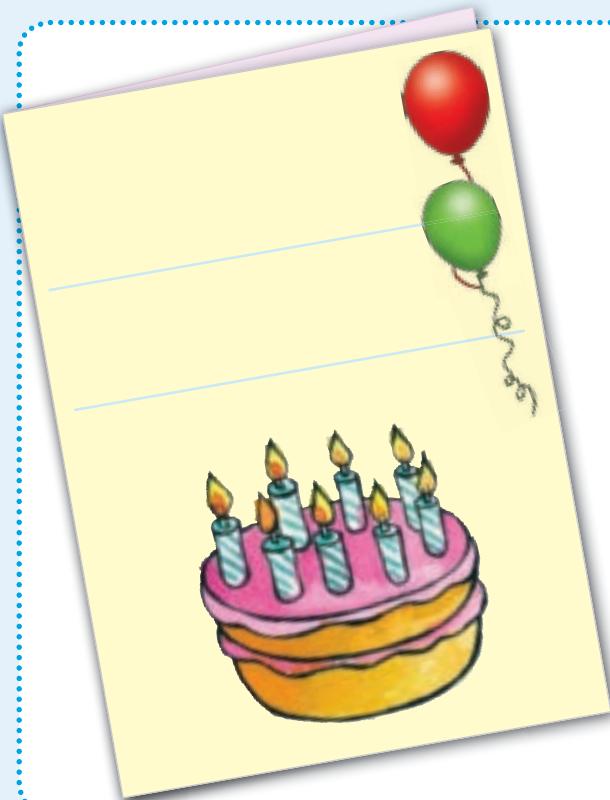
XILO

Ku navela ka le xihundleni ka siku ra mina ra ku velekiwa

A hi tsaleni

Endlela munhu loyi u n'wi tsakelaka khadi ra siku ra ku velekiwa.
Tsala mahungu yo hlawuleka emahlweni ka khadi. Ya tsale ehenhla ka xifaniso.
Kutani tsala mahungu yo hlawuleka emahlweni ka khadi.

A hi tsaleni

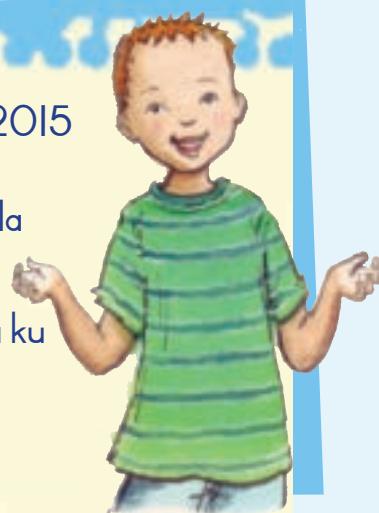
Hlaya dayari ya Piet kutani u bula na munghana wa wena hi ku navela ka le xihundleni ka Piet eka siku ra ku velekiwa ka yena.

Eka dayari

21 Nyenyankulu 2015

Loko ndzi va na malembe ya nhungu, ndzi ta tsakela ku amukela nyiko yo hlawuleka. A ndzi lavi switlangiso, a ndzi lavi nchumu wun'wana. Ndzi navela leswaku tatana a vuya ekaya hi siku ra ku velekiwa ka mina leswaku a ta famba na mina hi ya hlalela ntlangu wa bolo ya milenge.

Siku:

A hi tsalen'i

Sweswi tsala leswi u navelaka swona eka siku ra wena ra
ku velekiwa.

Eka dayari

Siku

Marito ya
ntoloveloo

byela
dya
khekhe

A hi hungaseni

Tsala mavito ya vanghana va wena hinkwavo
eka n'hweti leyi va vaka na masiku ya ku velekiwa ka vona.

KHALENDARA YA MASIKU YA KU VELEKIWA

Sunguti	Nyenyenyan'i	Nyenyankulu
Dzivamisoko	Mudyaxihi	Khotavuxika
Mawuwani	Mhawuri	Ndzhati
Nhlangula	Hukuri	N'wendzamhala

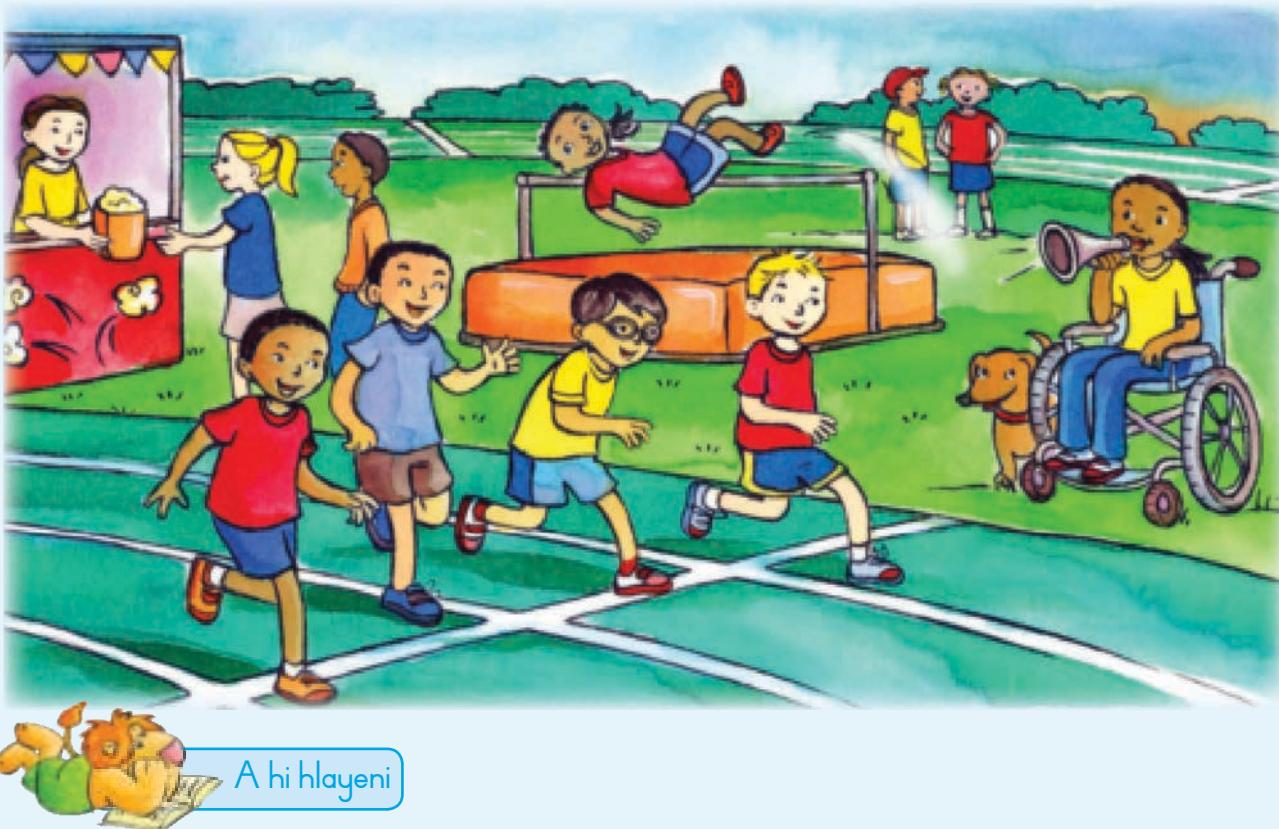
Mudyondzisi: Sayina

Siku

A hi vulavuleni

Xiyani xifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka eka xona.

A hi hlayeni

"Hinkwerhu hi fanele ku pfuna hi Siku ra Mitlangu," ku hlamusela mudyondzisi.

Lebo u te, "Ndzi ta endla phositara ku tivisa **vanhu** hi Siku ra Mitlangu."

"Ndzi nga katinga mbvacha hi ta wu **xavisa**," ku vula Bongi. "Ndzi ta pfuna Jabu ku **chela** mbvacha endzeni ka maphakiti," ku vula Aki. "Ndzi nga **qambha** tinsimu leti hi faneleke ku ti yimbelela," ku vula Jabu.

"Ndzi ta yima eka ntila wa ku **hlula** ku vona loyi a hlulaka," ku vula Amu.

"Ndzi ta yima **egedeni** ku kombisa vamanana na vatatana laha va faneleke ku ya kona," ku vula Pieter.

Siku:

A hi tsalení

Tlhantlha u kombisa mipfumawulo. Xikombiso: luka ri va **lu + ka**.

Swipfuneti

Emahlweni

Endzhaku

Endzeni

Ehandle

Exikarhi

Ehansi

Sweswi tsala marito ku ya hi ndzandzelelano wa tialifabete.

1		4	
2		5	
3		6	

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona.

Tirhisa marito ya ntlanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

vanhu	xavisa	chela	qambha	hlula	gede
vana	xaka	chulula	quva	hlela	goya
vaaki	xandla	chefu	qumbha	hluta	guma

A hi tsalení

Xiya nxaxamelo wa mitirho leyi faneleke ku endlwa. Tsala vito ra munhu loyi a nga ta endla ntirho wo karhi. Boxa loko ntirho wu ta endlwa siku ra mitlangu ri nga si fika kumbe hi siku ra mitlangu.

I ntirho muni?	Wu ta endla hi mani?	Xana wu fanele ku endlwa siku ra mitlangu ri nga si fika kumbe hi siku ra mitlangu?
Ku endla phositara.	Lebo	Siku ra mitlangu ri nga si fika
Ku katinga mbvacha wu ta xavisiwa.		
Ku chela mbvacha endzeni ka maphakete.		
Ku qambha tinsimu.		

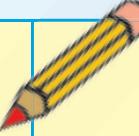

6 Siku ra ku tiphina exikolweni

A hi tsaleni

Vutisa vanghana vanharhu leswaku mitlangu leyi va yi tsakelaka hi yihi.
Tsala mavito ya vona kutani u tsala mitlangu ehansi ka mavito.

Vito	Thandi			
Ntlangu lowu tsakeriwaka	Netibolo			

A hi tsaleni

Nambara ntlawa wun'wana na wun'wana wa marito ku kombisa ndzandzelelano wa alifabete lowu faneleke.

I	kofi
3	kulu
2	kondlo

	xuka
	xava
	xisa

	buwa
	baka
	bola

A hi tsaleni

Endla tinhlayo ta marito lama landzelaka.

gida	+	vusiku	=	xigidavusiku
khombo	+	muni	=	
neti	+	bolo	=	
nyoka	+	hansi	=	

Siku:

A hi tsaleni

Tsala swivulwa swinharhu hi ntlangu lowu u wu
tsakelaka swinene.

Marito ya
ntoloveloo
gede
vana
xaka

A hi hungaseni

Pfuna Lebo ku endla phositara mayelana na siku ra mitlangu. Tsala vito
ra xikolo xa n'wina. Dirowa swifaniso eka phositara u kombisa leswi nga ta
humelela hi siku ra mitlangu. Engetela vuxokoxoko byin'wana lebyi siyiweke.
Loko u hetile kombisa munghana wa wena.

Xikolo xa

SIKU RA MITLANGU

Tiphine exikolweni hi siku ra 5 Nyenyankulu hi Mugqivela
Hi sungula hi 10:00

Siku ra mitlangu ri khukhuriwa

A hi vulavuleni

Xiyani xifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka eka xona.

A hi hlayeni

Vana hinkwavo a va tiphina emitlangwini.

A ri ri **siku** lerinene ra ximumu. Vamanana na vatatana va hina a va yimbelela. A hi tsutsuma hi **tsakile** hikuva a hi hlula. Un'wana na un'wana a titwa **kahle**.

Kutani mpfula yi sungula ku na. Tilo ri **duma** swinene.

Yi ne lero hi tsakama no ngheniwa hi xirhami.

Moya wu **hunga** wu handzula tiphositara.

Hi tsutsumele etitlilasini hi ya yima kona. Loko mpfula yi xa hinkwerhu hi **yile** emakaya.

Siku:

A hit saleni

Dirowa ntila u kombisa marito lama yelanaka.

tsakile		famba	
yile		na	
fambile		tsaka	
nile		ya	

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona.

Tirhisa marito ya ntihanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

siku	tsakile	kahle	duma	hunga
huku	yile	hehla	dini	lunga
duku	fambile	fehla	daya	senga

A hit saleni

Hlamula swivutiso leswi. Rito ro sungula ra nhlamulo
ri fanele ku sungula hi letere lerikulu. Tsundzuka ku
hetelela hi hiko.

Xana i yini xi yimiseke siku ra mitlangu?

Xana vanhu va tsutsumele kwihi?

Xana u ehleketa leswaku a va yingisile xiviko xa ta maxelo?

Tsala nhlokomhaka ya xitori lexi.

Endzhaku ka siku ra mitlangu

A hi tsalen'i

Encenyeta leswi
humeleleke hi siku ra
mitlangu loko mpfula yi
sungula ku na.

A hi tsalen'i

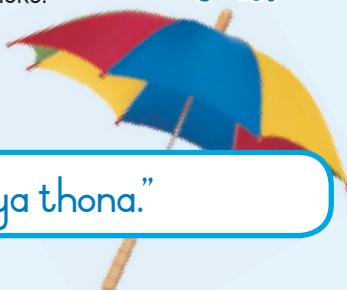
Tsala leswi va swi vulaka, u tirhisa mimfungho leyi faneleke.

**Marito yo
rungula**

Mpfula ya
thona.

Aki u te, "Mpfula ya thona."

Ndzi nga
tsutsuma hi
rivilo lerikulu

Jabu u te,

"
".

Bongi u te,

"
".

Ndzi rhandza ku
tlanga netibolo.

Fambani etlilasini
ku kondza mpfula
yi xa.

Mudyondzisi u te,

"
".

Siku:

A hi tsaleni

Tsala swivulwa swinharhu hi leswi
humeleleke hi siku ra mitlangu.

Marito ya
ntolovel
duma
hunga
kahle
tsakile

A hi hungaseni

Pfuneta ku kunguhata siku ra
mitlangu. Tsala mavonelo ya wena
eka bokisi rin'wana na rin'wana eka mepe
wa miehleketo.

Mphikizano wo tsutsuma wa
matandza na malepula
* tsundzuka:
- matandza lama virisiweke
- malepula

Siku:
Nkarhi:

Impifikizano wa njhani

SIKURA MITLANGU

Ku ta endliwa
yini loko mpfula
yo na?

Ku ta dyiwa yini?

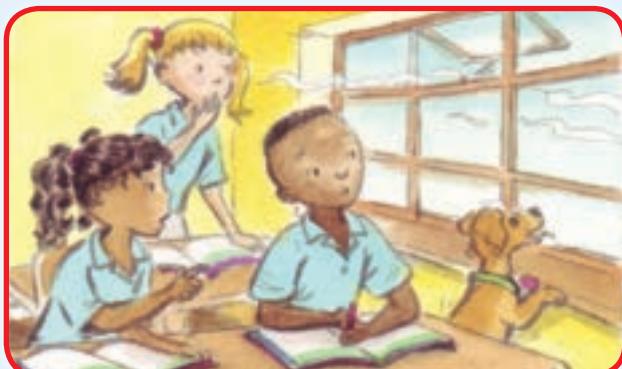
Ku ta pfuna mani?

Dlhadlha ra xikolo ra tshwa

A hi vulavulen'i

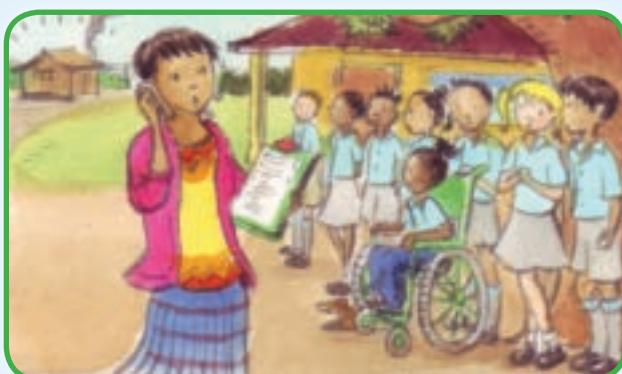
Xiyani swifaniso kutani mi bula hi leswi mi
swi vonaka eka swona.

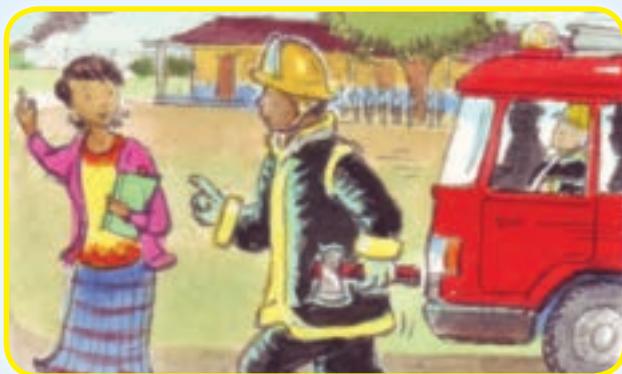
A hi hlayersi

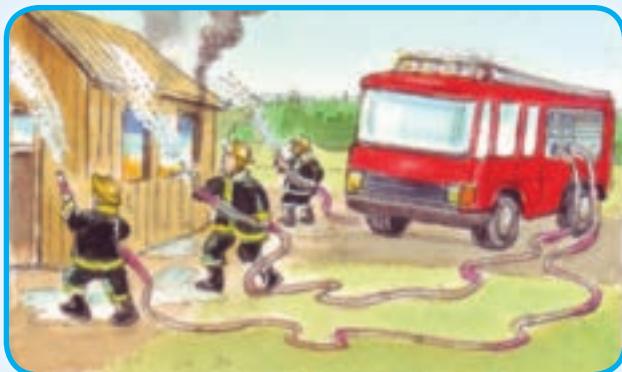
Namuntlha loko hi ri etlilasini hi twe
ku nuha musi.
Zubi yi sungule ku nuhetela.
I risema ra yini?

Hi boheke ku yima **swin'we** hi layini
ehansi ka murhi.

Kutani hi vona dlhadlha ri yi ri karhi
yi tshwa. Hinkwerhu hi chavile
swinene. Mudyondzisi u fowuneli
10177.

Vatimela ndzilo va tsevu va tile ku
ta tima ndzilo. A va ri na **mabantu**
lamakulu va tlhela va ambala na
timasiki.

Va fikile hi **njhini** yo timela ndzilo
yo tshwuka. Va tirhise thumbhu
lerikulu ku tima ndzilo. Dlhadlha ra
hina ri va ri ponile.

Siku:

A hi tsaleni

Bana xirhendzevutana eka marito lama kombisaka ku tlula munhu un'we.

Masivi

mina hina wena vona yena n'wina u **va**

Hlawula kutani u ba xirhendzevutana eka rito leri faneleke.

A hi tsaleni

Yena **wa** va tsutsuma.

Bongi i va muhluri.

Vana u va le xikolweni.

Vana u va le mitlangwini.

U le la ku hlayeni.

Jabu u wa hlaya.

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona.

Tirhisa marito ya ntlanhu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

mabant <i>i</i>	nuha	swin'we	njhini	murhi
rihant <i>i</i>	leha	kun'we	njhani	mbhurhi
rivant <i>i</i>	saha	xin'we	njhovo	harhi

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi. Rito ro sungula ra nhlamulo ri fanele ku sungula hi letere lerikulu. Tsundzuka ku hetelela hi hiko.

Xana a ku tshwa yini?

Xana ku tile vatimela ndzilo vangani?

Hikwalaho ka yini mudyondzisi, Manana Sibisi, a vule leswaku vana va yima hi layini ehansi ka murhi?

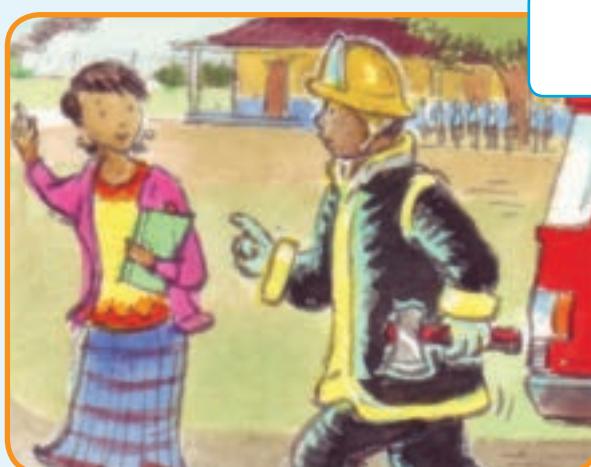
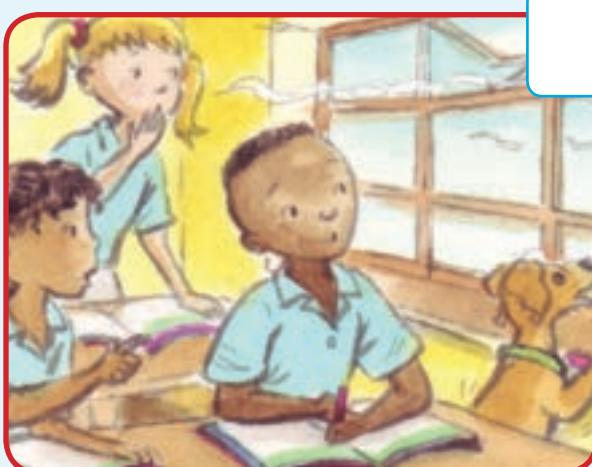
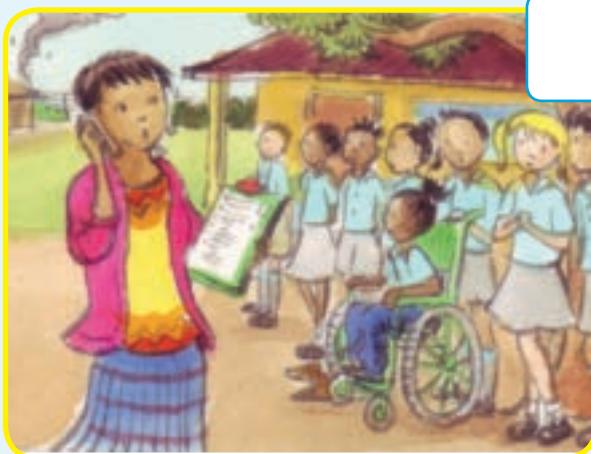
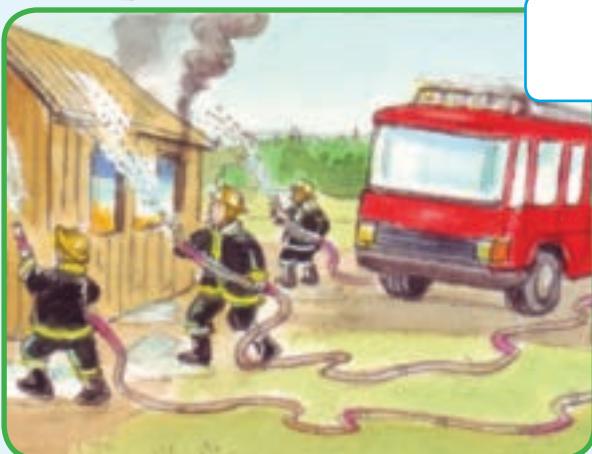
Xana nomboro ya riqingho ra vatimela ndzilo i yini?

A hi tsaleni

Nambara swifaniso leswi landzelaka u kombisa ndzandzelelano lowu faneleke.

A hi tsaleni

Tsala xivulwa xin'we hi xifaniso xin'wana na xin'wana.

Siku:

A hi tsaleni

Hetisa hi xihikahati lexi faneleke.

Tirhisa xihikahati xa xivutiso

? rihlamari

! kumbe hiko

.

Marito ya
ntoloveloo

huha
namuntlha
njhani
rivanti

Pfunani dlhadlha ra tshwa

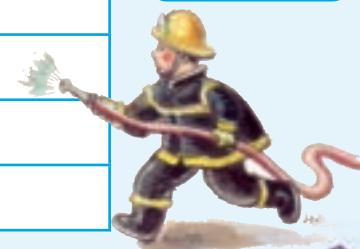
!

Vatimela ndzilo va tsevu va tile ku ta tima ndzilo

Xana va time njhani ndzilo

Ndzilo wu le kwihi

Ndzilo wu sungule rini

Ntivomarito

Sweswi nkhwatihata marito lama
faneleke ku sungula hi letere lerikulu.

Kutani tirhisa marito ya ntlanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

Maviti

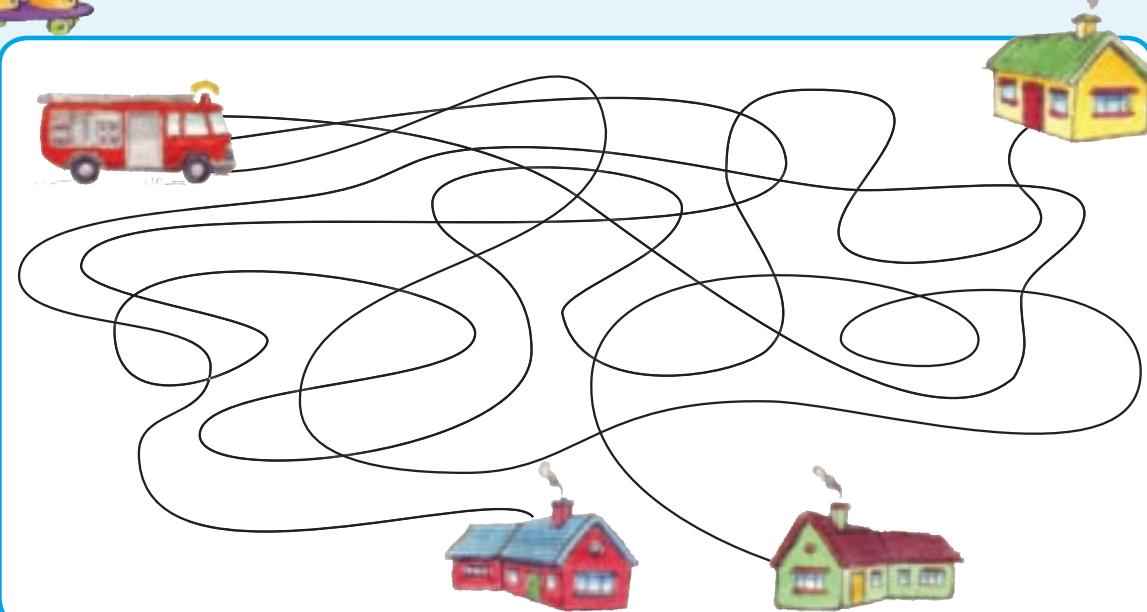

bongi	tumi	sunguti	ravunharhu	nyenyankulu
cape town	sam	musumbunuku	east london	ximanga
chela	rhula	tlanga	johannesburg	hisa
peter	jabu	xitsalu	polokwane	pensele

A hi hungaseni

Pfuna vatimela ndzilo ku kuma ndlela yo ya endlwini yo tshwuka,
Ya rihlaza na ya xitshopana.

Mudyondzisi: Sayina

Siku

A hi vulavuleni

Xiyani xifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka eka xona.

A hi hløyeni

Tolo **hi** yile elayiburari loko xikolo **xi** huma. Hi susumete Lebo hi xitulu xa mavhilwa xa yena. A xi tika ku xi susumeta laha ndlela **yi** gonyaka. Ku na tibuku **to** tala elayiburari.

Ndzi tsakise hi buku **ya** mayelana na hanci. A yi ri hanci **yo** hlawuleka leyi a yi kota ku haha.

Bongi u teke buku ya swa ku baka makhekhe. Urhandza ku baka.

Rob u vule leswaku a nga fikeleli xelufu **ya** le henhla hikuva u komile.

Zubi a yi fanele ku sala ehandle. A yi nga pfumeleriwi ku nghena elayiburari.

Zubi mbuya! Timbyana a **ti** pfumeleriwi.

Siku:

A hi tsaleni

Yelanisa marito eka tlhelo ra ximatsi na marito ya tlhelo ra xinene
ku vumba xivulwa.

A nga yangi exikolweni hikuva

a ku hisa.

Ndzi ambale jesí hikuva

a yi tikomba yi ta na.

Ndzi teke xambhulela hikuva

wa vabya.

A ndzi tlanga ehandle hikuva

a ku titimela.

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona.

Kutani tirhisa marito ya ntlanhu u tsala swivilwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

tolo	gonya	xelufu	mbuya	yini
tola	gada	xitofu	mbeva	mani
tova	goza	xisefo	mbisi	rini

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka. Rito ro sungula ra nhlamulo ri
fanele ku sungula hi letere lerikulu. Tsundzuka ku hetelela hi hiko.

Hikwalaho ka yini a swi tikela Fanisa ku susumeta xitulu?

Hikuva a **ku**

Hikwalaho ka yini Rob a nga fikeleli xelufu ya le henhla?

Hikuva **u**

Hikwalaho ka yini Bongi a tekile buku ya tirhesipi?

Hikuva **u**

Hikwalaho ka yini Zubi a yi tshamile ehandle?

Hikuva **i**

A hi tsaleni

Tsala vito ra buku leyi u yi tsakelaka.

Dirowa xifaniso u kombisa leswi buku yi vulavulaka hi swona.

Mutsari:

A hi tsaleni

Tsala swivulwa swinharhu u boxa leswi u swi tsakeleke mayelana na buku.

Siku:

A hi tsaleni

Yelanisa rito ebokisini ra xitshopana na rito leri helaka hi
mpfumawulo lowu fanaka ebokisini ra wasi.

xenga		rhosa
tola		rihanti
banti		fola
phosa		senga

hunga		buwa
hehla		fehla
huma		lunga
huwa		luma

Marito ya
ntolovel

gonya
mbuya
tova
yini

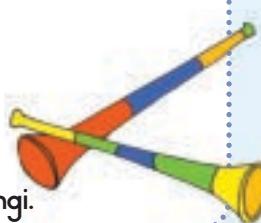

A hi hungaseni

Dirowa mifungho ya leswi landzelaka kutani u hlamusela
mfungho wa wena eka munghana wa wena.

Timbyana a ti pfumeleriwangi.

Tivhuvhuzela a ti pfumeleriwangi.

Selifoni a yi pfumeleriwangi.

Timbuti a ti pfumeleriwangi.

A hi vulavuleni

Xiyani xifaniso kutani
mi bula hi leswi mi swi
vonaka eka xona.

Bongi u kombisa vana ndlela leyi mbvacha wu endliwaka hi yona.

A hi hlayeni

Muendli wa mbvacha

Leswi lavekaka

2 wa malepula ya oyili
Hafu ya khapu ya mavele ya
mbvacha
Munyu

Maendlelo

Chela oyili epotweni.

Chela mbvacha epotweni.

Veka poto eka xitofu lexi hisaka. Xiyaxiya leswaku u nga tihisi.

Yingisela mbvacha loko wu baleka.

Loko wu hetu ku baleka, pfula poto.

Tima xitofu.

Chela mbvacha endyelweni kutani u nyunyetela munyu. Peperha ndyelo.

Dyana u tiphina.

Siku:

A hi tsaleni

Bana xirhendzevutana eka letere ra nhlamulo leyi faneleke.

Xana ku laveka oyili yo tanahi kwihi?

A	Lepula rin'we
B	Malepula mambirhi
C	Malepula manharhu

I yini xin'wana xi lavekaka?

A	Mbvacha
B	Mbvacha na munyu
C	Mihandzu

Hikwalaho ka yini u fanele ku va na vuxiyaxiyi loko u katinga mbvacha?

Xana u ta swi tivisa ku yini leswaku mbvacha wu lulamile?

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona.
Tirhisa marito ya ntihanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

oyili	rivoni	mhisi	ndyelo	ndzoho
aphili	mbhoni	ndzisi	belo	nsoho
dirili	xivoni	sokisi	telo	mphoho

A hi tsaleni

Nantwo wu njhani?

Bana xirhendzevutana eka nhlamulo leyi faneleke.

A	nyanganya
B	bava
C	dzunga
D	munyu

A	nyanganya
B	bava
C	dzunga
D	munyu

A	nyanganya
B	bava
C	dzunga
D	munyu

A	nyanganya
B	bava
C	dzunga
D	munyu

Swi wena	siku ra vhiki leri u ri rhandzaka swinene.	ntlangu lowu u wu rhandzaka swinene.	buku leyi u yi rhandzaka swinene.
Vito ra mina			
Munghana wa mina			
Munghana wa mina			

A hi tsaleni

Dirowa ntala ku hlanganisa xivulwa ebokisini ra wasi na
xivulwa ebokisini ra xitshopana.

A swi tikomba wonge yi ta na.		Ndzi fowunela va njhini ya ndzilo.
A swi tikomba wonge ku ta titimela.		Ndzi xekelele xinkwa.
A ndzi ya eku tlangeni bolo ya milenge.		Ndzi landze lerha.
Bazi a ri tshwa.		Ndzi fambe na jesi ra mina exikolweni.
Ximanga a xi ri emurhini xi nga koti ku xika.		Ndzi fambe na xambhulela exikolweni.
A ndzi lava ku endla sangweji.		Ndzi endle khadi ra siku ra ku velekiwa.
A ri ri siku ra ku velekiwa ra munghana wa mina.		Ndzi lunghise darata.
Mbuti yi nghene hi darata.		Ndzi fambe na tintanghu to raha bolo exikolweni.

Siku:

A hi tsaleni

Tsala swilo leswi u swi rhandzaka swinene. Sweswi vutisa
vanghana vambirhi hi swilo leswi va swi rhandzaka swinene.

swakudya leswi u swi rhandzaka swinene.	nongonoko wa TV lowu u wu rhandzaka swinene.	munhu loyi u n'wi tsakelaka swinene.

Marito ya
ntoloveloo

oxa
poto
xitofu

Tsala rhesipi ya wena. A hi hungaseni

Rhesipi ya _____

Leswi lavekaka _____

Leswi ndzi faneleke ku swi endla _____

A hi vulavuleni

Langutani swifaniso leswi landzelaka kutani
mi bula hi leswi humevelaka eka swona.

A hi hlayeni

MANGHENEO YA XITORI

A hi ri karhi hi tirha etlilasini namuntlha. Loko ha ha hlaya no tsala etibukwini ta hina, Bongi u vule leswaku lanci ya yena yi yiviwile **kambe** a hi vonangi munhu a nghena etlilasini.

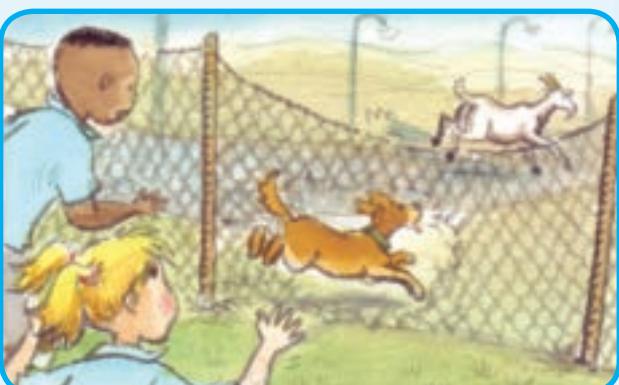
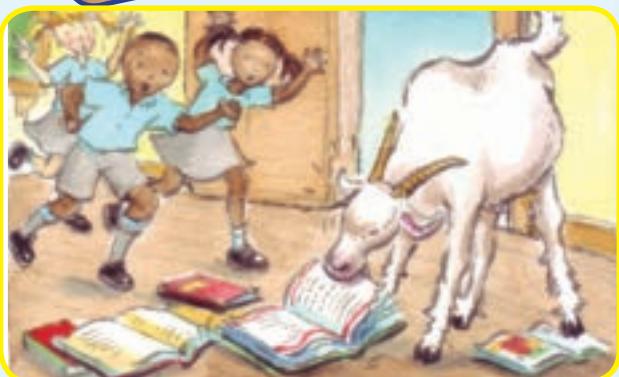
MIRI WA XITORI

Kutani Sam a hlamusela leswaku buku ya yena yi handzuriwile **hambileswi** hi nga vonangiki munhu a yi khumba. Endzhaku ka nkarhi hi lemuke leswaku swiluva swa mudyondzisi swi nyamalarile **kutani** hi anakanya leswaku ku nga va ku humelete yini. Kandzhaku hi swi vonile leswaku swi endle hi mani. Leswi darata a yi boxekile, dyimbuti dyi nghenile exikolweni. A dyi sikile, hikwalaho dyi sungule ku dya nchumu wun'wana na wun'wana lowu dyi wu kumaka.

Nkateko wa kona Zubi yi dyi hlongorisile. Yi dyi hlongorise mpfhuka wo hundza 1 km.

MAHETELELO YA XITORI

Endzhaku ka sweswo hinkwerhu hi pfunetile ku lunghisa darata.

Siku:

A hi tsaleni

Encenyetani xitori xa mbuti loko yi ta exikolweni.

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona.
Tirhisa marito ya ntlhanu u tsala swivilwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

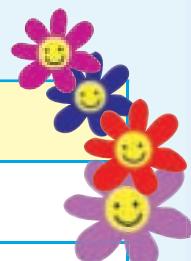

nk ^{arhi}	ekheleni	hlongorisa	hinkwerhu	rihlaza
nk ^{ama}	ekerekeni	horisa	hinkwaswo	gaza
nk ^{ava}	eholweni	phorisa	hinkwako	haza

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi. Rito ro sungula ra nhlamulo ri fanele ku sungula hi letere lerikulu. Tsundzuka ku hetelela hi hiko.

Boxa swilo swinharhu leswi dyiweke hi mbuti.

1.

2.

3.

Xana mbuti yi nghene njhani exikolweni?

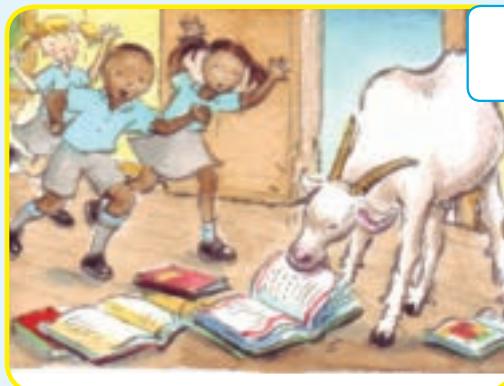
I mani a hlongoriseke mbuti?

Ehleketa nhlokomhaka leyi faneleke xitori lexi kutani u yi tsala laha.

A hi tsaleni

Nambara swifaniso leswi hi ndzandzelelano lowu faneleke.
Sweswi tsala xivulwa eka xifaniso xin'wana na xin'wana.

A hi hungaseni

Tsala xitori xa wena ephepheni. Xi fanele ku va na manghenelo, miri na mahetelelo.
Kombela munghana wa wena ku ku pfuna ku xi lulamisa. Sweswi u ta tsala buku ya wena.
Tsema phepha leri landzelaka ra buku leyi. Tsema eka mintila ya mathonsi. Petsa pheji eka mintila.
Tsala nhlokohaka eka khavhara. Tsala vito ra wena ehansi ka nhlokohaka, hikuva hi wena mutsari wa xitori.
Dirowa xifaniso ekhavhareni. Sweswi tsala xitori xa wena xi va buku.

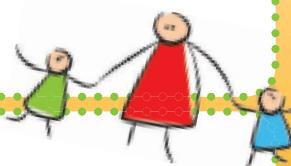

KHAVHARA YA LE NDZHAKU

MAYELANA NA MUTSARI

Tsala vito ra wena

Malembe ya wena

Laha u tshamaka kona

8

Dirowa xifaniso laha.

Tsala vito ra buku laha.

Tsala vito ra wena (hi wena mutsari).

1

5

4

Yisa emadhlwenei xittoi xa wenda laha na le ka phiei ra 5.

Tsala miri wa xittoi xa wenda laha na le ka phiei ra 5.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

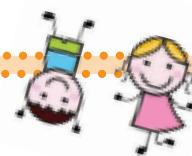
Dirowa xifaniso laha.

Sungula xitori xa wena laha na le ka pheji ra 3.

2

Dirowa xifaniso laha.

Heta xitori xa wena.

7

3

Yisa emmaweni na xitori xa wena laha.

9

Tsalà leswi humeléla ka ekü hetéléleni ka xitori xa wena.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

L
e
s
w
i

n
g
a

e
n
d
z
e
n
i

Nkongomeio wa 2: ndyangu na vanghana   Kotara ya 1: Mavhiki ya 5 – 10

17 Khazi wa mina 36

Ku vulavula: Tirhisa swifaniso ku vhumba leswi xitori xi vulavulaka hi swona.
Ku hlaya na ku twisia: Hlaya papila ro huma eka Dumi ri ya eka Bongi. Xiya adirese na maxewetelo.
Ku twisia leswi tsariweke Mipfumawulo: -ile, -e.

18 Khazi wa mina 38

Ku vulavula: Vulavula hi mitlangu yo hambana leyi u yi tlanguka. Xana ku na ntlangu lowu nga na khombo? Ku kumbetela.
Ku tsala: Tsala papila. Vula leswi u swi endlaka exikolweni u tlhela u hlamusela mahungu man'wana. Dirowa nsinya wa ndyangu wa ka n'wina; tata mavito ya swirho swa ndyangu wa ka n'wina (mavita-vito).

19 Rendzo ra vandyangu 40

Ku vulavula: Vulavula hi xifaniso no vhumba leswi nga ta humelela exitorini.
Ku hlaya no twisia: Ndzungulo Mipfumawulo: mb, mp, h, n'w, hl.

20 Endleleni yo vhakela khazi wa mina 42

Ku tsala: Endlela munhu loyi a vabyaka khadi ro n'wi navelela ku hola emavabyini.
Ririm: Ku cinca swivulwa ku suka eka nkarhi wa sweswi ku ya eka nkarhi lowu taka swi sungurihi Mundzuku.
Ku tsala: Tsala leswi ku tsakisaka, leswi ku tsanisaka, leswi ku hlundzikusaka ma leswi ku chavisaka.
Ku vulavula: Landzelerisa mphasaphasano ku kota ku kuma ndlela ya wena kutani wua swiletelo swa ndlela swo ya endlwini ya vaDumi.

21 Hi fikile 44

Ku hlaya no twisia: Ndzungulo.
Ku tsala: Lava marito, exitorini kutani u ya tata eka kholomu ya mipfumawulo leyi faneleke.
Mipfumawulo: p, -olo, -ndza, rhw.

22 Leswi hi swi endleke swin'we 46

Ku vulavula: Encisa leswi tsariweke eka xitori.
Ku tsala: Hikahata swivulwa.
Ku tsala: Tsala swivulwa nakambe eka nkarhi lowu nga hundza u sungula hi Tolo.
Tlangani ntlangu wa marito mi tirhisa marito lama mi ya dyondzeke ku fika sweswi.

23 Thedibere leyi lahlekeke 48

Ku hlaya no twisia: Hlaya xitori kutani u hlamlula swivutiso.
Mipfumawulo: Bana xirhendzeyutana eka marito lama nga na mipfumawulo ya dy, mb, nk na x.
Mipfumawulo: rh, tlh, d, nk, x.

24 Ku kuma swilo 50

Ku tsala: Longoloxa swifaniso ku kota ku hlamusela xitori.
Tsala xivulwa eka xifaniso xin'wana na xin'wana.
Ku tsala: Ku yelanisa maendlia nkarhi wa sweswi na ya nkarhi lowu nga hundza.
Ku hungasa: Boxa ku hambana (tinhlamuselo).

25 Tumi wa lahleka 52

Ku hlaya no twisia: Ndzungulo Mipfumawulo: mu-, tsh, mba, -ha, -ka
Ririm: Maendlia mikarhi ya riendlia, tolo, namuntiha kumbe mundzuku.

26 Vuhlayiseki bya vana 54

Ku tsala: Tsala xitori hi nkarhi lowu a wu lahlekile.
Ririm: Xitwananisi
Ku tsala: Nambara swivulwa ku kombisa nandzelano wa xitori.
Ku vulavula: Landzelerisa mphasaphasano ku kota ku kuma ndlela ya wena kutani u byela munghana wa wena swiletelo swa ndlela.

27 Pikiniki ya siku ra ku velekiwa ka kokwana 56

Ku hlaya no twisia: Hlaya xirhambo xo tlangu siku ra ku velekiwa.
Mipfumawulo: kw, mp, -ch, nw, ny
Ku tsala: Vumba swivutiso u tirhisa mavutisi no heta hi mfungho wa xivutiso.

28 Tiphati na tipikiniki 58

Ku vulavula: Ku endla ndzavisiso. Vutisa swivutiso kutani u tsala tinhlamulo ta swona etafuleni.

Ririm: Boxa maendlia nkarhi lowu nga hundza.
Ririm: Ku yelanisa maendlia nkarhi lowu nga hundza na ya nkarhi wa sweswi.

Ririm: Tsala swivulwa eka nkarhi lowu nga hundza, u sungula hi Tolo.

Ririm: Ndzandzelelano wa tialifabete.
Ku tsala: Tsala xirhambo xa siku ra ku velekiwa.

29 Ndyangu lowu hanyeke kahle 60

Ku hlaya no twisia: Hlaya dayari ya Jabu.
Mipfumawulo: hl, ch, rh, k
Ku hlaya no twisia: Hlaya xirhambo xo tlangu siku ra ku velekiwa.
Mipfumawulo: Hlawula marito eka mabokisi ya mipfumawulo leyi faneleke.

30 Ku hlayisa nkarhi 62

Tata mikarhi ya mgingiriko leyi tsariweke eka dayari ya Jabu.
Ku tsala: Tsala swivulwa eka nkarhi lowu nga hundza hi leswi u swi endla tolo. Sungula hi Tolo.
Ku tsala: Hetisa dayari hi leswi u nga ta swi endla vhiki leri taka.
Ku hlaya: Hlaya leswi munghana wa wena a swi tsaleke kutani u vona loko na wena u ta endla leswi fanaka na swona.
Tlangani ntlangu wa tinyoka na malerha lowu nga emakumu ka buku.

31 Xitori xa kokwana 64

Ku hlaya no twisia: Hlaya xitori xa khuwana.
Mipfumawulo: -e, kh, nts, v, n'

32 Xitori xa vandyangu 66

Ku vulavula: Encisa xitori xa khuwana
Ku tsala: Nambara swivulwa hi ndzandzelelano lowu faneleke wa swiendleko swa xitori.
Ku tsala: Kunguhata ku tsala xitori hi ku tirhisa mepe wa miehleketo.
Ku tsala: Tsala buku ya xitori hi ku tirhisa xiletelo xa xitsemiwa; Xitori xi faneleku va na masungulo, miri na mahetelolo.

A hi vulavulen

Xiyani xifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka eka xona.

Eka Bongi

Ndzi tshama ndzi ri karhi ndzi ehleketa hi wena leswi a wu hi endzerile eka tiholodeyi leti hundzeke. Ndzi tsundzuka leswi a hi tlangisa xiswona. Ndzi tsundzuka loko hi tlanga enambyeni hi lavana na swichelana. Wa ha tsundzuka loko hi khandziya murhi hi kha mapencisi? A ndzi chuhile ndzi ehleketa leswaku ndzi ta wa, kambe eku heteleleni a swi tsakisa swinene. Ndzi rhandze na mukhuva lowu a wu kama misisi ya mina hi wona.

Sweswi hi vuyile exikolweni. Hi lulamisela khonsati. Swi ta saseka swinene loko wo kota ku ta. Ndzi cina ncino wa xintu kasi buti wa mina u ba ndzhumba.

Ndzi navela wonge u nga tlhela u hi endzela.

Hi mina

Dumi

I Section BB
Tshamahansi Street
Nkowankowa
5 Nyenyankulu 2015

Siku:

A hi tsalení

Hlaya xitori kutani u hlamula swivutiso. Rito ro sungula
ra nhlamulo ri fanele ku sungula hi letere lerikulu.
Tsundzuka ku hetelela hi hiko.

Marito ya
ntoloveló

bile
chuwile
fambile

Xana i mani a nga tsala papila?

Xana papila ri ya eka mani?

Papila leri ri tsariwile hi siku rihi?

Xana papila ri vulavula hi yini? Tsala swilo swimbirhi.

1.

2.

Xana Dumi u ta endla yini ekhonsatini ya xikolo?

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo
ya wona. Tirhisa marito ya ntlanu u tsala swivulwa
ebukwini ya wena ya switoloveto.

Nkarhi lowu nga hundza

chuha

chuhile

vuya

vuyile

rhandza

rhandzile

tshama

tshamile

famba

fambile

lulamisa

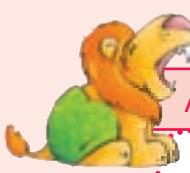
lulamisile

cina

cinile

ba

bile

A hi vulavulen'i

Bula na munghana wa wena hi swin'wana swa swilo leswi u swi endlaka loko u tlanga na vana van'wana. Xana u tlanga mitlangu leyi nga na khombo? Bula hi mahungu lama u nga na wona mayelana na ndyangu wa ka n'wina na xikolo xa n'wina.

Tsalela khazi wa wena papila. Boxa leswi u swi endlaka exikolweni no nyika mahungu mayelana na ndyangu wa ka n'wina.

A hi tsaleni

Tsala adirese ya wena

Eka

Tsala siku ra namuntlh'a

La rhandzekaka,

Tsala vito ra wena

Siku:

A hi hungaseni

Dirowa nsinya wa rixaka ra ndyangu wa ka n'wina.
Tsala mavito ya swirho swa ndyangu wa ka n'wina.

Xifaniso xa ndyangu
wa ka hina

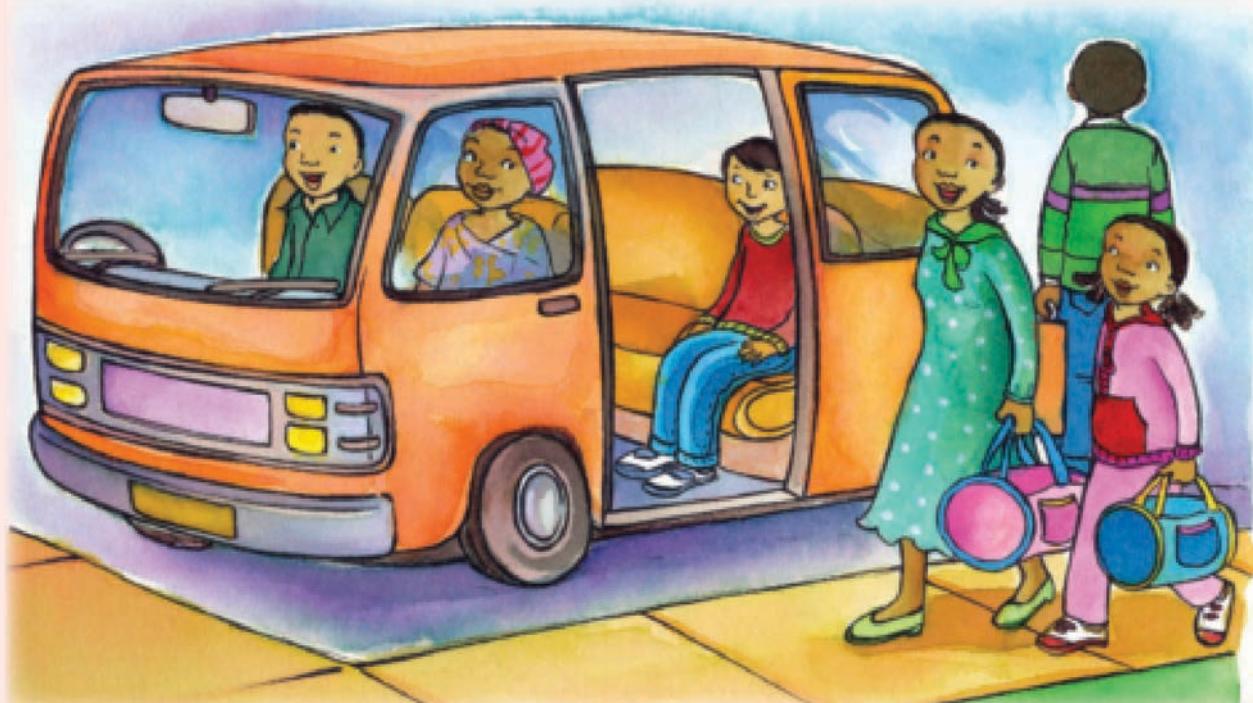
Mudyondzisi: Sayina

Siku

A hi vulavleni

Xiyani xifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka eka xona.

A hi hlayeni

Manana wa Dumi wa vabya kutani Bongi na manana wa yena va **ta** famba ku ya n'wi pfuxela. Va **ta** famba hi thekisi. Bongi u tsakile hikuva va **ta** endzela khazi wa yena, Dumi.

Va longa **mpahla** ya vona. Bongi u lava nyiko yo nyika Dumi a tlhela a endla na khadi ro navelela manana wa Dumi leswaku a hola emavabyini. Va **ta** tshama masiku mambirhi. Va **ta** famba hi thekisi. Va **ta** famba nivusiku loko ku ri na n'weti. Thekisi ri na timboni ta kahle.

Mundzuku Bongi na Dumi va **ta** tlanga na vana van'wana enambyeni va tlhela va kha mihandzu leswaku va dya.

Siku:

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi. Rito ro sungula ra nhlamulo ri fanele
ku sungula hi letere lerikulu. Tsundzuka ku hetelela hi hiko.

Xana Bongi u ya kwihi?

Marito ya
ntoloveloo

hoxa
lomba
mpama

Xana Bongi u famba na mani?

Hikwalaho ka yini va ya eka vaDumi ku ya vhaka?

Xana Bongi u ta endla yini loko a ri ekaya ka vaDumi?

Xana va ta famba hi yini?

Xana va ta famba rini?

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona.
Tirhisa marito ya ntlanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

kamba	mpahla	hola	n'weti	phahla
famba	mpama	hoxa	n'wehla	lahla
lomba	mpingu	hove	n'wexe	mpahla

Endleleni yo vhakela khazi wa mina

A hi endleni

Endlela munhu loyi a vabyaka khadi ro n'wi navelela ku hola evuvabyini. Tsala mahungu yo hlawuleka eka phepha ro sungula ra khadi. Tsala ehenhla ka xifaniso. Tsala mahungu yo navelela ku hola endzeni.

A hi tsaleni

Tsala swivilwa leswi landzelaka u sungula hi rito ra Mundzuku.
U endleriwe xo sungula.

Nkarhi lowu taka

Ndzi dya nyama.

Mundzuku ndzi ta dya nyama.

Ndzi ya eka Dumi.

Mundzuku ndzi

Ndzi tlanga na Dumi.

Mundzuku ndzi

Hi famba hi thekisi.

Mundzuku hi

Siku:

A hi tsalen'i

Tsala xivulwa u boxa lexi xi ku tsakisaka, tsanisaka,
kwatisaka na lexi ku chavisaka.

Xana u tsakisiwa hi yini?

Xana u tsanisiwa hi yini?

Xana u hlundzukisiwa hi yini?

Xana u chavisiwa hi yini?

A hi hungaseni

Hlamusela vanghana va wena ndlela yo fika ekaya
ka vaDumi. Boxa leswaku va fanele ku jikela rini
eximatsini kumbe exineneni.

Mudyondzisi: Sayina

Siku

A hi vulavulen'i

Xiyani xifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka eka xona.

A hi hlayeni

Se hi fikile ekaya ka vaDumi. A ku ri awara ya 8 ehenhla ka nhloko nimadyambu. "Se hi fikile," ku vula Bongi, kutani a pfula rivanti.

Bongi a tsakile swinene ku vona khazi wa yena.

"Xewani Dumi," ku huwelela Bongi.

"Tana u ta vona **swichelana** enambyeni."

"E-e!" ku vula mana wa Dumi, "Mi fanele ku tshama ehansi mi dya."

"Ndzi lava ku khandziya endlwini ya le murhini **ephakeni**," ku huwelela Bongi.

"E-e, a wu nge khandziyi murhi sweswi. Ri **perile**. U fanele ku tshama ehansi u dya," ku lerisa mana wa yena.

Siku:

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso. Rito ro sungula ra nhlamulo ri fanele ku sungula hi letere lerikulu. Tsundzuka ku hetelela hi hiko.

Xana va fike hi nkarhi muni ekaya ka vaDumi?

I yini lexi Dumi a lava ku rhanga hi ku endla xona?

Xana a yi ri mhaka ya kahle yo tlangela enambyeni hi madyambu walowo?
Hikwalaho ka yini u vula sweswo?

A hi tsaleni

Lava marito exitorini lama nga na mipfumawulo ya-ana, -ini na -ile kutani u yi tsala eka kholomu leyi faneleke.

-ana	-ini	-ile

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisya marito ya ntihhanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

Marito ya
ntoloveloo
ndlati
phaka
rhwexa

pela	holo
peta	olo
pende	kolo

lundza	rhwexa
hundza	rhwele
fundza	rhwembula

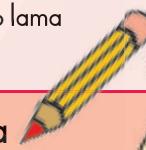
Encisa Dumi na Bongi loko va lava ku ya tlanga. Kombisa mana wa Dumi a ri karhi a vula leswaku va fanele ku dya va nga si ya eku tlangeni.

A hi endleni

A hi tsaleni

Tlhela u tsala swivulwa leswi u tirhisa mahikahatelo lama faneleke.

bongi na dumi va tlanga hi mugqivela

amu u ta va na malembe ya tsevu hi khotavuxika

A hi tsaleni

Kopunula swivulwa leswi, u sungula hi **Tolo**.
Tirhisa marito lama ku ku pfuna.

Nkarhi lowu
nga hundza

tlangile

nwile

tlurile

bakile

pfurile

Ndzi nwa masi.

Tolo ndzi

Hi baka khekhe.

Tolo hi

Va tlanga swin'we.

Tolo va

U pfula rivanti.

Tolo u

Hi tlula hi ntsako.

Tolo hi

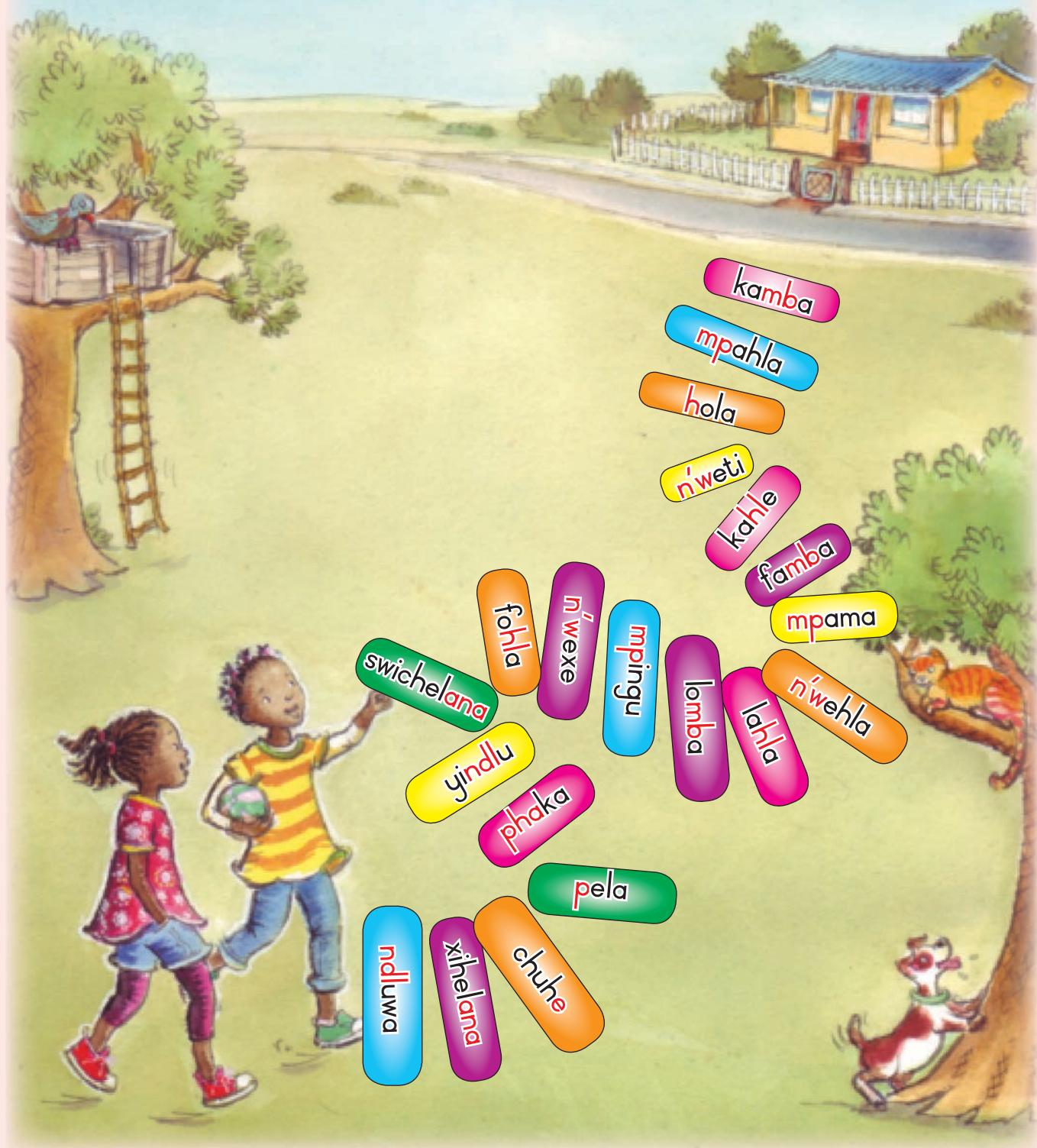

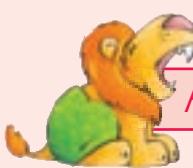
Siku:

Ku tsutsumela endlwini ya ka vaDumi.

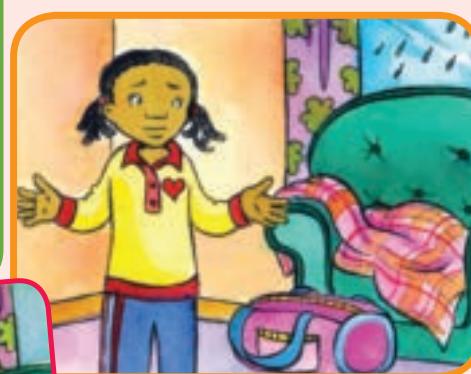
I mani a nga ta rhanga a fika endlwini ya ka vaDumi? Hoxani xingwece. Loko u kuma nhloko u ta famba tibuloko timbirhi ku ya emahlweni. Loko u kuma ncila u ta famba buloko yin'we ku ya endlwini ya vaDumi. Loko u wela ehenhla ka rito, u fanele ku hlaya rito relero. Loko u wela ehenhla ka rito u tsandzeka ku ri hlaya, u fanele ku tlhelela endzhaku. Loyi a rhangaka ku fika endlwini hi yena muhluri.

A hi vulavleni

Xiyani swifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka eka swona.

A hi hlayeni

Hlaya xitori. Kutani bana xirhendzevutana eka marito lama nga na **mb**, **-ile** na **-ini**.

A ndzi tsakile ekaya ka va Dumi. Dumi u ndzi nyike nyiko yo **xonga**. U ndzi nyike thedibere. A yi olova no vukarheka.

Hi **tlhelerile** ekaya hi thekisi. **Loko** ha ha ri endleleni, mpfula yi sungule ku na. **Dyambu** a ri nga ri kona **kutani** ku sungula **xirhami**. Manana u ndzi funengete hi **nkumba** wo kufumela.

Hi fambe empfuleni ku suka ethekisini ku ya endlwini. Kava loko ndzi lemuka leswaku thedibere ya mina a yi nga ri kona.

Ndzi anakanye leswaku yi wele endzeni ka thekisi.

Ndzi sungule ku rila. A ndzi lava ku tlhelela ethekisini ndzi ya yi lava. **Kambe** hi yi kume yi phutselekile endzeni ka nkumba. A yi hlayisekile swinene.

A hi tsalen'i

Hlaya xitori kutani u hlawula nhlamulo leyi faneleke. U endleriwe yo sungula.

Xana Bongi i yini?

A	Bongi i nhwanyana.
B	Bongi i mufana.
C	Bongi i thedibere.

Marito ya ntolovelə

dyambu
nkumba
tlhela
xonga

Xana xitori xi vulavula hi yini?

A	Bongi a tlanga na munghana.
B	Bongi a tsutsuma empfuleni.
C	Bongi a lahlekeriwa hi thedibere.

Xana maxelo a ya ri njhani exitorini?

A	A ri ri siku ro hisa.
B	A ku hisa, ivi ku titimela kutani ku na mpfula.
C	Mpfula yi nile siku hinkwaro.

Sweswi tsala tinhlamulo ta swivutiso leswi.

Xana Bongi u titwe njhani loko a lemuka leswaku thedibere ya yena a yi lahlekile?

U swi tiva njhani?

Xana u yi kume kwihi thedibere ya yena?

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona.
Tirhisia marito ya ntlanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

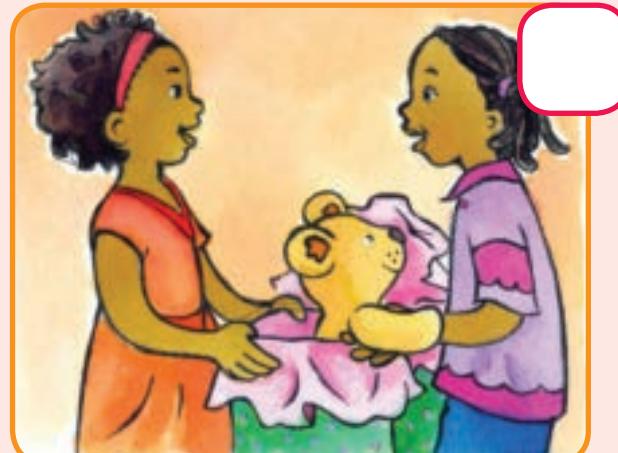
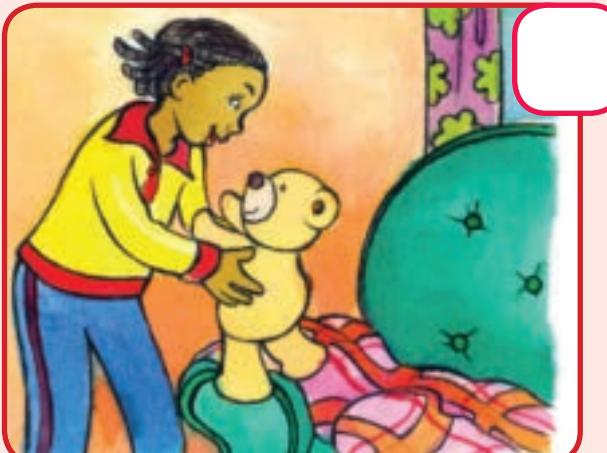

vukarha	tlhelerile	dyambu	nkumba	xona
vurha	tlhiva	dyoha	nkosi	xonga
byarha	tlhekuta	dyuhala	inkomu	xokola

A hi endleni

Nambara swifaniso leswi hi
ndzandzelelano lowu faneleke.

A hi tsaleni

Tsala xivulwa xin'we hi xifaniso xin'wana na xin'wana.

Siku:

A hi tsaleni

Yelanisa nkarhi wa sweswi na nkarhi lowu nga hundza
wa marito lama. Dirowa ntila ku hlanganisa marito lama yelanaka.

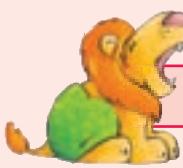
A hi hungaseni

Boxa ku hambana.

Mudyondzisi: Sayina

Siku

A hi vulavuleni

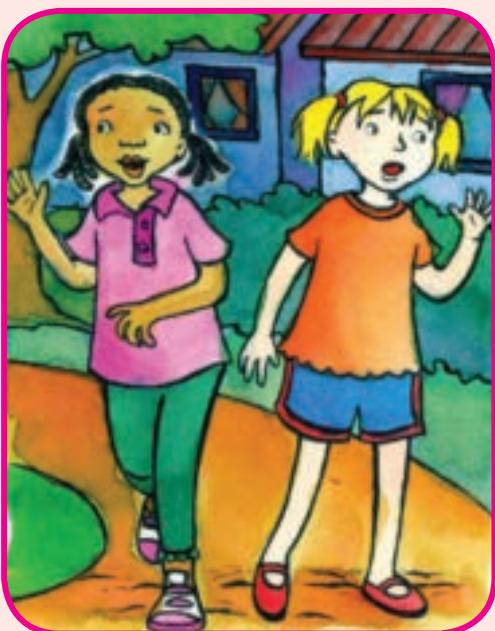
Nambara swifariso leswi hi nandzelelano
lowu faneleke.

A hi hlayeni

Bongi na Ann a va lava makwavo
wa Bongi, a nga Tumi. Tumi u na
malembe ya **mune**.

Tumi a tlanga na Zubi, ku nga
mbyana.

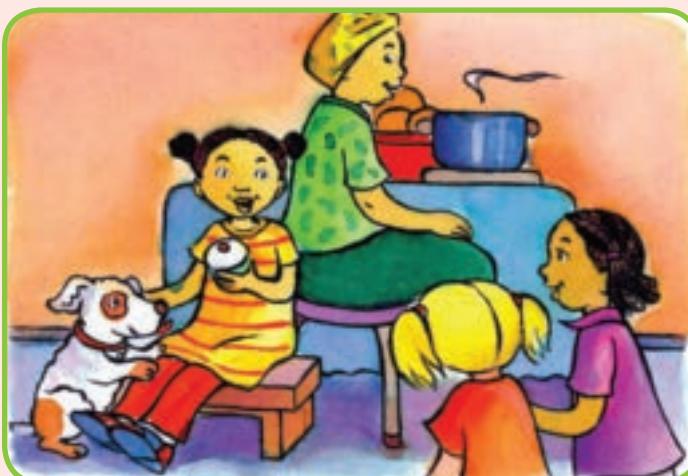
Kutani Bongi na Ann va lemuka
leswaku nyangwa a wu pfulekile. Tumi
na Zubi a va fambile.

Vanhwana va **rhelele** hi xitarata va
lava no huwelela Tumi.

A va **chava** hikuva se a ri phumela.

Loko va fika ekhon'weni
va kume Tumi na Zubi va
tshamile na wansati loyi a
xavisaka swakudya.

Tumi na Zubi a va dya vuswa.

Siku:

A hi tsalení

Hlamula swivutiso leswi. Rito ro sungula ra nhlamulo ri fanele ku sungula hi letere lerikulu. Tsundzuka ku tsala hiko emakumu ya nhlamulo ya wena.

I mani loyi a lahlekile?

Hikwalaho ka yini Bongi na Aki a va chava?

A va chava hikuva

Xana Tumi va n'wi kume rini?

Va kume Tumi loko

Va kume Tumi kwihi?

Va kume Tumi

Xana Tumi a endla yini loko va n'wi kuma na Zubi?

A a

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona.
Tirhisa marito ya ntihhanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

mune	tsh <u>u</u> va	mbatlu	sah <u>a</u>	xika
musi	tsh <u>ame</u>	mbangi	ra <u>ha</u>	fika
musa	tsh <u>ega</u>	mbara	ph <u>ha</u>	sika

Marito ya
ntoloveló

chava
myana
mune
nyangwa

A hi tsalení

Nkhwatihata riendli eka xivilwa xin'wana na xin'wana.
Kutani tsala tolo, namuntlha kumbe mundzuku, ku kombisa
nkarhi lowu xiendleko xi nga ta humeleta hi wona.

Va ta ya exikolweni.	Mundzuku
U hi swekerile vuswa.	
Hi ta byala matsavu.	
U vulavula eriqinghweni.	

A hi tsaleni

Tsala xitori hi nkarhi lowu a wu lahlekile.

A hi tsaleni

Bana xirhendzevutana eka rito leri faneleke.

Ndzi lava **vuswa/vusa**.

Zubi i **mubyana/mbyana**.

Xikolo/xikole xa hina.

A hi **tlanga/tlangu** bolo.

Tumi **u/wa** dya.

Hi ya **ekaya/kaya**.

A hi tsaleni

Nambara swivulwa leswi ku kombisa ndzandzelelano wa xitori.

Va kumile Tumi.

Va fambile ku ya lava Tumi.

Tumi u lahlekile.

Aki na Bongi a va sale na Tumi.

Siku:

A hi tsalení

Tatasa marito lama nga emabokisini hi ndlela leyi faneleke.

tsutsuma

wasi

siku

vhilwa

mathonsi

pinki

tlanga

masana

xivunguvungu

hanci

sala

sweswi

lwangu

bakiti

buraweni

hansi

__lwa

__ngu

tsutsum__

xi_____vutana

__nci

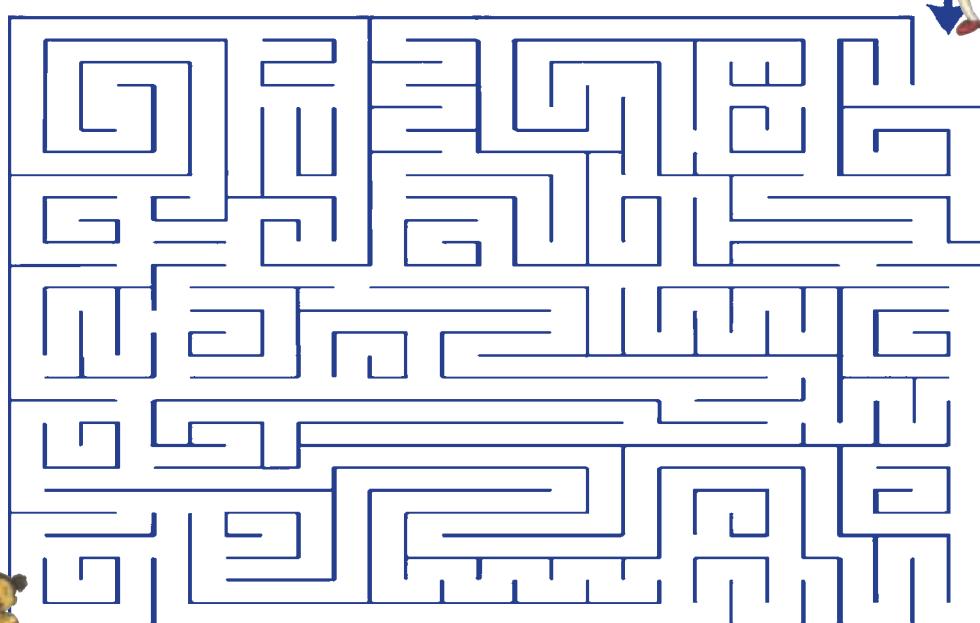
xivu____vu____

sa__

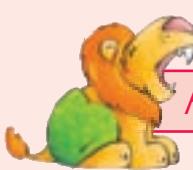
A hi hungaseni

Pfuna Aki na Bongi ku lava Tumi. Dirowa ntila ku kombisa ndlela leyi va faneleke ku famba hi yona.

Mudyondzisi: Sayina

Siku

A hi vulavulenī

Xiyani xifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka.

A hi hlayenī

Yini:

Pikiniki ya ku tlanelā siku ra ku
velekiwa ka kokwana

Rini:

30 Dzivamisoko 2015

Kwihi:

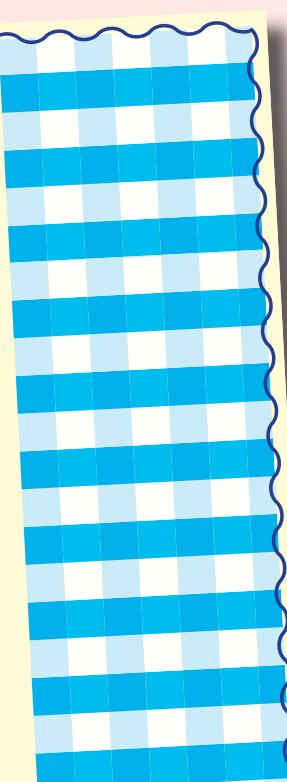
Moretele Park

Nkarhi:

Bazi ri ta suka hi 10 nimixo eholweni
kasi ri ta mi vuyisa hi 5 nindzhenga.

Uta na yini?

- Tana na mpahla yo khida hi yona.
- Tana na bolo yo tlanga hi yona.
- Tana na namuneti yo nwa.
- Tana na nyama hi ta oxa.

Siku:

A hi tsaleni

Hlamula swuvutiso leswi landzelaka. Rito ro sungula ra nhlamulo ri fanele ku sungula hi letere lerikulu. Tsundzuka ku hetelala hi hiko.

Hikwalaho ka yini ku ta va na pikiniki?

Marito ya ntoloveloo

Xana pikiniki yi ta va kwihi?

kwihi
mani
rini

Xana bazi ri ta suka hi nkarhi muni?

Xana va ta nwa yini?

Xana va ta tlanga yini?

Ntivomarito

Tsala marito eka matorokisi lama faneleke.

Kutani tirhisa marito ya ntłhanu ku tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switololveto.

Mudyondzisi: Sayina

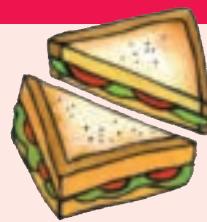
Siku

Tiphati na tipikiniki

A hi endleni

Vutisa vanghana va mune swivutiso leswi
landzelaka kutani u tsala tinhlamulo ta vona.

Swivutiso:				
Vito ra wena i mani?				
Utshama kwihi?				
U velekiwe rini?				
Munghana wa wena la tshembekaka i mani?				
Hikwalaho ka yini u n'wi tsakela?				
Ntlangu lowu u wu rhandzaka swinene hi wihi?				

A hi tsalenii

Tsala xirhendzevutana eka marito lama nga eka
nkarhi lowu nga hundza.

famba	dya	dyile	tlanga	tlangile
nwa	nwile	chayela	chayerile	fambile

Sweswi dirowa ntila ku yelanisa marito ya kholomu ya xitshopana na marito ya kholomu ya pinki.

Mundzuku ndzi ta		Tolo ndzi
nwa		fambile
chayela		tlangile
dya		chayerile
tlanga		dyile
famba		nwile

Siku:

A hi tsaleni

Tsala swivulwa leswi eka nkarhi lowu nga hundza, u sungula hi **Tolo**.

tlanga

famba

dya

Hi ta ya eka pikiniki ya kokwana.

Tolo

Hi ta dya nyama.

Tolo

Hi ta famba hi bazi.

Tolo

Hi ta tlanga bolo.

Tolo

A hi tsaleni

Nambara ntlawwa wun'wana na wun'wana wa marito u kombisa
ndzandzelelano wa maletere lowu faneleke.

1	henhla
3	huma
2	hoxa

	bolo
	biwa
	bege

	piki
	pene
	pongo

A hi hungaseni

Tsala xirhambo
xa phati.

1. Vula leswaku i siku ra
ku velekiwa ka mani.
2. Vula leswaku phati yi
ta va kona rini.
3. Vula leswaku phati yi
ta sungula rini.
4. Vula leswaku phati yi
ta va kwih.

HOYOHOYO EKA SIKURA KU VELEKIWA

1. Vito:

2. Siku:

3. Nkarhi:

4. Ndhwau:

Xiyani xifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka.

A hi vulavuleni

A hi hilayeni

Migingiriko ya siku

6:30 Ku pfuka

6:45 Ku hlamba

7:00 Ku fihlula

7:15 Ku buracha meno

7:30 Ku kahlula ku ya exikolweni

8:00 Ku tirha swinene etlilasini

13:00 Ku tlanga

14:00 Ku dya lanci

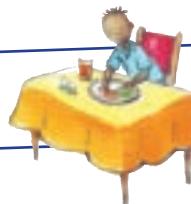
15:00 Ku cheleta xirhapa xa matsavu

16:00 Ku endla ntirhokaya

18:30 Ku lalela

19:45 Ku buracha meno

19:50 Ku kama misisi

20:00 Ndzi ya eku etleleni

Siku:

A hi tsalení

Hlaya "Migingiriko ya siku" kutani u hlamula swivutiso.
Rito ro sungula ri fanele ku sungula hi letere lerikulu.
Tsundzuka ku tsala hiko emakumu ya nhlamulo ya wena.

Xana Jabu u pfuka hi nkarhi muni?

Marito ya
ntoloveló

kwihi
mani
rini

Xana u burachile meno kangani?

Jabu u fambe hi yini ku ya exikolweni?

Xana u dye kangani?

Ntivomarito

Tsala marito lama landzelaka eka matorokisi lama faneleke. Kutani tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

A hi tsalení

Nghenisa marito emabokisini lama faneleke.

mbuti

tlova

chuha

hleka

tlula

chela

hluva

ch	hl	tl	mb

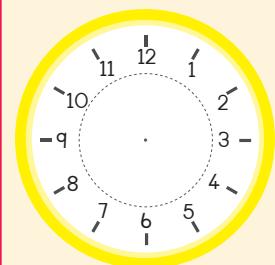

A hi endleni

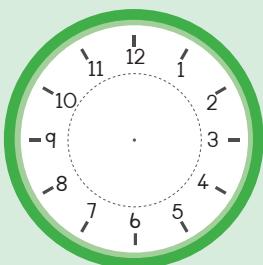
Dirowa timhondzo ta wachi ku kombisa nkarhi.

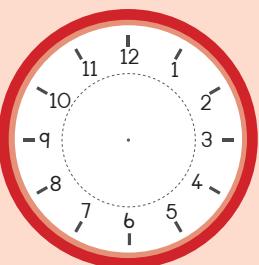
Jabu wa fihlula.

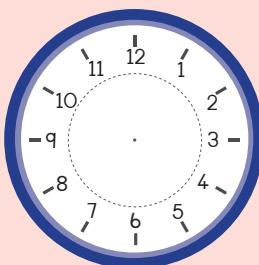
Jabu u ya exikolweni.

Jabu u endla ntirhokaya.

Jabu u cheleta xirhapa.

A hi tsaleni

Tsala leswi u swi endleke namuntlha. Tsundzuka ku tsala na mikarhi ya kona.

Migingiriko ya siku

Siku:

A hi tsaleni

Tsala leswi u nga ta swi endla vhiki leri kutani u cincana na munghana wa wena.

Musum'bunuuku

Siku

Ravumbirhi

Siku

Ravunharhu

Siku

Ravumune

Siku

Ravuntibhanu

Siku

A hi hungaseni

Tlangani ntlangu wa tinyoka na malerha.

Lavani bodo ya ntlangu eku heteleleni ka tibuku ta n'wina.

MILAWU

- Nyiketanani ku hoxa dayisi.
- Languta nomboro edayisini loko ri yima ku khunguluka.
- Fambisa xifungho xa wena ku ya emahlweni hi nomboro ya tindhawu leti kombisiweke edayisini.
- Loko u wela etshakwini ra lerha u ta fanelu ku ya ehenhla hi lerha.
- Loko u wela ehenhla ka nyoka, u fanele ku ya ehansi ka nyoka.
- Loyi a rhangaka a fika eka 100 i muhluri.

U ta kuma leswi tsemiwaka
emakumu ya buku.

A hi vulavleni

Xiyanī xifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka eka xona.

A hi hlayeni

**Ndlela leyi ndzi nga dyondza ku vumba
makhuwana yo saseka hi yona.**

Khale ka khaleni loko ndzi ringana na n'wina, a ndzi tshama na manana na tatana epurasini. A hi tshama ekule na vanghana va mina. A ndzi ri hava wo tlanga na yena. A ndzi tshamela ku hlalela manana loko a ri karhi a vumba makhuwana.

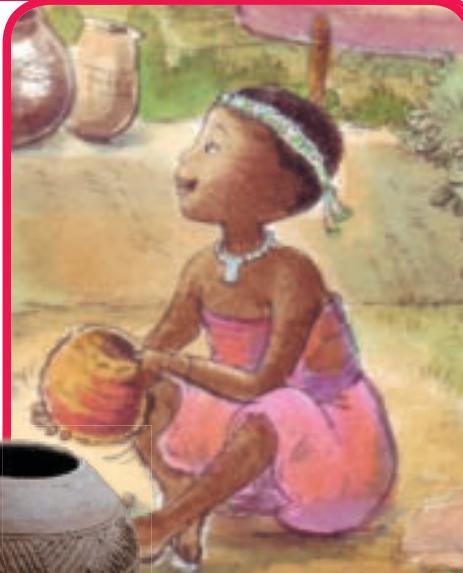
A hlanganisa vumba kutani a vumba makhuwana hi mavoko ya yena. Kutani a ma veka emun'wini leswaku ma ta oma. Siku rin'wana u ndzi pfumelerile ku vumba khuwana ra mina. Ndzi vumbe khuwana hi vukhetha ndzi ri karhi ndzi ri hundzuluxela. A ndzi tsakile swinene loko ndzi ri karhi ndzi vumba khuwana ra mina.

Siku:

Ndzi ri vekile edyambyini leswaku ri oma.
 Vusiku byebyo mpfula yi sungule ku na.
 Loko ndzi pfuka khuwana ra mina a ri nga
 ri kona. A ri n'okile ri hundzuke misava yo
 tshuka yo khuluka. Ndzi vonile ntsena mati yo
 tshwuka lama khulukeleke exirhapeni. A ndzi
 fanele ku vumba khuwana rin'wana. Ndzi vumbe
 ko tala swinene ku fikela loko ndzi
 swi kota ku vumba makhuwana yo saseka.

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso. Rito ro sungula ra nhlamulo ri fanele
 ku sungula hi letere lerikulu. Tsundzuka ku hetelela hi hiko.

Xana xitori xi rungula hi mani?

Xana u endle yini lexi a xi nga fanelangi?

Xana ku humeletele yini hi khuwana?

Marito ya
ntoloveloo

khuwana
n'oka
vumba

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona.
 Tirhisya marito ya ntlanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

vumb <u>e</u>	khuwana	nts <u>ena</u>	vumb <u>a</u>	n'okile
hum <u>e</u>	khamb <u>a</u>	nts <u>umi</u>	vula	n'eni
teke	khombo	nts <u>sako</u>	voya	n'anga

Mudyondzisi: Sayina

Siku

Xitori xa vandyangu

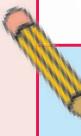
A hi endleni

Encisa xitori xa khuwana.

A hi tsaleni

Nambara swivulwa hi nandzelano
wa swiendleko leswi humeleleke. U endleriwe xivulwa xa l.

	Mpfula yi sungule ku na.
	A hlundzukile swinene.
	U vumbe khuwana lerintshwa.
	Khuwana ri hundzuka mati yo tshwuka.
	Utshike khuwana leswaku ri oma edyambyini.
	Kokwana u vumbe khuwana ra yena ro sungula loko a ha ri nhwanyana.

A hi tsaleni

Kunguhata ku tsala xitori xa wena. Hlamusela munghana leswaku u ta tsala mayelana na yini. Tatasa xitori xa wena hi manghenelo, miri na mahetelelo.

Manghenelo

Sungula hi ku vula leswaku swi sungule rini.

Miri

Vula leswi humeleleke eka miri wa xitori.

Loko wa ha ri eka miri

Vula leswi humeleleke.

Ku kunguhata
ku tsala xitori xa
wena

Mahetelelo

Vula leswaku xitori xi hele njhani.

A hi hungaseni

Tsema pheji leri landzelaka. Endla buku. Ekhavhareni tsala vito ra buku. Tsala vito ra wena ehansi ka vito ra buku, hikuva hi wena mutsari. Dirowa xifaniso ekhavhareni. Sweswi tsala xitori lexi nga na manghenelo, miri na mahetelelo.

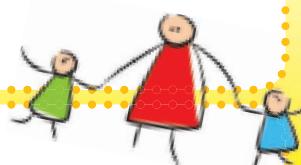

KHAVHARA YA LE NDZHAKU

MAYELANA NA MUTSARI

Tsala vito ra wena.

Malembe ya wena.

Laha u tshamaka kona.

Dirowa xifaniso laha.

KHAVHARA

Tsala vito ra buku laha.

Tsala vito ra wena (hi wena mutsari).

8

1

GOZARA 4, petso elka etlo wa belala andzhaku ka lelo i sitapule buku ya wena

GOZARA 1, petso elka etlo wa metzhozi

5

4

Yisa emadhlweni xitroi xa wena laha na le ka pheli ra 5.

Tsala miri wa xitroi xa wena laha na le ka pheli ra 5.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Sungula xitori xa wena laha na le ka pheji ra 3.

2

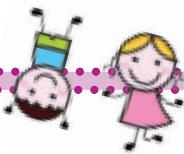

Tsalia u ja emdchlweni na xitorri xa wena laha.

3

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Heta xitori xa wena.

7

Tsalia leswi humellelka eku heteleleni ka xitorri xa wena.

9

Dirowa xifaniso laha.

L

Nkongomelo wa 3: Tindhawu leti nga endzeriwaka Kotara ya 2: Mavhiki ya 1 – 4

e

33 Tindhawu leti nga endzeriwaka 70

Ku hlaya no twisia: Hlaya phamfulete ya vuxokoxoko. Mipfumawulo: g, kh, khw, nh, j.

s

34 Xana hi nga ya kwihi? 72

Dirowa xifaniso exikipeni u yelanisa na ndhawu eka mepe wa Afrika-Dzonga.

Ririm: Thela u tsala marito ya swimbyarumbyaru eka marito ya munhu u tirhisa swirhatana.

Ku vulavula: Vutisa 10 wa vanghana hi tindhawu leti va tsakelaka ku ti endzela. Tata tinhlamulo eka tafula.

Swifaniso: Dirowa chati hi ku khalara buloko nkarhi wun'wana na wun'wana loko va vula "ina".

w

35 Ntshava ya Table Mountain 74

Ku hlaya no twisia: Hlaya atikili ya nyuziphepha; kongomisa eka nhlokohaka, siku na swifaniso. Mipfumawulo: nyu, nhl, s, mf.

n

36 Ku tsala nyuziphepha 76

Ririm: Bana xirhendzevutana eka maengeteri, bana xirhendzevutana eka maendli ya nkarhi lowu nga hundza.

Yelanisa nkarhi wa sweswi na nkarhi lowu nga hundza.

Ririm: Tsala swivulwa eka nkarhi lowu nga hundza u sungula hi Tolo.

Ku vulavula: Vulavula hi mahungu ya wena ya le kaya kumbe exikolweni.

Pulana ku tsala atikili ya nyuziphepha.

Ku tsala: Tsala atikili ya nyuziphepha.

g

a

37 Languta tinhlampfi hinkwato 78

Ku hlaya no twisia: Hlaya phositara no hlamlula swivutiso swo huma eka yona.

Mipfumawulo: t, hl, tsw, mbe

e

38 Akhwariyamu 80

Ku vulavula: Bula hi phositara ya akhwariyamu.

Ririm: Bana xirhendzevutana eka mahlamuseri.

Ku tsala: Tsala nhlamuselo ya vuwena u tirhisa mahlamuseri.

Ku tsala: Endla phositara u hlamusela mbyana ley i lahlekeke. Nyika nhlamuselo ya mbyana leswaku vanhu va kota ku yi vona. Tata mahlamuseri.

39 Pilanesberg 82

Ku vulavula: Languta swifaniso no vhumba mahungu lawa nga ta vikihi hi muhlayi wa mahungu.

Ku hlaya no twisia: Hlaya xiviko xa mahungu kutani u hlamlula swivutiso swo huma eka xona. Mipfumawulo: e, va, chu, -ana, ri Ririm: Yelanisa maendli ya nkarhi lowu nga hundza na nkarhi wa sweswi.

40 Ku hlaya mahungu 84

Ku vulavula: Endla wonge u muhlayi wa mahungu ya TV kutani u hlaya mahungu.

Ririm: Tsala swivula eka nkarhi lowu nga hundza; kutani swi tsale eka nkarhi lowu taka.

Hundzula leswi nga eka swimbyarumbyaru swi va eka marito ya munhu u tirhisa swirhatana.

Ku tirhisa swifaniso: Languta xifaniso xa ndlopfu ley i nwaka mati; Hlamusela munghana wa wena leswi u swi vonaka.

41 Ntanga wa tindlopfu wa Addo 86

Ku hlaya no twisia: (ku tsala eka dayari)

Mipfumawulo: -iwa, n'werha, e-

Ririm: Yelanisa maendli ya nkarhi wa sweswi na maendli ya nkarhi lowu nga hundza

42 Ku kunguhata vhiki ra mina 88

Ku vulavula: Encisa leswi humelelaka exitorini.

Ririm: Yelanisa swiphemu ku vumba swivulwa mpfilungano.

Ku tsala: Tsala leswi u nga ta swi endla vhiki leri eka dayari ya vhiki. (Nkarhi lowu taka).

Ku hlaya: Hlaya dayari ya munghana wa wena ya vhiki.

43 Gold Reef City 90

Ku hlaya no twisia: Hlaya posikarata kutani u hlamlula swivutiso.

Mipfumawulo: ntla, xi, th, kha.

Ririm: Ku yelanisa rito na xifaniso lexi faneleke.

44 Ku tiphina eGold Reef City 92

Ririm: Hlanganisa swivulwa hi ku tirhisa mahlanganisi - hikuva, hikwalaho na kambe.

Ririm: Hlawula no ba xirhendzevutana eka rihlamuseri ku endla leswaku xivulwa xi tsakisa.

Ku hlaya: Nyika nhlamuselo ya munhu kumbe ndhawu ley i yi rhandzaka u tirhisa mahlamuseri. Ku hlaya: Tsalela 2 wa vanghana va wena tiposikarata; hlamusela leswi u nga swi endlaka.

45 Ku tlhelela ekaya 94

Ku hlaya no twisia: Ndzungulo.

Ririm: Ku tirhisa mahlamuseri.

Mipfumawulo: le, nk, ch; ntl, lu

46 Mayelana na riendzo 96

Ku vulavula: Vulavula na munghana hi tinxaka timbirhi ta vutleketli.

Hetisa swivulwa hi ku yelanisa swiyenge swimbirhi.

Ku tsala: Dirowa xifaniso kutani u tsala nhlamuselo.

Ku hungasa: Yelanisa swifaniso na mavito ya swiharhi.

47 A hi tsalen i xitori 98

Ku vulavula: Tirhisa swifaniso ku vhumba leswi xitori xi vulavulaka hi swona.

Ririm: ku hlaya swin'we (ndzungulo).

Xitoloveto xa xikambela ntwisiso.

Boxa timhaka ta nkoka eka leswi hlayiweke.

Mipfumawulo: n'w, -isa, g, u, njh.

Ririm: Ku yelanisa rito na nhlamuselo

48 Ku tsala mahungu ya mina 100

Ku tsala: Kunguhata xitori lexi nga na manghenelo (masungulo) miri na mahetelelo.

Ku tsala: Tsala buku ya xitori u tirhisa xiletelo xa xitsemiwa; Xitori xi fanele ku va na masungulo, miri na mahetelelo.

A hi hlayeni

Kapa-Vupeladyambu

Endzela Table Mountain.
Gonya ntshava hi movha wa
khebulu. U nga va na pikiniki
ehenhla ka ntshava.

Vona tinyankwave,
na tisili eka
akhwariyamu.

KwaZulu-Natal

Loko u fika euShaka Marine
World u ta vona tidolofini ti
tlanga bolo na tiphengwini ti
cina. Vona tisili ti ringanisa
tibolo etinhompfini ta tona.
Loko u nga ri toyu u nga
nyupela na tinyankwave
endzeni ka lwandle.

Mpumalanga

Tshama masikunyana eKruger
National Park. Swiharhi swa
ntluhanu leswikulu swi kona
entangeni. Vona tinghala,
tiyingwe, tindlopfu, timhelembé
na tinaryahi. U nga dya linci
endhawini leji nga hlayiseka no
va ekule na swiharhi swa nhova.

Gauteng

Tiphine eGold Reef City.
Nghena endzeni ka mugodi wa
nsuku. Tlhela u khandziya na
vhilwa ra "merry-go-round,"
Vona xitediyamu xa Soccer
City.

Limpopo

Endzela Xihlahla xa Mpula.
U ta vona swimila leswikulu
swinene na mirhi yo leha
swinene.

Tsundzuka ku
ta na jazi ra
mpula ra
wena.

Free State

Endzela ntanga wa swiharhi wa
Sandfontein Park. U ta vona
timhelembé, tinaryahi, tinhuntlwa
na timangwa.

U nga tlhela u hlambela
edan'wini lerikulu.

N'walungu Vupeladyambu

Tana entangeni wa swiharhi
wa Pilanesberg National Park.
Khandziya nalopfu.
Vona tinhuntlwa,
timangwa na
tinghala. Teka
swifaniso swa
swiharhi.

Kapa-N'walungu

Tana eKimberley u ta vona
mugoji lowukulu swinene
emisaveni hinkwayo. Dyana
lanci eka ndhawu ya pikiniki
ekusuhi na "The Big Hole."

Kapa-Vuxa

Addo Elephant Park yi na
tindlopfu to tala swinene.
Ringeta ku ti vona hinkwato.
Eribuweni ra le kusuhi u nga
kota ku vona tinkavangaheti
nkarhi wun'wana na
tinyankwave to
basa.

Siku:

A hi tsalen'i

Nkarhi lowu taka

Hlaya phamfulete kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.
Tsundzuka ku sungula xivulwa hi letere lerikulu no hetelela hi hiko.

Hi rihi rendzo leri u vonaka ri ri kahle eka wena? Hikwalaho ka yini?

Xana vanhu va ta vona yini eKapa - Vupeladyambu?

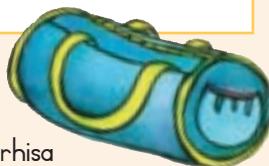
Va ta

Xana va ta vona yini eKwaZulu-Natal?

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisia marito ya ntlhanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

gonya	khebulu	akhwariyamu	nhuntlwa	jamu
goza	khema	khwaxa	nhungu	juma
gomu	khensa	khwaya	nhulu	juzi

A hi tsalen'i

Bana xirhendzevutana eka marito lama nga na mpfumawulo wa **khw**.

Khume	khekhe	khwaxa	nhuntlwa
khwela	khensa	nhamu	khwayere
khema	khwatsi	khoma	nhanga
khunga	khemba	khwa	nhenha

Xana hi nga ya kwihi?

A hi vulavulen'i

Bula na munghana wa wena hi ndhawu leyji u lavaka ku ya eka yona na leswi u tsakelaka ku swi vona.

A hi endleni

Dirowa xifaniso exikipeni u kombisa leswi u tsakelaka ku swi vona. Emepeni, fungha xifundzankulu lexi u nga ta xi endzela.

A hi tsalen'i

Tsala hefemulo eka swivulwa leswi kutani u hlamusela munghana wa wena leswaku ku na swilo swingani eka nxaxamelo wun'wana na wun'wana.

Swihikahati swa hefemulo

U nga vona tinghala tindlopfu tinyarhi na tinhutlwa.

U nga dya nyama matsavu xinkwa na juzi.

U ta vona tidolofini tiphengwini tinyankwave na tinkavangaheti.

Ndzi lava ku khandziya ntshava.

Jabu u ri,

Tirhisa swirhatana ku kombisa leswi vana va swi vulaka.

A hi tsalen'i

”
.”

Siku:

Mariio ya munhu

Ndzi lava ku vona
swiharhi swa
ntlhanu leswikulu.

Aki u ri,

”
.”

Amu u ri,

”
.”

A ndzi swi lavi
ku vona nkele wa Big
Hole.

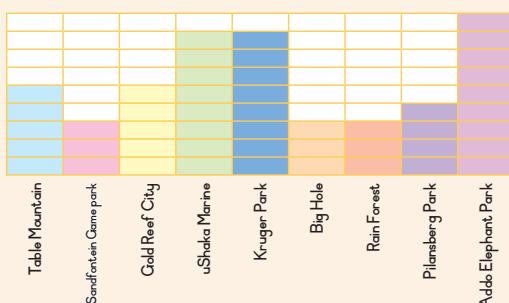

Xana ndzi nga
gonya ntshava hi
xitulu xa mavhilwa
xa mina?

Lebo wa vutisa,

”
.”

Vutisa vanghana va khume
mayelana na laha va
tsakelaka ku ya kona. Vutisa
"Xana mi ta tsakela ku ya
eTable Mountain? Xana mi
nga tsakela ku ya eAddo
Elephant Park?" Khalara
buloko nkarhi wun'wana na
wun'wana loko va hlamula ina.
Sungula ehansi ka ra tafula.

Tafula ra wena ri languteka hi ndlela leyi:

Table Mountain

Sandfontein
Game Park

Gold Reef City

uShaka Marine

Kruger Park

Big Hole

Rain Forest

Pilanesberg Park

Addo Elephant
Park

Mudyondzisi: Sayina

Siku

A hi vulavuleni

Xiyisisani atikili ya nyuziphepha kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka eka yona.

Hlaya leswi vana va swi tsaleleke nyuziphepha ya tlilasi.

A hi hlayeni

Mahungu ya xikolo lamakulu

Tlilasi yi khupuka yi ya ehenhla

16 Khotavuxika 2015

Un'wana na un'wana u tiphinile eTable Mountain. A ku titimela entshaveni hikwalaho a hi fanele ku ambala majasi na swigqhoko. Wanuna wa tintswalo u hi pfunе ku khandziyisa xitulu xa mavhilwa xa Lebo emovheni wa khebulu. A a nga ta swi kota ku khandziya switepisi. Endleleni yo ya ehenhla hi vone timbila letitsongo. Ti fana na mipfundla leyi nga nyuhela. Movha wa khebulu wu teke ntlhanu wa timinete ku fika enhlohhlorhini ya

ntshava. Moya a wu titimela. Loko hi fika ehenhla hi teke swifaniso. Ehenhla ka ntshava ku andlalekile tanihi tafula. Loko hi ri ehenhla ka ntshava, Amu u rhetile a wa kutani a suleka nenge. Nkateko wa kona a nga tshovekangi. Endzhaku ka loko hi vuyile, hi yile eka akhwariyamu ya Two Oceans. Hi vone tinhlampfi, tinyankwave na timfutsu.

Siku:

A hi tsalen'i

Sweswi hlamula swivutiso leswi landzelaka.
Tsundzuka ku sungula xivulwa hi letere lerikulu no
heta hi ku tsala hiko.

Xana swi va teke nkarhi wo tanihi kwihhi ku fika enhlohhlorhini ya ntshava?

Hikwalaho ka yini va ambale majazi na swigqhoko swo kufumela?

Hikuva

Hikwalaho ka yini ntshava leyi yi vitaniwa Table Mountain?

Hikuva

Xana Amu u humelele hi yini?

Xana u ehleketa leswaku nhlokohaka ya atikili yi fanerile? Hikwalaho ka yini?

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito
ya ntshanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

nyuhela	nhlorhi	suleka	mfutsu
nyuma	nhloti	sumela	mfungho
nyupela	nhloko	sasela	mfuku

A hi tsalen'i

Hi wahi marito lama hambanaka hi mipfumawulo na marito eka bokisi ro sungula?

nyuhela	nyuma	nyupela	nyeka	ngati	yima
ntshava	tshaku	ntshiva	tata	nuna	ntshuri
nkarhi	murhi	musi	harhi	xiharhi	hanci
khwati	mbuti	khwaxa	hisa	khwatsi	movha

A hi tsaleni

Nkhwatihata marito lama kombisaka ndhawu.
U endleriwe xivulwa xo sungula.

Maengeteri ma hi byela
leswaku xanchumu xi le
kwihi. Ya hi hlamusela
mayelana na ndhawu ya
laha xiло xi nga kona.

Vana va le henhla ka ntshava.

Va vone timbila ehansi ka maribye.

Xitulu xa mavhilwa xi le ndzeni ka movha wa khebulu.

Akhwariyamu yi le tlheloo ka ribuwa.

A hi tsaleni

Bana xirhendzevutana eka marito hinkwawo lama nga eka nkarhi lowu nga hundza.
Dirowa ntila ku yelanisa marito ya nkarhi wa sweswi na ya nkarhi lowu nga hundza.

vona	tsala	famba	cina	languta
fambile	suleka	dya	cinile	fikile
langutile	vonile	dyile	sulekile	tsarile
vulavula	vulavurile	tirhisile	fika	tirhisa

Sweswi tsala swivulwa u sungula hi **Tolo**.

Ndza cina.

Tolo

Ndza tsala.

Tolo

Ndza famba.

Tolo

Va languta TV.

Tolo

Siku:

A hi vulavuleni

Bula na munghana wa wena hi phephahungu ya tlilasi eka pheji ra le ndzhaku. Bula hi mahungu ya wena yo suka ekaya ku ya exikolweni. Bula hi leswi u nga ta swi nghenisa eka phephahungu.

Tsala mianakanya.

A hi tsalen'i

Xana ku humelele yini?

Swi humelele rini?

Swi humelele kwihi?

Hikwalaho ka yini a swi tsakisa?

A hi hungaseni

Tsala xitori xa mahungu ya wena eka ndhawu leyi nga laha hansi. Dirowa xifaniso mayelana na xitori xa wena.

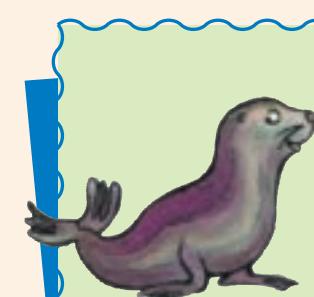
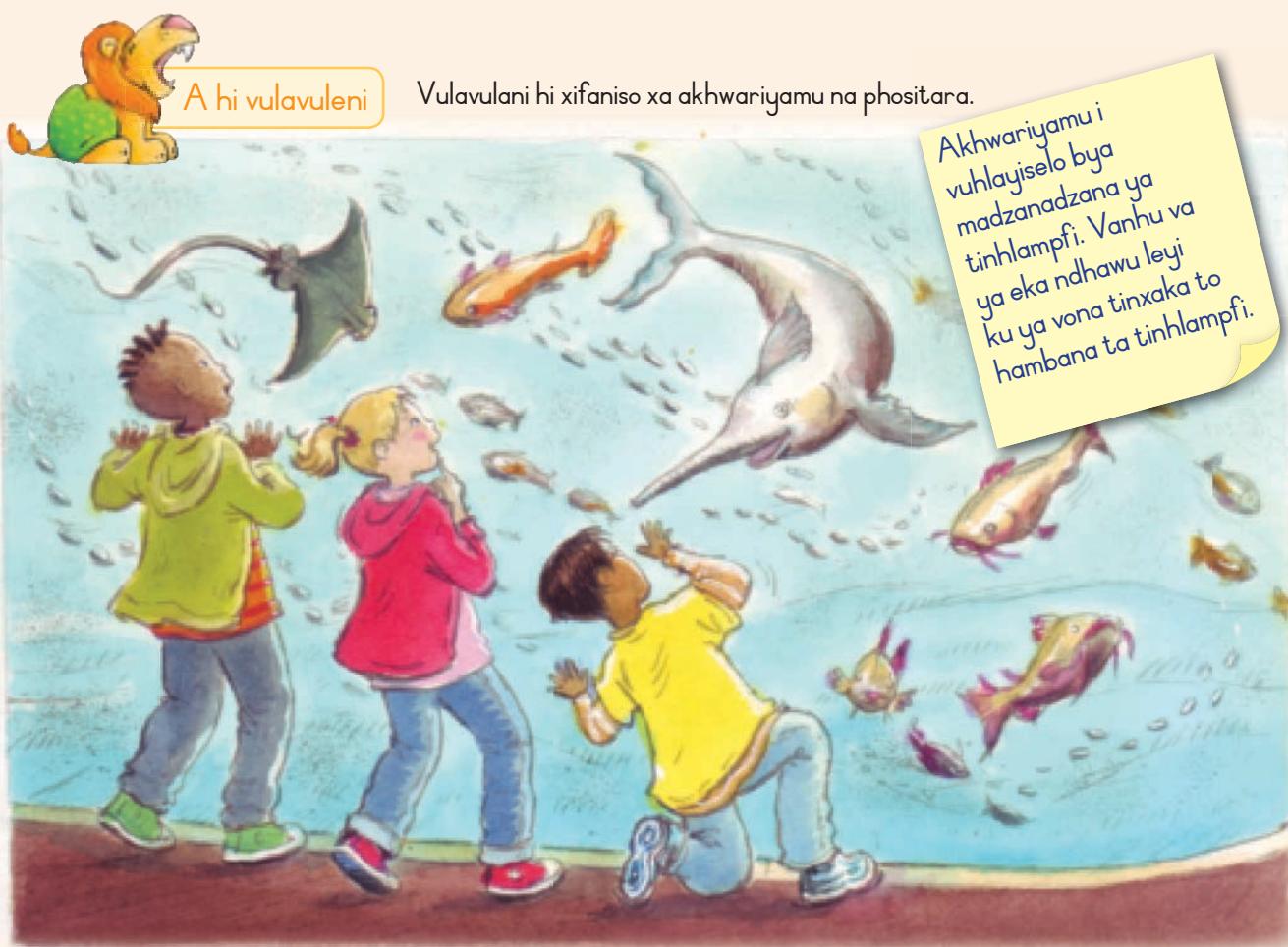
Vito ra phephahungu

Siku

Nhlokohaka ya xitori

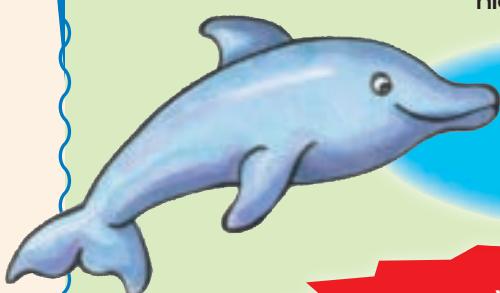
Dirowa xifaniso laha.

Tsala mahungu ya wena laha.

Endzela akhwariyamu

Tana ekaya lerikulu ra tinhlampfi. Hi na madzanadzana ya **tinhlampfi** endhawini yin'we. Vona okithophasi, tinhlampfi ta xinyeleti na tinyankwave. **Hleka** na tisili na tidolofini. Tana hi nkarhi wa **lanci** u ta hlalela nyankwave loko yi dya.

Yi pfula hi awara ya 9
ehenhla ka nhloko

Yi pfala hi awara ya 5
ehenhla ka nhloko

Vatswatsi RIO
Vana va xikolo a va hakeli.
Va nghena mahala.

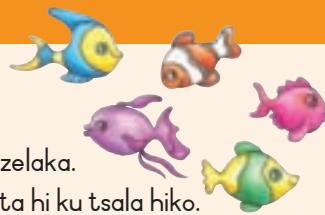

Siku:

A hi tsalen'i

Hlaya phositara kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.
Tsundzuka ku sungula xivilwa hi letere lerikulu no heta hi ku tsala hiko.

Xana u ta vona yini eka akhwariyamu?

Xana akhwariyamu yi pfula hi nkarhi muni?

Xana yi pfala hi nkarhi muni?

Xana vatswatsi va hakela mali muni yo nghena?

Xana vana va xikolo va hakela mali muni yo nghena?

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Kutani tirhisa marito ya ntshanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

tinhlampfi	hlala
tinghala	hlalela
tindlu	hlakala

Marito ya
ntoloveloo

hlalela
mahala
vatswatsi

vatswatsi	mbeva
mutswari	mbeleko
vutswari	mberha

A hi vulavuleni

Bula na munghana wa wena hi phositara leyi u yi hlayeke.

Xana phositara yi hi hlamusela yini? Hi ku vona ka wena i mani a nga tsakelaka swinene ku hlaya phositara? Vana kumbe vatswatsi? Hikwalaho ka yini?

Hi tihi tipositara tin'wana leti u ti voneke? Hi byih i vuxokoxoko byin'wana lebyi hi nga byi kumaka eka tipositara?

A hi tsaleni

Bana xirhendzevutana eka rito leri hlamuselaka tinhlampfi.

Mabumabumeri

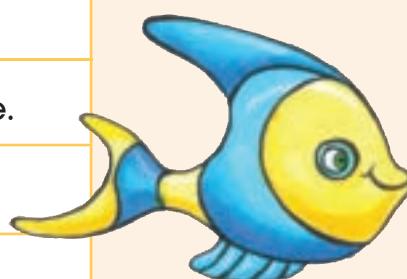
Nhlampfi **leyitsongo** yi hlamberile yi famba.

Nyankwave leyikulu ya meno yo kariha yi hi langutile.

Nhlampfi ya xinyeleti yo nyuhela yi hundzile.

Dolofini yo rhetemuka yi tlule yi huma ematini.

Tisili to tlhariha ti ringanisile tibolo hi tinhompfu ta tona.

Sweswi tsala nhlamuselo ya vuwena. Boxa leswaku u languteka njhani.

Xana u lehile kumbe u komile? Xana u nyuherile kumbe u larile?

A hi tsaleni

Siku:

A hi hungaseni

Mbyana yi lahlekile. Hlamusela munghana wa wena
leswaku i mbyana ya njhani. Endla phositara leyi hlamuselaka
leswaku i mbyana ya njhani leswaku vanhu va ta pfuneta ku yi lava.

Vula leswaku i mbyana muni, muhlovo wa yona na mpfumawulo lowu yi wu endlaka.

Nyika vito ra mbyana. Vula leswaku va fanele ku tihlanganisa na mani loko va yi kuma.

MBYANA LEYI LAHLEKEKE

I mbyana ya njhani

Muhlovo wa yona

Vito ra yona

Loko u kuma mbyana leyi, fowunela
(Tsala vito ra wena)

Nomboro ya riqingho ra mina i

Loko u kuma mbyana ya mina, u nga yi tisa eka adirese leyi:
(Tsala adirese ya wena)

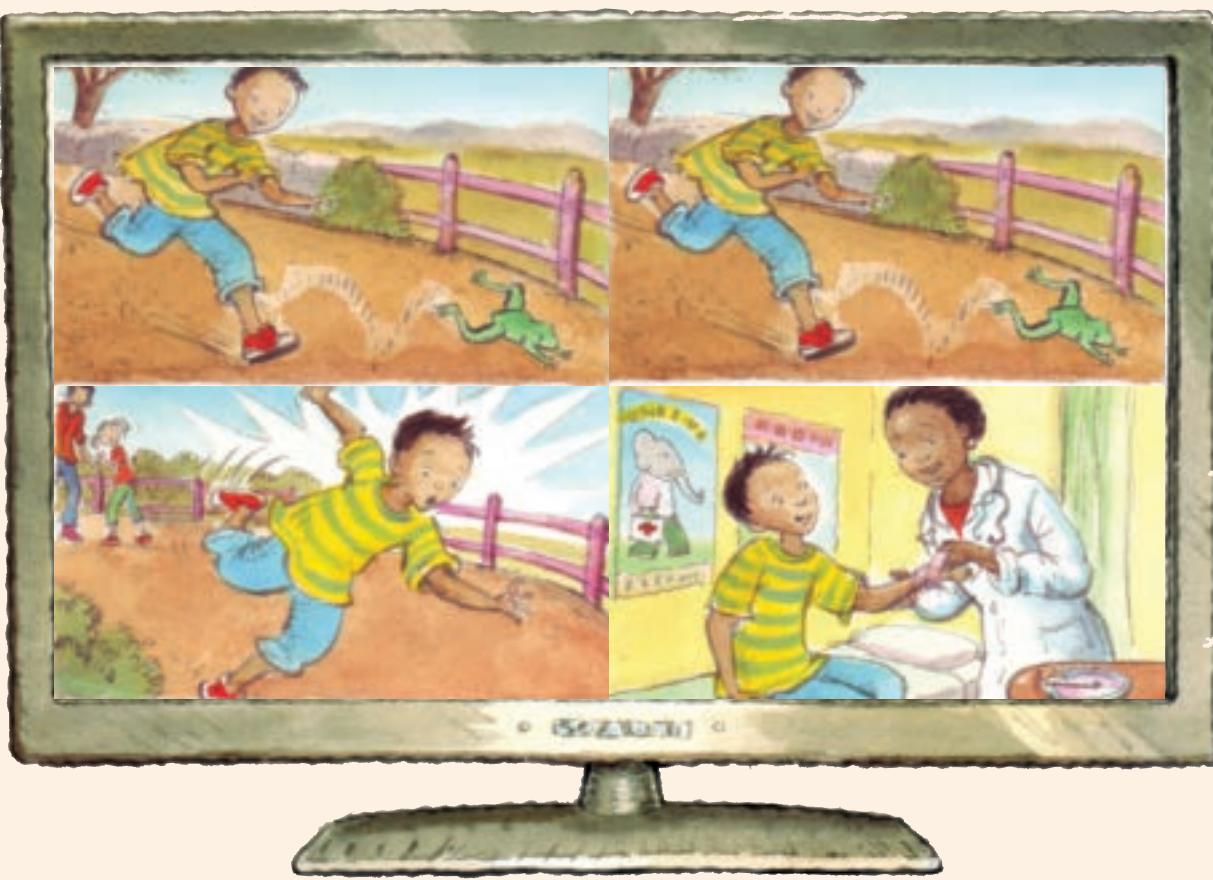
A hi vulavuleni

Languta xifaniso xa muhlayi wa mahungu kutani u boxa
leswi mahungu ya nga va ka ya vulavula hi swona.

A hi hlayeni

Lama i mahungu yo huma entangeni
wa swiharhi wa Pilanesburg.

Tolo ku fikile ntlawa wa vana va xikolo ePilanesberg Game Reserve hi bazi.
Va tile ku ta vona tindlopfu, timhelembe na swiharhi swa nhova swin'wana.
Vana va vone tindlopfu ti lwa hi tinxakwa ta tona.
Loko Jim a hlalerile tindlopfu ti nwa mati, u vone xichelana xa rihlaza.
U ringetile ku xi khoma kambe xi chupuka kutani a tsema voko ra yena.
Mudyondzisi wa yena u n'wi yisile etliliniki.
Jim u kumile xichelana xa rihlaza endzeni ka xikhwama xa yena.

Siku:

A hi tsalen'i

Hlaya nyuziphepha kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.
Tsundzuka ku sungula xivulwa hi letere lerikulu no heta hi ku tsala hiko.

Xana vana va yile entangeni wa swiharhi wa Pilanesburg hi siku ra n'hweti rihi?

Hlamusela ndzandzelelano wa swiendleko leswi endleke leswaku Jim a ya etliliniki.

Xo sungula u

Kutani a

Eku heteleleni u

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Kutani tirhisa marito ya ntlanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

fike	nhova	chupuka	xichelana	rihlaza
luke	xava	chuveka	xivantana	risuna
buke	gova	chuha	xiphephana	risana

A hi tsalen'i

Dirowa ntla ku yelanisa marito lama nga eka nkarhi lowu nga hundza na ya nkarhi wa sweswi.

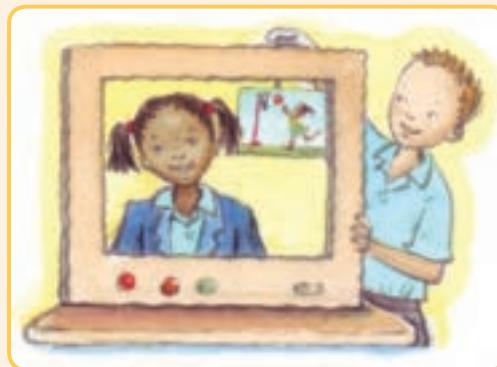

fikile	ringetile	chupuka	vonile	yisile
hlalerile	tekile	hisa	tsemile	fika
hlalela	swekile	ringeta	chupukile	tsema
sweka	vona	hisile	yisa	teka

A hi endleni

Lulamisa mahungu hi leswi swi humeleleke tolo. Hi wena muhlayi wa mahungu ya TV kutani hlayela vayingiseri hinkwavo mahungu.

A hi tsaleni

Tsala swivulwa swi va eka nkarhi lowu nga hundza.
Tlhela u swi tsala eka nkarhi lowu taka.

Minkarhi ya riendli

Ndzi ya exikolweni.

Tolo ndzi yile

Mundzuku ndzi ta

U hlaya buku.

Tolo

Mundzuku

Hi languta TV.

Tolo

Mundzuku

A hi tsaleni

Tirhisa swirhatana ku kombisa
leswi va swi vulaka.

Ndzi tsakile.

Aki u te,

Siku:

Marito ya munhu

Hi ya
ebazini.

Amu u te, "

Va letile
exikolweni.

Jabu u te, "

"

U munghana
wa mina wo
tshembeka.

Bongi u te, "

"

A hi hungaseni

Xiyisisa xifaniso xa ndlopfu leyi nwaka mati.
Hlamusela munghana wa wena hi leswi u swi vonaka.

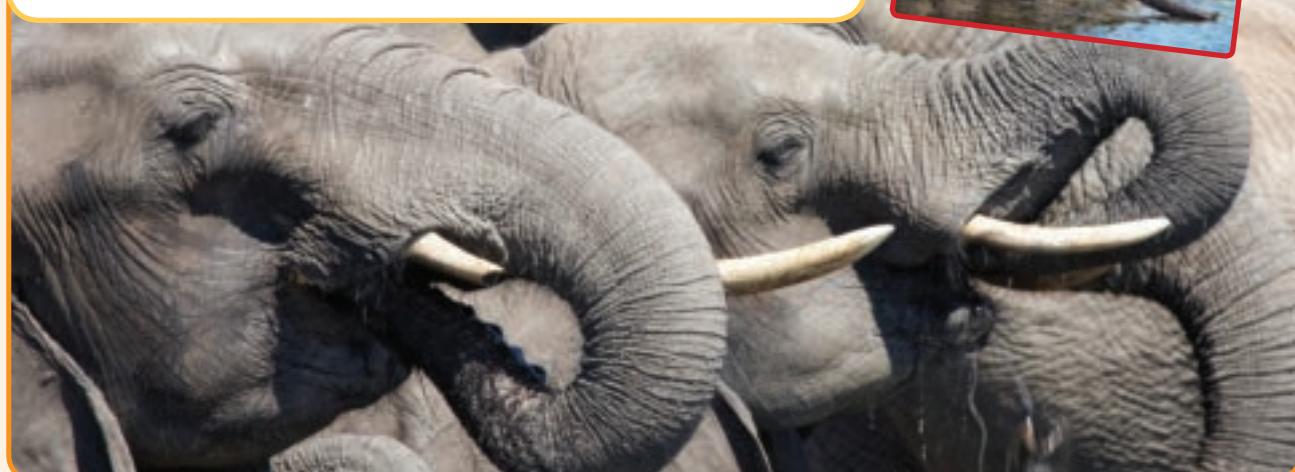

Xana ndlopfu yi nwa mati njhani?

Yi tirhisa nxakwa wa yona tanihi xitirowo.

Xo sungula yi tswonga mati ku ya enxakweni wa yona.

Kutani yi nghenisa nxakwa endzeni ka nomo
wa yona.

A hi vulavuleni

Xiyani xifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka eka xona.

A hi hlayeni

Hlaya dayari ya Sam mayelana na rendzo
ra yena ro ya eAddo Elephant Park.

Eka Dayari

14 Mudyaxihi 2015

Namuntlha a ri ri siku ro hlawuleka eka mina. A ri ri siku ro tlangela ku velekiwa ka mina eka lembe ra vukaye kasi mudyondzisi wa hina u hi yisile eAddo Elephant Park! A hi tsakile na vanghana va mina, Jabu na Aki. Hi vonile tindlopfu to tala swinene. A ti ri tindlopfu letikulu ta tinxakwa to leha leti a ti languteka tanahi timhondzo. A ku ri na ndlopfu yin'we leyi nga na tino rin'we. Munhu un'wana u yivile tino rin'wana. A ku ri na xindlopfana xo saseka. Loko hi yima leswaku hi ta kota ku dya, ndzi hluvurile tintanghu hikuva a ku hisa swinene. Mfenhe yo karhata yi fikile yi yiva yin'wana ya tintanghu ta mina. Ndzi yile ekaya na ntanghu yin'we ntsena.

A ndzi tsakile swinene loko ndzi fika ekaya hikuva a ndzi ya eku dyeni khekhe ro tlangela ku velekiwa ka mina.

Amu

Siku:

A hi tsaleni

Hlaya dayari kutani u hlamula swivutiso.
Tsundzuka ku sungula xivulwa hi letere lerikulu no hetelela hi hiko.

Xana vana a va ri kwihi?

A va ri e

Xana Amu u lahlekeriwe hi yini entangeni?

U lahlekeriwile hi

Xana yi lahleke njhani? Yi tekile hi mani?

Xana ku humelete yini hi tino ra ndlopfu?

Munhu un'wana

Hikwalaho ka yini Amu a tsakele ku fika ekaya?

A tsakile hikuva

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlhanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

velek <i>iwa</i>	yin' <i>we</i>	kar <i>hata</i>	ekaya
biwa	tin' <i>we</i>	kar <i>hala</i>	endlwini
tekiwa	rin' <i>we</i>	kor <i>hama</i>	eka

A hi tsaleni

Dirowa ntila ku yelanisa marito ya nkarhi lowu nga hundza na ya nkarhi wa sweswi.

yivile	tsaka	hluvula	yisile	dya	fikile	tlangela
tsakile	hluvurile	yiva	fika	dyile	tlangerile	yisa

A hi endleni

Encenyeta leswi humeleleke Sam entangeni wa Addo Elephant. Un'wana wa vanghana va wena a encise mfenhe.

A hi tsaleni

Yelanisa marito eka kholomu ya le ximatsini na marito lama faneleke eka kholomu ya le xineneni.

Loko u siya tintanghu enambyeni

u ta tihsa.

Loko u endla ntirhokaya wa wena

u ta fika hi nkarhi exikolweni.

Loko u etlela hi nkarhi

mfenhe yi ta yiva.

Loko u tlanga hi ndzilo

mudyondzisi wa wena u ta tsaka swinene.

A hi tsaleni

Tsala leswi u nga ta swi endla eka ku hela ka vhiki lama. Cincanani tibuku na munghana u vona loko ku ri na masiku lama mi endlaka swo fana.

DAYARI		
Vito ra mina	N'hweti	
Siku ra n'hweti	Siku	Leswi ndzi nga ta swi endla

Siku:

A hi hungaseni

Hlayisa dayari eka mune wa masiku. Tsala hi maxelo na mahungu man'wana. Sungula ku tsala hi swa namuntlha. Tlhela u tsala mundzuku, mundlwana na siku leri landzelaka ku fikela loko u heta ku tsala eka dayari ya wena.

Eka Dayari

Siku

Eka Dayari

Siku

Eka Dayari

Siku

Eka Dayari

Siku

A hi vulavuleni

Xiyani posikarata kutani mi bula hi leswi mi swi vonda eka yona.

Eka Dumi

Ndzi ehlekete leswaku u ta tsakela ku amukela posikarata leyi. Ndzi yi xavile loko hi yile eGold Reef City eJoni.

Hi yile eJoni, doroba leri nga funengeta hi musi ri tlhela ri va na mapatu ya bizi. Hi vone Soccer City. I xitediyamu lexikulu swinene. Xi na ndhawu ya kwalomu ka 90 000 ya switulu kutani vanhu va nga hlalela ntlangu wa bolo ya milenge na rhagibi kona.

EGold Reef City hi nghenile emugodini wa xinyami swinene. Xinyami xa kona xi hi bohe ku tirhisa thoci. Endzhaku ka sweswo hi yile ku ya khandziya vhlwa ra *merry-go-round*. Ndzi huwelerile hikuva a ri rhendzeleka hi rivilo lerikulu.

Ndzi navela wonge u nga ta na hina eka nkarhi lowu taka.
Hi mina khazi wa wena
Bongi

Dumi Makhanya
Stand I2 Steve Biko Rd
Soweto
South Africa
3219

Siku:

A hi tsalen'i

Hlaya posikarata kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.
Tsundzuka ku sungula xivulwa hi letere lerikulu no hetelela hi hiko.

Xana Bongi u tsalela mani?

Xana Bongi a yile kwahi?

Hi swihi swilo swimbirhi leswi Bongi a swi voneke?

Xana a ku ri njhani emugodini?

Xana Bongi u tsarile posikarata rini?

Xana u tiphinile? Boxa hikwalaho ka yini.

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Kutani tirhisa marito ya ntlanhu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

ntlangu	xinyami	thochi	khazi
ntlambya	xikero	thayi	khadi
ntlawwa	xifuwo	thangi	khapu

A hi tsalen'i

Yelanisa rito na xifaniso lexi faneleke.

xikolo

patu

khapu

xikero

nambu

A hi tsaleni

Yelanisa marito eka kholomu ya le ximatsini na marito lama
faneleke eka kholomu ya le xineneni ku vumba xivulwa.

Ndzi huwelerile hikuva

A ku ri na xinyami hikokwalaho

Mpfula a yi na kambe

hi tirhise thoci.

a ku nga titimeli.

a ri rhendzeleka hi rivilo lerikulu.

A hi tsaleni

Hetisa swivulwa leswi landzelaka.
Tirhisa marito lama ku ku pfuna.

chavisa

lexikulu

saseka

rhendzelekisa

lowukulu

Soccer City i xitediyamu _____.

Joni i doroba ro _____.

Mugodi wu na xinyami xo _____.

A hi tsaleni

Hlawula u ba xirhendzevutana eka marito ya wasi kumbe ya pinki ku kota
ku vumba xivulwa lexi tsakisaka. Marito lawa i mabumabumeri, ya tirhisiwa
ku hlamusela vanhu kumbe swilo.

Mudyondzisi lonene/wa mona u vulavule na vana vo karhata/tlhariha.

Movha lowukulu/lowutsongo wu hundze exitarateni xa bizi/xo miyela.

Wanuna wo lala/nyuhela u hlongorise nguluve leyitsongo/leyikulu.

Nhwanyana wo saseka/swarha u nghene endlwini ya thyaka/yo basa.

Xirhapa lexi hlayisiwaka/nga na nhova xi na swimilana leswi hanyaka/fefe.

Siku:

A hi tsaleni

Sweswi tsala swivulwa swa wena u hlamusela
munhu kumbe xanchumu.

Handwriting practice lines for the sentence above.

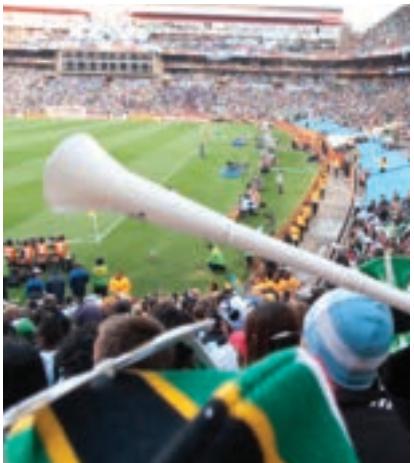

A hi hungaseni

Tsalela vanghana vambirhi tiposikarata. Va hlamusele leswi u nga
kotaka ku swi endla eSoccer City.

Handwriting practice lines for the sentence above.

Handwriting practice lines for the sentence above.

A hi vulavuleni

Xiyani swifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka eka swona.

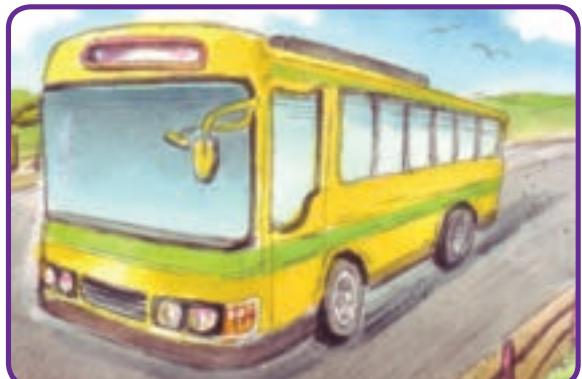
A hi hlayeni

Hinkwerhu a hi fanele ku tlhelela ekaya

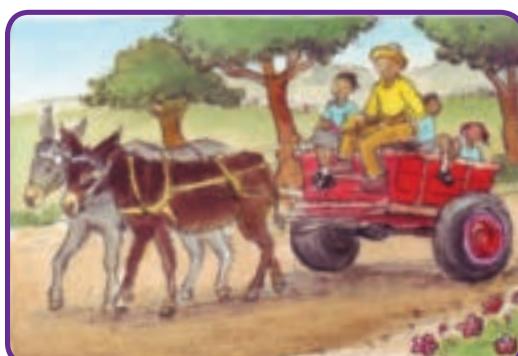
Ntlawa wa Jabu wu vuye hi xitimela. A xi ri xitimela xo **leha** swinene. Xitimela a xi **nonoka** laha ku jikajikaka kambe a xi rhelela ntshava hi ku **hatlisa**. Xitimela a xi hi khomisa vurhongo. Hinkwerhu hi be hi vurhongo hi etlela.

Ntlawa wa Bongi wu vuye hi xitimela xa Gautrain. Manana Zita a chayela. A xi ri xo **koma** xa muhlovo wa **mpunga**. Xi famba hi rivilo lerikulu ku tlula switimela hinkwaswo. Bongi u hlamusele leswaku a tsakile swinene hambileswi a tele hi ku chava.

Ntlawa wa Amu wu vuye hi bazi lerikulu. A wu **khandziya** hi ku vilela. Ndlela a yi nga fambeki. Nkarhi wun'wana a ri tsekatseka no tlulatlula epatwini leri nga celeka. Hinkwerhu a hi **rhurhumela** loko hi **chika**.

Van'wana va hina va tlhelele exikolweni hi xikalichani. A xi nonoka swinene no ntswirintswita. Hi tsakise hi ku vona swiluva swo saseka na mirhi ya rihlaza loko hi tlhelela ekaya.

Siku:

A hi tsaleni

Sweswi hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xifambo	A xi languteka njhani?	A xi famba njhani?	Vana a va titwa njhani?
	Xi komile no va xa mpunga	Xi na rivilo swinene	A va tsakile swinene

Ntivomarito

Tsala marito eka matorokisi lama faneleke. Kutani tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivilwa ebukwini ya wena ya switololveto.

leha chava ntlawwa luva lema ntlangu chayisa
nkolo chayela nkova ntlimbo nkosi luma luka

A hi vulavuleni

Bula na munghana wa wena hi
tinxaka letimbirhi ta vutleketli.
Xana swi endla yini leswi yelanaka?
Xana swi hambana njhani?

A hi tsaleni

Yelanisa marito eka bokisi ra pinki na marito lama faneleke eka
bokisi ra xitshopana ku vumba xivulwa.

Xitimela xo leha

Xitimela xa Gautrain

Xikalichani lexitsongo xa timhandzi

Bazi lerikulu

a ri tsekatseka epatwini leri nga celeka.

xa nonoka no ntswirintswita loko xi famba.

xi famba hi rivilo lerikulu.

a xi famba hi ku nonoka laha ku jikajikaka.

A hi tsaleni

Dirowa xifaniso xa muxaka wun'wana na wun'wana wa vutleketli.
Kutani tsala swivulwa swimbirhi ku xi hlamusela.

Siku:

A hi hungaseni

Swilo leswi i swa yini? Vula leswaku swi languteka njhani u tlhela u dirowa ntila ku suka eka rito ku ya eka xifaniso lexi faneleke.

yingwe
ndlopfu
nghala
nhuntlwa
mhelembe
mangwa
dolofini
okitophasi
nhlampfi
mpfundla
phengwini
sili

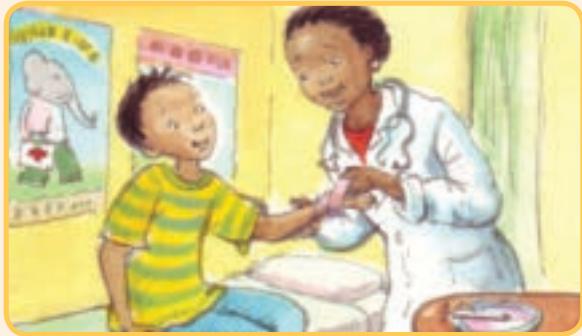
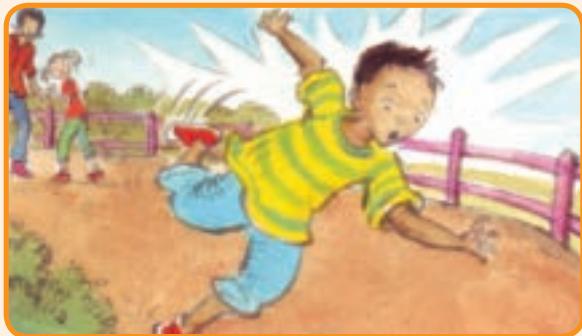
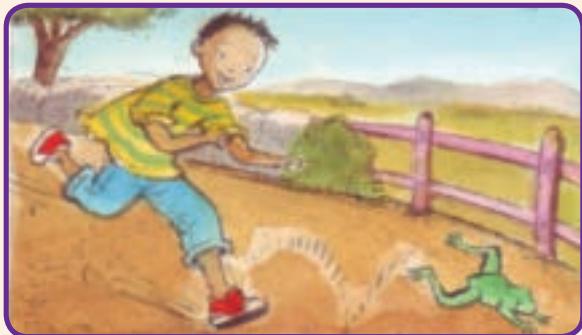
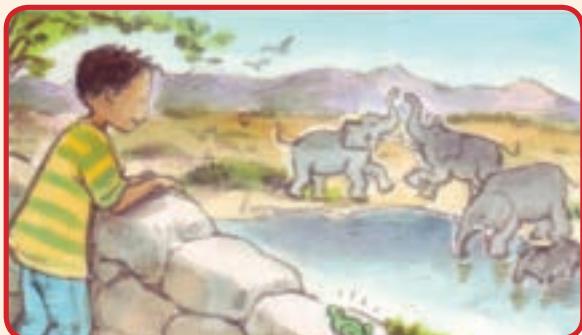

A hi vulavuleni

Xiyani swifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka eka swona.

A hi hlayeni

Manghenelo

A ndzi yimile enambyeni ndzi langutile tindlopfu loko ti ri karhi ti nwa mati. Tindlopfu timbirhi a ti lwa hi tinxakwa ta tona.

Miri

Hi ku hatlisa ndzi vone xichelana xa rihlaza. Hi loko ndzi sungula ku xi hlongorisa.

Loko ndza ha hlongorisa chela ndzi rhetile ndzi wela endzeni ka mugerho. Ndzi xekiwe voko kutani ri sungula ku huma ngati.

Mahetelelo

Mudyondzisi u ndzi yisile eka dokodela. Dokodela u ndzi kamberile, a ndzi tlhava njhekixeni a tlhela a bandicha voko ra mina.

Siku:

A hi tsaleni

Hlaya xitori kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.
Tsundzuka ku sungula xivulwa hi letere lerikulu no hetelela hi hiko.

Xana Jim a endla yini emasunguleni ya xitori?

Xana Jim u tivavise njhani?

Xana dokodela u endlile yini eka Jim?

U ehleketa leswaku Jim a titwa njhani eka dokodela?

Hi yihi nhlokomhaka leyi fanelaka xitori lex?

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona.
Tirhisa marito ya ntlanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

n'wana	hlongorisa	mugerho	huma	njekixeni
n'wema	horisa	mugayo	luma	njhovo
n'wala	nwisa	mugadi	guma	njhini

A hi tsaleni

Bana xirhendzevutana eka:

Lexi dijiwaka.

nyungu

nyama

Lexi nga muhlovo.

wadi

wasi

Lexi nga dyiwiki.

phere

pyere

A hi vulavuleni

Bula hi mahungu ya wena.
Hlamusela vanghana va wena mahungu yo huma
ekaya. Bula hi xitori lexi u nga xi tsalaka.

Xana u ta tsala mayelana na yini eka manghenelo?
Xana u ta tsala mayelana na yini eka miri?
U ta xi heta njhani xitori xa wena?

A hi tsaleni

Manghenelo

Miri

Mahetelelo

A hi tsaleni

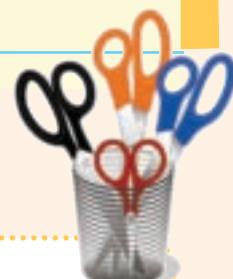
Sungula ku tsala xitori xa wena laha. Kutani xi hlaye u thhela u lulamisa u
nga si xi tsala ebukwini ya wena.

--

A hi hungaseni

Tsema pheji leri landzelaka. Endla buku. Ekhavhareni, tsala vito ra buku. Tsala vito ra wena
ehansi ka vito ra buku hikuva hi wena mutsari. Dirowa xifaniso ekhavhareni.
Sweswi tsala xitori xa wena lexi nga na manghenelo, miri na mahetelelo.

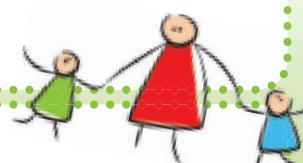

KHAVHARA YA LE NDZHAKU

MAYELANA NA MUTSARI

Tsala vito ra wena

Malembe ya wena

Laha u tshamaka kona

8

Dirowa xifaniso laha.

Tsala vito ra buku laha.

Tsala vito ra wena (hi wena mutsari).

1

GOZARA 4. tsala vito ra buku laha. tsala vito ra buku laha. tsala vito ra buku laha.

GOZARA 5. tsala vito ra buku laha. tsala vito ra buku laha. tsala vito ra buku laha.

5

Yisa emadhlwenei xittoi xa wenda laha.

4

Tsala miri wa xittoi xa wenda laha na le ka phiei ra 5.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

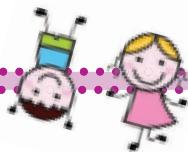
Dirowa xifaniso laha.

Sungula xitori xa wena laha na le ka pheji ra 3.

2

Dirowa xifaniso laha.

Heta xitori xa wena.

7

3

Tsalà u ja emdhweni na xitori xa wena laha.

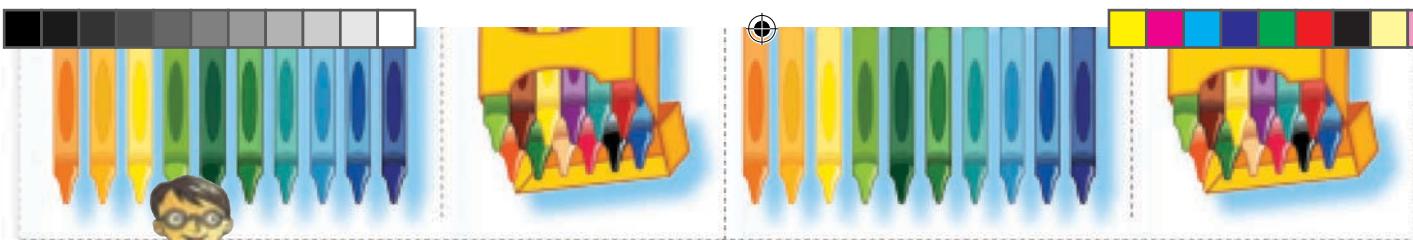
9

Tsalà leswi humelleka eku heteleleni ka xitori xa wena.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

L

Nkongomelo wa 4: Mbangu wa hina Kotara ya 2: Mavhiki ya 5 – 8

e

49 N'wanghala na kondlo 104

Ku hlaya no twisia (ndzungulo).
Ku tsala: Ku hlawula nhlamulo leyi faneleke eka leti nyikiweke.
Ku vulavula: Tsema tiphaphete ta tintiho kutani u ti tirhisa eka ntsheketo wa N'wanghala na xikondlwana.

n

50 N'wanghala na xikondlwana 106

Ririm: Hundzula marito ya swimbyarumbyaru eka marito ya munhu.
Mipfumawulo: -e, ile, -ana
Ririm: Marito-fularha
Ririm: Ku hikahata.
Ku tsala: Tsalela munhu loyi a ku pfuneke khadi ro n'wi khensa.

e

51 Mpfundla na xibodze 108

Ku hlaya no twisia (ndzungulo)
Ririm: Tsala swivulwa leswi nga na swilandzi leswi kombisiweke.

Ku vulavula: Vulavula hi switekatekisani leswi nyikiweke.
Ku tsala: Tsala swivulwa ku kombisa leswi humeleleke eku sunguleni, exikarhi na le mahetelelweni ya xitori hi xitori xa N'wampfundla na N'waxibodze.
Ririm: Ku tsala marito ya ntumbuluko.
Nghingiriko wo hungasa (ntlangu wa bodo).

n

52 A hi phikizane hi ku tsutsuma 110

Ku vulavula: Vulavula hi switekatekisani leswi nyikiweke.
Ku tsala: Tsala swivulwa ku kombisa leswi humeleleke eku sunguleni, exikarhi na le mahetelelweni ya xitori hi xitori xa N'wampfundla na N'waxibodze.
Ririm: Ku tsala marito ya ntumbuluko.

d

53 Dyambu na xidzedze 112

Ku hlaya no twisia (ndzungulo)
Mipfumawulo: dz, si, hl, nga, n'w

z

54 Mphikizano lowukulu 114

Ku vulavula: Encisan xitori xa dyambu na Xidzedze. Leswi a swi ta humelela loko xitori a xi katsa moyo na mpfula.
Ririm: Bana xirhendzevutana eka maendl.

e

55 Bongi u khandziya bayisikiri 116

Ku hlaya no twisia: (ndzungulo)
Mipfumawulo: -iwa, mb, hl, dhl

Ku vulavula: Encisa xitori.
Ririm: Yelanisa riviti na rihlawuri.
Ririm: Tsala swivulwa eka nkari lowu nga hundza u sungula hi Tolo.
Ririm: Tirhisa switwananisi swa rifuwi.
Swifaniso: Hlaya leswi Bongi na Aki va swi vuleke kutani u tata nomboro leyi faneleke eka ndhawu yin'wana na yin'wana emepeni. (Ku kumbetela na swifaniso).

n

56 Ku khandziya bayisikiri ka Bongi 118

Ku vulavula: Encisa xitori.
Ririm: Yelanisa riviti na rihlawuri.
Ririm: Tsala swivulwa eka nkari lowu nga hundza u sungula hi Tolo.
Ririm: Tirhisa switwananisi swa rifuwi.
Swifaniso: Hlaya leswi Bongi na Aki va swi vuleke kutani u tata nomboro leyi faneleke eka ndhawu yin'wana na yin'wana emepeni. (Ku kumbetela na swifaniso).

i

57 Bongi wa basisa 120

Ku hlaya no twisia: (ndzungulo na phositaro)
Mipfumawulo: Xilandzi -ini, ti, vu, nka.
Ririm: Mahlamuseri

58 Pfhumba lerikulu ro basisa 122

Ku vulavula: Bula hi leswi u nga basisaksa xiswona xikolo xa n'wina.
Ku tsala: Tsala ndzimana hi xikolo xa n'wina.
Ririm: Tata rihlamuseri ieri siyiweke.
Ku tsala: Endla phositaro u rhamba vana va xikolo ku ta eka pfhumba ro basisa xikolo.

Ku tsala: Tsala xivulwa hi xifaniso xin'wana na xin'wana. (Hlayelo ra kombiso).

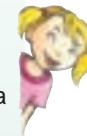
Hlamusela swifaniso leswi kombisaka swiyimo swa n'weti.
Dirowa n'weti eka Musumbhunku wun'wana na wun'wana wa n'hweti leyi kutani u hlamusela xiyimo xa wona.

59 Ku nyupela endzeni ka Iwandle 124

Ku hlaya no twisia: (ndzungulo).

60 Ehansi ka Iwandle 126

Ku vulavula: Encisa xitori.
Ntivomarito: -ela, nsu, -ni, ti-
Ku tsala: Hetisa xitori.
Ku vulavula: Xiya mavito kutani u byela munghana wa wena nkoka wa xin'wana na xin'wana.

61 Misava ya vusokoti 128

Ku hlaya no twisia: (Xitshuriwa xa vuxokoxoko).
Mipfumawulo: Ku tlhantilha marito hi mapeletwana.

62 Totala hi vusokoti 130

Hlamusela xifaniso.
Ririm: Tlhela u tsala swivulwa eka nkari lowu nga hundza u sungula hi Tolo.
Ntivomarito: Bana xirhendzevutana eka rito leri faneleke.
Ku hungasa: Dirowa swikandza u kombisa minyanyuko ya ku tsaka, ku tsana, ku hlundzuka na ku hlamala.

63 Mayelana na ku hlaya 132

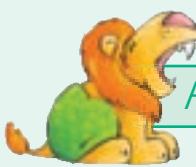
Ku hlaya: Bula hi rixaka ra tsalwa
Ntivomarito: Tlhantilha marito ku ya hi mapeletwana ya wona.

64 A hi tsalen xitori 134

Ku vulavula: Vulavula hi swimunhuhatwa exitorini. Vula leswi u swi tsakeleke swinene hi xitori. Tsala xitori u tirhisa xiletelo xa xitsemiwa.

Dikixinari ya mina 137

A hi vulavuleni

Kokwana wa Aki u rungula ntsheketo lowu a wu rhandzaka swinene. Xiya swifaniso kutani u boxa leswi u swi ehleketa mayelana na leswi ntsheketo wu vulavulaka hi swona.

A hi hlayeni

N'wanghala na xikondlwana

Siku rin'wana xikondlwana xi **phazame** xi pfuxa nghala leyi a yi ettele. Nghala yi bonga yi ku, "Ndzi **pfuxe** hi xikondlwana. Ndzi ta xi dya ndzi xawula hi xona."

A tshikelela ncila wa xikondlwana hi voko ra yena.

"E-e, Hosi N'wanghala," ku **cema** xikondlwana. "Ndzi kombela u nga ndzi dyi. Ndzo va xikondlwana."

"U tiyisile," ku **bonga** N'wanghala. U **ntsanana** swinene ku nga tata khwiri ra mina."

"**Inkomu**, Hosi N'wanghala," ku vula xikondlwana, "siku rin'wana na mina ndzi ta ku pfuna,"

"Ha ha ha!" ku hleka N'wanghala. "Xikondlwana xo **soleka** ku fana na wena xi ta ndzi pfuna njhani? Hi mina hosi ya swiharhi hinkwaswo. Mina ndzi nga kota ku tipfuna." Siku rin'wana nghala a yi tifambafambela. Yi **kandziye** ritavalra muhloti kava loko yi phasekile. "Ndzi pfuneni," ku huwelela N'wanghala. "A ndzi swi koti ku huma. Ndzi phasekile."

Xikondlwana xi twe N'wanghala. Xi **tsutsume** xi ya laha N'wanghala a phasiwile kona kutani xi ku, "Ndzi ta ku pfuna!"

"U ntsongo ngopfu ku u nga swi kota ku ndzi pfuna," ku bonga nghala. Xikondlwana xi sungula ku lumetela ritavalra.

Hi nkarhinyana nghala yi va yi **tshunxekile**.

Yi n'wayitela yi ku, "U xikondlwana kambe u **pfunile** swinene."

Siku:

A hi tsaleni

Hlaya ntsheketo kutani u hlawula nhlamulo leyi lulameke.

Xana ntsheketo wu kombisa yini?

A	Swa olova ku xisa nghala.
B	A swi bohi ku va nkulu leswaku u kota ku pfuna.

Hikwalaho ka yini nghala a yi huwelela?

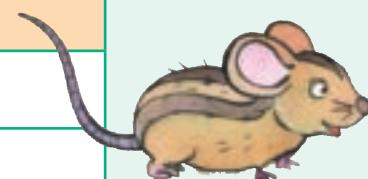
A	A yi lava un'wana a ta yi pfuna.
B	A yi lava leswaku xikondlwana xi famba.

Xana nghala yi ehlekete yini loko yi vona xikondlwana?

A	Yi ehlekete leswaku xikondlwana a xi tivi leswaku xi ta pfuna njhani.
B	Yi ehlekete leswaku xikondlwana i xitsongo swinene ku va xi swi kota ku yi pfuna.

Marito ya ntoloveloo

mina
ntsanana
soleka

Sweswi tsala nhlamulo ya wena eka xivutiso lexi:

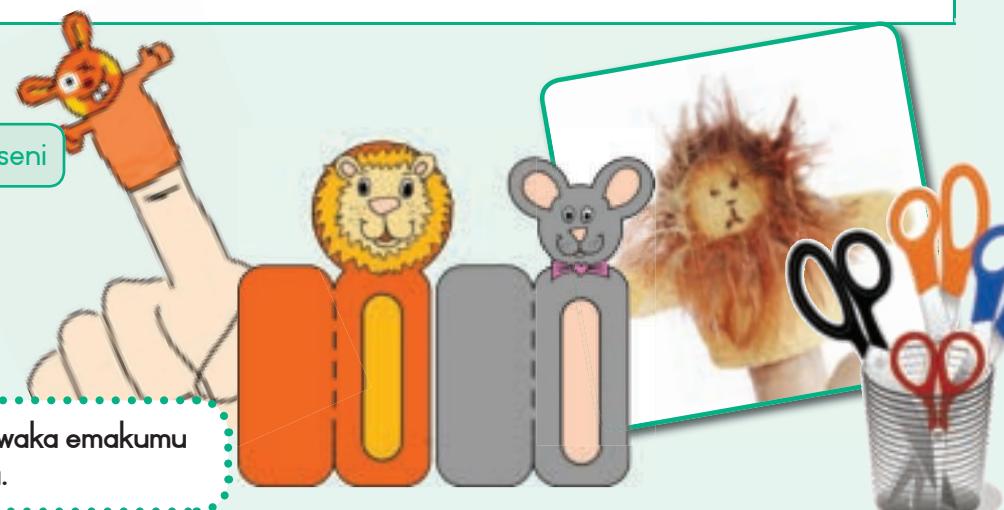
Xana hi dyondza yini eka ntsheketo lowu?

A hi hungaseni

Tsema tiphaphete ta tintiho kutani u tirhisa ntsheketo wa n'wangala na xikondlwana.

U ta kuma leswi tsemiwaka emakumu ya buku.

A hi tsalenি

Tsala leswi vuleke hi nghala na kondlo.
Tirhisa swirhatana swo tshaha.

Ndzi kombela u
nga ndzi dyi Hosi
N'wanghala. Siku
rin'wana ndzi ta
ku pfuna.

Kondlo ri te,"

"
".

Nghala yi te,"

"
".

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona.
Tirhisa marito ya ntlhanu u tsala swivilwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

phazame	kandziye	phasekile	tshunxekile	xikondlwana
pfuxe	tsutsume	phasiwile	pfunile	xinghalana

A hi tsalenি

Yelanisa maritofularha eka rixaxa ra le henhla na ra le hansi hi ku dirowa ntila.

nona

hatlisa

leha

hleka

etlela

koma

ondza

pfuka

nonoka

rila

Siku:

A hi tsaleni

Hikahata swivulwa leswi landzelaka.

nghala leyitsongo yi vona kondlo lerikulu

tshika u nga si wa

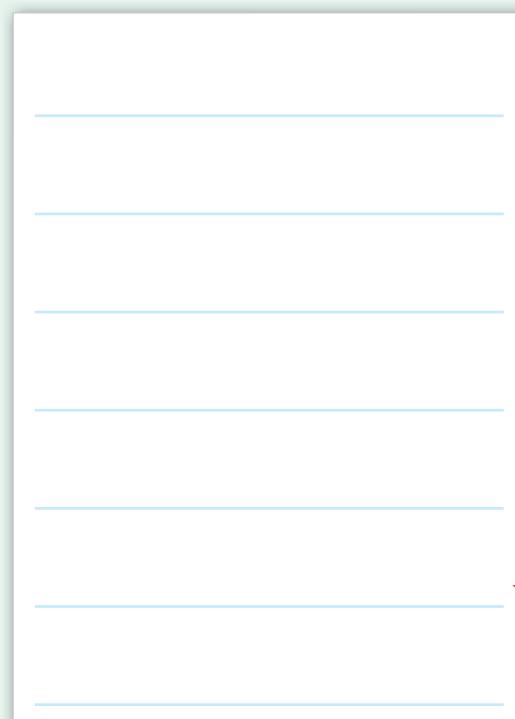
vito ndzi bongi loyi i amu

siku ra ku velekiwa ka aki ri ta va hi sunguti

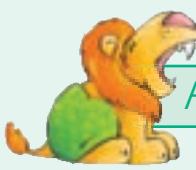
A hi hungaseni

Tsalela munhu loyi a nga ku pfuna khadi ro khensa. Emahlweni ka khadi tsala mahungu yo koma. Endzeni ka khadi, tsala mahungu yo khensa.

Mudyondzisi: Nsayino

Siku

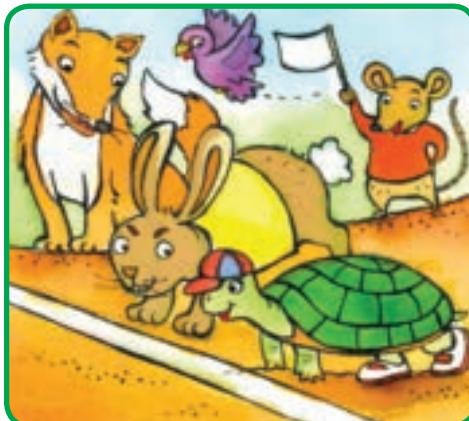

A hi vulavuleni

Xana kokwana wa wena wa tsheketa mitsheketo? Sweswi u ta hlaya ntsheketo lowu kokwa wa Jabu a rhandzaka ku wu tsheketa. Xiya swifaniso kutani u boxa leswi u swi ehleketa mayelana na leswi ntsheketo wu vulavulaka hi swona.

A hi hilayeni

Mpfundla na xibodze

Khale ka khaleni mpfundla na xibodze a swi tshama ekhwatini. Xibodze xa buraweni xi hundza hi ku nonoka kutani mpfundla wu xi hleka. Siku rin'wana mpfundla wu ku eka xibodze, "A hi phikizane hi ku tsutsuma."

Xibodze xi pfumela kambe mpfundla wu hleka swinene. Swiharhi hinkwaswo swi **hlamarisiwa** hi xihleko. Swi tile ku ta **hlalela** mphikizano.

Mpfundla wu tsutsuma hi rivilo lerikulu kutani wu kumeka wu ri emahlweni ka xibodze swinene. Wu langute endzhaku kambe wu nga xi voni hikuva a xi ri endzhaku swinene.

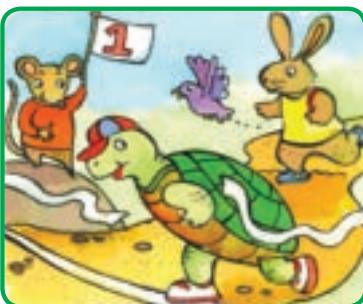
"Xibodze xi nonoka ngopfu," ku ehleketa mpfundla. "Xi ta teka nkarhi wo leha ku fika laha. Ndzi ta **wisanyana** kutani loko xibodze xi vonaka ndzi ta yima hi ku hatlisa ndzi tsutsuma ndzi ya hlula mphikizano." Mpfundla wu tshama ehansi, kutani wu ba hi vurhongo.

Loko wa ha etlele wu twe swiharhi swin'wana swi **hoyozela**. Wu ehlekete wonge wo lorha.

Siku:

Loko wu pfuka wu vone xibodze xi ri eka ndzhati wa ku hlula. Mpfundla wu tsutsuma hi rivilo lerikulu kambe wu nga fikeleli ku hundza xibodze, Xibodze se a xi winile mphikizano wa rivilo.

Hlaya ntsheketo kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka. Rito ro sungula ra nhlamulo ri fanele ku sungula hi letere lerikulu. Tsundzuka ku hetelela hi hiko.

A hi tsalen!

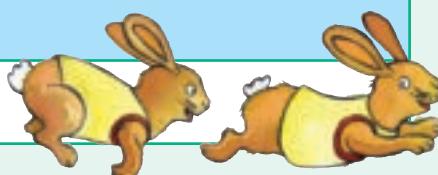

Xana mphikizano wu hlule hi mani? Hikwalaho ka yini?

Xana ku tile vamani ku ta hlalela mphikizano?

Xana mpfundla wu wise kwihi?

Tsala nhlokomhaka leyi fanelaka xitori lexi.

Ntivomarito

Hlaya marito u yingisela mipfumawulo ya wona.

Tirhisia marito ya ntlanhu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

hlamarisa	hlalela	wisan nyana	kwihi
winisa	hoyozela	famban yana	kwala

A hi phikizane hi ku tsutsuma

A hi endleni

Bula na munghana wa wena hi switekatekisano leswi kutani u boxa vito ra xiharhi xa kona.

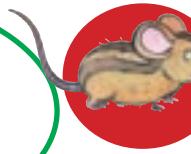

Ndza nonoka.
Ndzi famba na kaya ra mina hinkwako.
Xana ndzi yini?

Ndza luma hi ndzhombo.
Ndzi nyika vulombe.
Xana ndzi yini?

Switekatekisani

Ndzi yimbelela hi ku tsokombela. Ndzi nga hahela ekaya. Xana ndzi yini?

Ndzi na rivilo naswona ndzi kota ku tlula. U nga ndzi gada.
Xana ndzi yini?

A hi tsaleni

Tsala xivulwankulu xin'we hi leswi humeleleke eku sunguleni, exikarhi na le mahetelelweni ya ntsheketo wa mpfundla na xibodze.

Masungulo

Miri

Mahetelelo

A hi tsaleni

Tsala marito lama faneleke.

wisanyana	-nyana
fambanyana	
dyananyana	
tirhanyana	

Swilandzi

winisa	
tirhisa	
dyisa	
vonisa	

Siku:

Hlayelo ra ndzeriso

A hi hungaseni

Phikizana na munghana wa wena.
Hoxani xingwece.

Loyi a kumaka nhloko u famba magoza mambirhi
ku ya emahlweni. Loyi a kumaka ncila u tlhelela
endzhaku kan'we. Hlaya rito ra laha u welaka kona.
Kutani endla leswi lerisiwaka.

SUNGULA

Yimbelela
risimu.

Phokotela.

Vula rito leri
sungulaka
hi E.

Dzengenela
buku kumbe
xiло xo olova
enhlokweni ya
wena.

Vula rito leri
sungulaka hi O.

k
n m c i
j d f b g e

Humesa ririmia
ra wena.

Vula siku
leri
landzelaka
ra Ravumune.

Vula rito leri
rhayimaka na tiva.

ringanisa pensele
erintihweni ra
wena.

Vula siku ra
namuntlha.

Vula rito leri
sungulaka hi R.

Boxa rito ra
mapeletwana
manharhu.

Vula rito leri nga
na mapeletwana
mambirhi.

Xana i yini
rito-fularha ra
hatlisa?

Boxa rito
ra
mapeletwana
ya mune.

Vula leswi u
lavaka ku va
swona loko u
hetaxikolo.

Swinya mahlo
u n'wayitela.

Vula
rito leri
rhayimaka
na tuka.

Kombetela
endzhaku ka
tilasi.

Peleta vito ra
wena ku suka
emakumu.

HETA

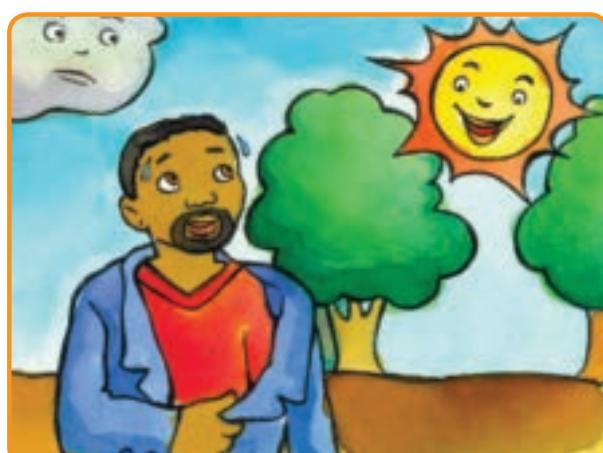

A hi vulavuleni

Lexi i xitori xa kokwa wa Bongi lexi a xi tsakelaka swinene. Xiya swifaniso kutani u boxa leswi u swi ehlleketa mayelana na leswi xitori xi vulavulaka hi swona.

A hi hlayeni

Dyambu na xidzedze

Siku rin'wana ku hunge moywa wa xidzedze emugangeni. Mirhi yi simuka na mafasitere ya fayeka. Xidzedze xi titwa xi ri na magugu. Xi ku, "Ndzi na matimba ku tlula na mirhi. Ndzi na matimba ku tlula na dyambu!"

Dyambu ri huma emapapeni kutani ri ku, "E-e, xidzedze. Ndzi na matimba yo tlula ya wena."

"A hi ve na mphikizano wo vona leswaku i mani a nga na matimba," ku vula xidzedze. "Ndzi ta sungula," a hlamusela. "Vona matimba ya mina. Ndzi ta endla wanuna a hluvula jasi ra yena."

Xidzedze xi hunga swinene lero kala na mirhi yi khotseka. Kambe wanuna a koka jasi ra yena a tiya kutani a ku, "Ndzi twa xirhami."

Dyambu ri huma. Ri n'wayitela, ku ta masana. Hinkwaswo swilo swi twa ku kufumela. "Ina," ku vula wanuna.

Siku:

"Sweswi ka kufumela." Ku tlhava masana, ku va na ku vonakala. "Ina! Sweswi ka kufumela. Ndza ha susa jasi ra mina."

Dyambu ri tlhela ri n'wayitela ri ku,
"Ndzi muhluri!"

Marito ya
ntoloveloo
jasi
kufumela
moya
simula

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka. Rito ro sungula
ra nhlamulo ri fanele ku sungula hi letere lerikulu.
Tsundzuka ku hetelela hi hiko.

I vamani swimunhuhatwankulu eka xitori lexi?

Ku humelege yini loko moyo wa xidzedze wu hunga?

Ku humelege yini loko masana ya dyambu ya tlhava?

I mani a ta hlula loko a ku nghene na mpfula eka mphikizano?

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona.
Tirhisa marito ya ntlanu u tsala swivulwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

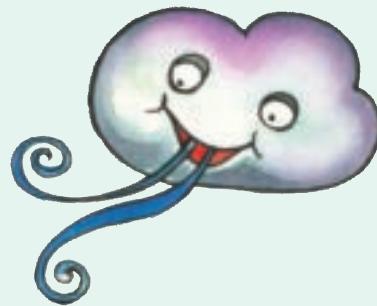

xidzedze	simuka	hluvula	hunga	n'wayitela
xibodze	simeka	hluva	vunga	n'wehla
bodza	sivela	hleva	vonga	n'wingi

A hi endleni

Encenjeta wena na vanghana va wena ku komba loyi a nga na matimba swinene. Ku fanele ku va na dyambu, xidzedze na mpfula. Tsundzuka ku va na munhu loyi a nga na jazi.

A hi tsaleni

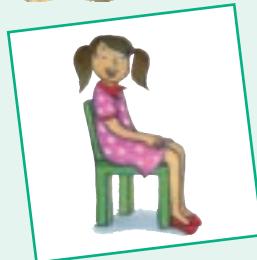
Bana xirhendzевutana eka maendli. Maendli i marito lama kombisaka swiendlo.

teka	khida	dyana	ehleketa	vulavula
wachi	tino	tsala	hunga	n'wayitela
raha	bolo	tlanga	etlela	pfuxa
xisaka	tlhava	xidzedze	moya	mpfula

A hi tsaleni

Tsala xivulwa hi xifaniso xin'wana na xin'wana.

1.

2.

3.

4.

Siku:

A hi hungaseni

Hlaya hi n'weti na dyambu kutani u hlamusela munghana wa wena leswi u swi vonaka.

Dyambu na n'weti

N'weti wu languteka hi tindlela to hambana loko wu ri karhi wu rhendzeleka na misava. Leswi swi vangiwa hi mhaka ya leswaku loko wu ri karhi wu famba, dyambu ri voninga swiphemu swo hambana swa n'weti.

Hi tirhisa mavito lama eka leswi n'weti wu langutekisaka xiswona hi mikarhi yo hambana.

n'weti wo helela	n'weti wa hafu	n'weti wa njhikwa	xin'wetana

A hi tsaleni

Hlamula xivutiso. Rito ro sungula ra nhlamulo ri fanele ku sungula hi letere lerikulu. Tsundzuka ku hetelela hi hiko.

Xana u vona n'weti wa njhani emadyambyini ya namuntlha?

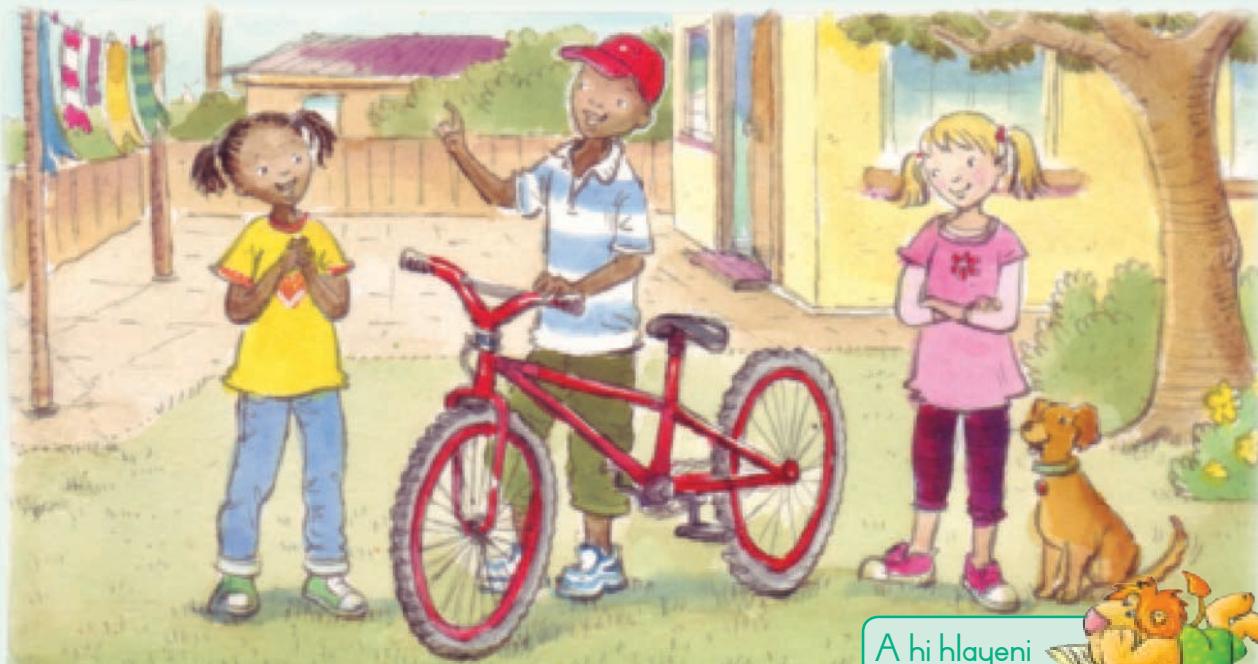
Xiyisia n'weti eka Misumbunuku ya mune ya n'hweti leyi. Dirowa xivumbeko xa wona eka nkarhi wun'wana na wun'wana.

--	--	--	--

A hi vulavuleni

Xiyani xifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonka eka xona.

A hi hlayeni

Bayisikiri lejintshwa

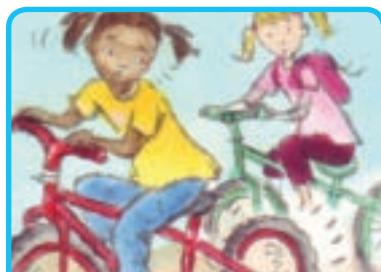
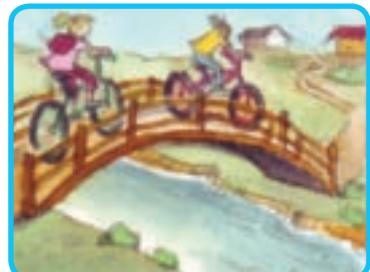
Buti wa Bongi, Thabo, u amukele bayisikiri hi siku ra ku velekiwa ka yena loko a tlangela ku va na khume ra malembe. A yi ri bayisikiri yo hatima yo tshwuka. Bongi a navela ku va na bayisikiri yo fana na yona. Hi Muggivela wun'wana Bongi u kombele Thabo leswaku a n'wi lomba bayisikiri. A navela ku khandziya na Aki. Thabo u n'wi hlamusele leswaku u fanele ku yi hlayisa.

Bongi na Aki va hundza ekhwatini, ehansi ka mirhi yo leha, va hundza nambu kutani eka buloho ra mapulanga. Ndhawu a yi sasekile no va ya rihlaza.

Endzhaku ka loko va hundze buloho va vone thyaka ro tala swinene na mabodhlela yo fayeka.

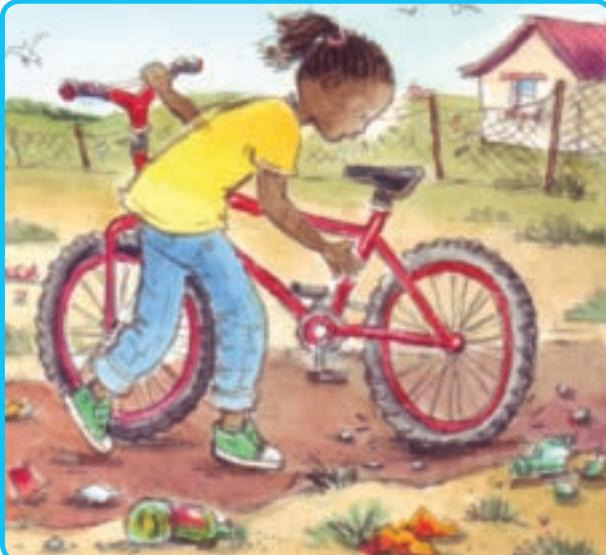
Hi xitshuketa swi sungule ku tikela Bongi ku fambisa bayisikiri. U langute endzhaku kutani a vona leswaku vhilwa ra le ndzhaku a ri poncile.

A ku tele mabodhlela yo fayeka na manghilazi ehansi.

Siku:

Bongi mbuya, a fanele ku rhwala
bayisikiri a ya ekaya kutani a kombela
Thabo leswaku a n'wi pfuna ku lulamisa
vhilwa leriponceke.

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka. Rito ro sungula ra nhlamulo ri fanele ku
sungula hi letere lerikulu. Tsundzuka ku hetelela hi hiko.

Xana Bongi a khandziyile bayisikiri ya mani?

Xana vhilwa ri ponicise hi yini?

Xana u fambe na bayisikiri ekaya hi mukhuva wihi?

Xana u ehleketa yini hi vanhu lava thyakisaka?

Ntivomarito

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo
ya wona. Tirhisa marito ya ntlanu u tsala swivilwua
ebukwini ya wena ya switoloveto.

Marito ya
ntolovelolo

amukela
fayeka
manghilazi
rihlaza

velekiwa	nambu	rihlaza	mabodhlela
nyikawa	rhambu	rihlaya	xibedhlele
tekiwa	rhumbu	rihlanguti	bodhla

Ku khandziya bayisikiri ka Bongi

A hi endleni

Encenyeta Bongi loko a kombela Thabo leswaku a n'wi lomba bayisikiri. Komba Bongi na Aki va khandziye swin'we. Kutani kombisa Bongi a rhwale bayisikiri a ya ekaya kutani a hlamusela Thabo leswaku vhilwa ra le ndzhaku ri poncile. Kombisa leswi Thabo a swi vulaka loko a vona bayisikiri ya yena.

A hi tsaleni

Hi nkhwati hate riviti (vito) eka xivulwa xin'wana na xin'wana laha hansi. Sweswi bana xirhendzevutana eka rihlamuseri leri hlamuselaka riviti.

A yi ri bayisikiri yo hatima yo tshwuka.

Bongi u hundze khwati ra rihlaza.

U hundze mirhi yo leha.

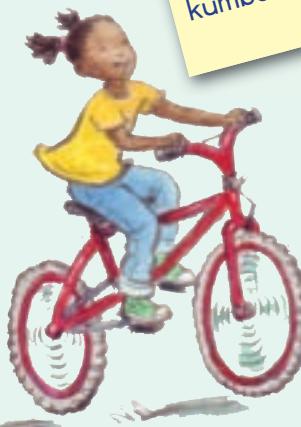
U hundze buloho ra mapulanga.

U vone vhilwa ro ponca.

U kandziye bodhlela ro fayeka.

Maviti na
rihlamuseri

Maviti i mavito ya vanhu
kumbe swilo.
Mahlamuseri ya
hlamusela leswaku vanhu
kumbe swilo swi njhani.

A hi tsaleni

Tsala swivilwa leswi landzelaka u sungula hi rito ra **Tolo**. Tirhisa marito lama ku ku pfuna.

khandziyile

langutile

fambile

khandziyile

vonile

U khandziya bayisikiri ya yena.

Tolo

Ndzi vona mabodhlela yo fayeka.

Tolo

U teka bayisikiri ya yena.

Tolo

U languta vhilwa leri nga ponca.

Tolo

Siku:

A hi tsalen'i

Tsala marito lama faneleke u kombisa leswaku swilo
leswi i swa vamani.

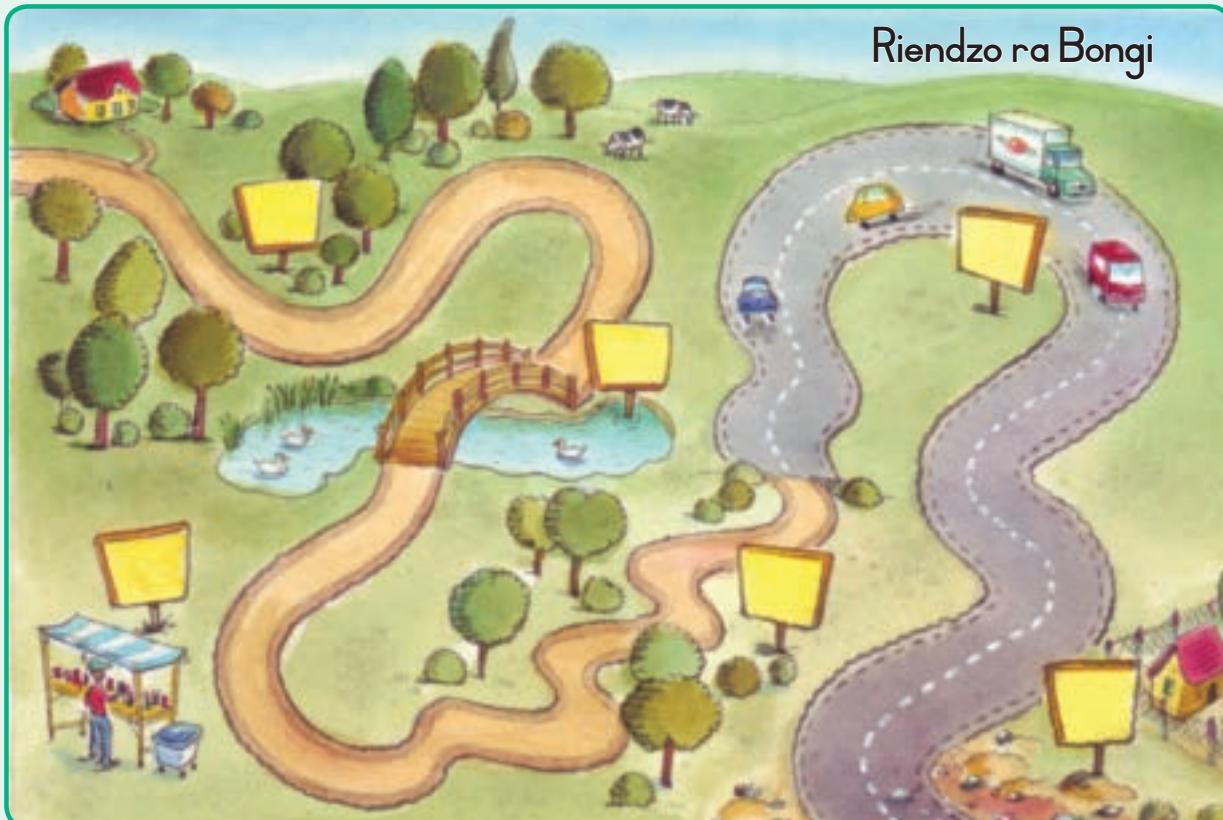
Bayisikiri _____ Thabo.	Buku _____ Jim.	Manana wa Aki.
Mbyana _____ Bongi.	Apula _____ mudyondzisi.	Pene _____ Jabu.
Ncila _____ nghala.	Ntanghu _____ Sam.	Movha _____ tatana.

A hi hungaseni

Hlaya leswi Bongi na
Aki va swi vuleke loko va
hundza eka tindhawu to
hambana emepeni. Kutani
tsala nomboro ya ndhawu
yin'wana na yin'wana
emepeni. U endleriwe yo
sungula.

1	A hi yime hi xava namuneti.
2	Languta ku saseka na rihlaza ra ndhawu leyi.
3	Patu leri ri jikajika ngopfu.
4	Vona thyaka na mabodhlela yo fayeka.
5	A hi khongele buloho ri nga weli.
6	Ndzi ta fanela ku fambisa bayisikiri hi vukheta exikarhi ka mimovha.

Mudyondzisi: Nsayino

Siku

A hi vulavuleni

Xiyani xifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka eka xona.

A hi hlayeni

A hi vulavuleni

Xiyisia phositara leyi
endleke hi Bongi na Aki.

Ku basisa

Bongi na Aki va hlamusele
mudyondzisi wa vona hi thyaka
leri va ri voneke enambyeni.
Mudyondzisi u te va fanele ku
rhamba vana van'wana leswaku
va ya basisa phaka. Va tsala
phositara exikolweni. Kwalomu
ka vana va makumembirhi mune
wa tile ku ta rholela thyaka.
Va rholele mabodhlela,
swikotela na maphepha.

Vana va rhandza ku tlanga etindhawini leti baseke.
A hi rhandzi tiphaka leti nga thyaka.

Pfunani ku basisa etlhelo ka nambu.

A hi hlaiseni tiphaka ta hina ti
tshama ti basile.

Joyina pfhumba ro basisa.

Un'wana na un'wana u ta amukela juzi na sangweji swa mahala.

Rini? Muggivela 21 Nyenyan kulu hi 10:00

Kwihi? Kiddy Park

Bazi ri ta ku vuyisa ekaya hi nkarhi wa awara ya 2
ehenhla ka nhloko.

Siku:

Ntivomarito

Hlaya marito kutani u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntihhanu u tsala swivilwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

etindhawini	tiphaka	vuyisa	nkarhi
endlwini	tibuku	vuyela	nkama
erhumbini	tibolo	vumba	nkamba

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka. Rito ro sungula ra nhlamulo ri fanele ku sungula hi letere lerikulu. Tsundzuka ku hetelela hi hiko.

Xana i mani a pfunek Bongi ku endla phositara?

Xana vanhwanyana lava va bohe ku endla yini?

Xana u ehleketa leswaku a ya ri mavonele ya kahle yo basisa? Hikokwalaho ka yini?

Xana nkarhi wo basisa wu sungule hi nkarhi muni?

Bana xirhendzevutana eka mabumabumeri.

A hi tsaleni

Vana lavantsongo va rholele swikotela.

Mabumabumeri

Mufana lonkulu u pfunek basisa phaka.

Nhwana wo saseka u lave ku pfunek.

Mufana wa misavu u hi dlaya hi mafenza.

Mufana wa mihipani u lave ku tumbeta thini ro chela thyaka.

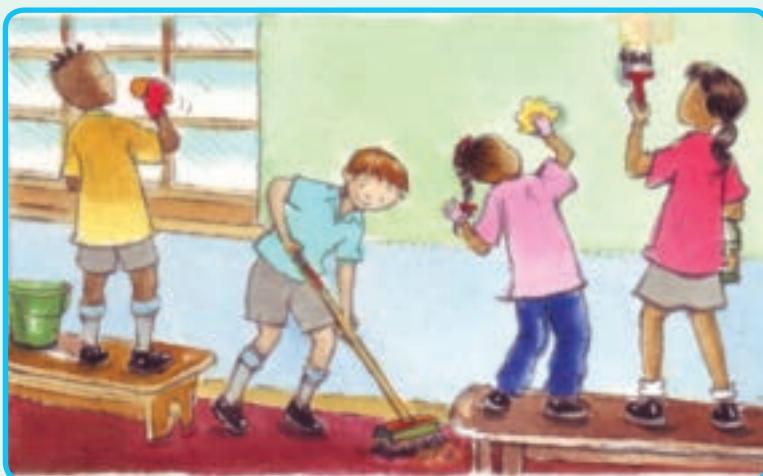

A hi vulavuleni

Xana tlilasi ya wena yi nga endla yini ku basisa xikolo? Bula hi tindhawu ta xikolo leti nga thyaka. Boxa leswi u nga kondleterisaka xiswona pfhumba ro basisa exikolweni xa n'wina.

A hi tsaleni

Tsala ndzimana ya swivulwa swa 10 hi xikolo xa n'wina. hi xikolo xa n'wina. Vula leswaku i tindhawu tihhi leti faneleke ku basisiwa.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

A hi tsaleni

lerikulu

tshwuka

rihlaza

Bayisikiri ya Thabo a yi ri yo _____.

Bongi u hundze exikarhi ka khwati ra _____.

U chayisile ribye _____.

Tata mahlamuseri
lama siyiweke.
Tirhisa marito lama
ku ku pfuna.

Siku:

A hi tsaleni

Tsala marito lama faneleke u kombisa leswaku swilo leswi i swa vamani.

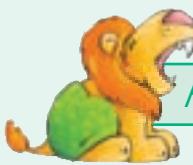
Tibuku _____ vanhwanyana.	Tibuku _____ vasesi.	Nhlengeletano _____ hina.
Timbyana _____ vafana.	Mimovha _____ vadyondzisi.	Junifomo _____ vaongori.
Micila _____ swiharhi.	Switlangiso _____ buti.	Mabodhlela _____ vana.

A hi hungaseni

Xiyisisa phositara ya Bongi. Sweswi endla phositara u rhamba vana leswaku va ta pfuna ku basisa xikolo.

A hi vulavuleni

Kokwana Sam u rhandza ku rungula xitori xa leswi dolofini yi poniseke vutomi bya yena hakona. Xiyani swifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka eka swona.

A hi hlayeni

Ku pfuna ka dolofini

Loko va ha ri majaha, kokwana na munghana wa yena Zakes a va rhandza ku nyupela elwandle. A ku ri na xikepe xa khale endzeni ka lwandle. A ku ri na maribye ya nkoka ya nsuku na silivhere exikepeni.

Loko Kokwana Sam a nyupela ehansi ka lwandle a ambala sudi yo hlambela hi yona leswaku a sirhelela miri wa yena. A a tirhisa na thangi ra moyo leswaku a kota ku hefemula ehansi ka mati.

Siku rin'wana kokwana Sam a lava ku ya exikepeni, kambe Zakes a ala a ku, "E -e, hi nga nyupeli ku ya ehansi namuntlha. Bubutsa lerikulu ri le ku teni."

"Kambe ndzi vone nketani ya nsuku yo bumbula. Ndzi lava ku yi landza. Hi ta kuma mali yo tala hi yona," ku hlamusela kokwana Sam.

"Bubutsa ri ta fika hi 15 wa timinete. Hi le khombyeni," ku vula Zakes.

Kambe kokwana Sam a sindzisa a ya ehansi ka lwandle loko Zakes a sale exikwekwetsini a n'wi yimela kona.

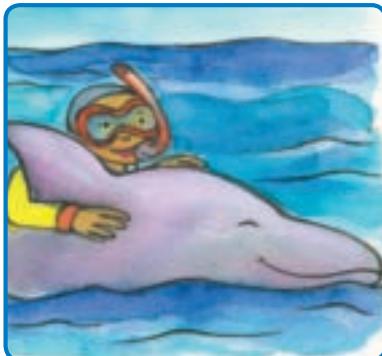
Kokwana Sam u yi kumile nketani kambe a tsandzeka ku yi tshunxa. A koka no cela hi tintiho ta yena ku kala yi tshunxeka.

Hi nkarhi wolowo thangi ra moyo ra kokwana se a ri ri kusuhi no helela hi moyo. U humile na nketani ya nsuku. Kambe Zakes a a fambile hikwalaho ka bubutsa lerikulu.

Siku:

Kokwana Sam a khoma nketani swinene kutani a ringeta ku hlambela kambe magandlati a ma ri lamakulu. Nketani ya nsuku a yi tika kasi mavoko na wona a ma karhele. Nketani yi chupuka, yi wela endzeni ka lwandle.

"Pfunani, ndzi pfuneni!" a huwelela, kambe a ku ri hava loyi a nga n'wi twa.

Kutani a twa mpfumawulo wo tsokombela. A wu ri mpfumawulo wa dolofini. Dolofini yi hlambela ku fika eka kokwana Sam, kutani a kota ku khoma xicapila xa dolofini. Dolofini yi yise kokwana eribuweni ra lwandle.

Loko kokwana a tikuma a hlayisekile, dolofini yi hlambela yi va yi fambile.

"Inkomu ku ponisa vutomi bya mina," ku vula kokwana hi ntsako lowukulu.

A hi tsalen'i

Hlamula swivutiso leswi landzelaka. Rito ro sungula ra nhlamulo ri fanele ku sungula hi letere lerikulu. Tsundzuka ku hetelela hi hiko.

I vamani swimunhuhatwankulu eka xitori lex?

Marito ya
ntolovel
magandlati
nsuku
nyupela
xikwekwetsu

Hikwalaho ka yini kokwana Sam a lave ku nyupela endzeni ka lwandle?

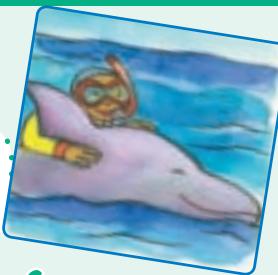
Hikwalaho ka yini Zakes a nga yimelangi kokwana Sam?

Xana kokwana Sam u fike njhani eribuweni ra lwandle?

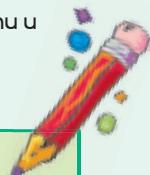
A hi endleni .....

Encenya xitori xa kokwana Sam na dolofini. I mani a nga ta va kokwana Sam, Zakes na dolofini leyi poniseke vutomi bya kokwana Sam?

Ntivomarito

Hlaya marito kutani u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlhanu u tsala swivilwa ebukwini ya wena ya switoloveto.

nyupela	nsuku	pfunani	tikuma
hlambela	nsuna	akaní	tilaya
helela	nsumba	tirhani	tiboha

A hi tsaleni

Titeke wonge u kokwana Sam. Tsala hi leswi swi ku humeleleke. Hi ku sungulele xitori.

Zakes u ndzi byelete leswaku hi nga hlambeli hi nyupela namuntlha kambe a ndzi lava nketani ya nsukut. A ndzi swi tiva leswaku ku ta va na bubutsa kambe ndzi sindzisa ndzi nyupela endzeni. Loko ndzi huma na nketani ya nsuku ...

Sweswi titeke wonge u dolofini. Tsala u hlamusela leswi u swi vonike na leswi u swi endleke. Hi sungulele xitori xa dolofini.

A ndzi hlambela ndzi ya emaribyen ikuva ndzi vone bubutsa lerikulu ri ri eku teni. Kutani ndzi vona munhu a khomile nketani ya nsuku. A huwelela a kombela ku pfuniwa.

Siku:

A hi hungaseni

Xinokele

Masiki

Thangi ra moya

Bandhi ra ntiko

Sudi yo tsakama

Swicapila

Bula na munghana wa wena hi swilo leswi vanyuperi va swi lavaka loko va ri endzeni ka lwandle. Boxa leswaku hikwalaho ka yini va lava swilo leswi.

Thangi ra moya
ri nyika moyo
ehansi ka mati

Xinokele
xi pfuna ku hefemula

Masiki
yi pfuna leswaku u kota ku
vona ehansi ka mati

Bandhi ra ntiko
ri endla leswaku munhu a va
na ntikelo leswaku a kota ku
tshama ehansi ka mati

Sudi yo tsakama
yi endla leswaku miri wu
tshama wu kufumerile

Swicapila
swi pfuna leswaku u
hlambela hi ku hatlisa

A hi vulavuleni

Xiyani xifaniso kutani mi bula hi leswi mi swi vonaka.

A hi hlayeni

Vusokoti entirhwéni

Xana u tshama u pyanya risokoti? Xana a wu swi tiva leswaku vusokoti byi hanya swin'we?

Xana a wu swi tiva leswaku vusokoti byi avelana swakudya? Loko u landzelela nkondzo wa byona u ta kuma swakudya eka rin'wana ra matlhelo. Eka tlhelo lerin'wana u ta kuma xisaka xa laha byi yaka kona.

Landzelela nkondzo wa vusokoti

Loko risokoti ri kuma swakudya ri endla nkondzo leswaku byin'wana byi ta landzelela. Hinkwabyo byi landzelela ndlela yin'we ku ya eswakudyeni.

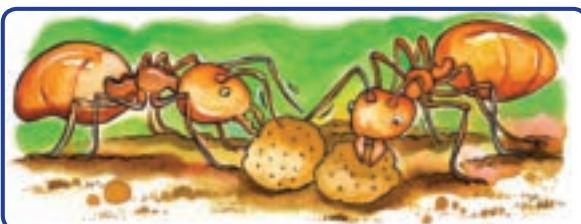
Vusokoti byi rhandza swakudya swo nyanganya tanihi jamu na chukela. Byi dya na swakudya swin'wana na swin'wana leswi hi swi siyaka. U ta byi vona byi hlengeletanile byi rhendzele swakudya.

Ringeta xperimente

Veka phepha ra swakudya ekusuhi na xisaka xa vusokoti. Yimela vusokoti byin'wana byi kuma swakudya. U ta vona vusokoti byo tala byi landzelela ndlela yin'we. Kutani susa swakudya. Xana vusokoti bya swi landzelela? Xana ku humelela yini loko u susa swakudya? Endzhaku ka loko u suse swakudya, vusokoti bya ha landzelelela nkondzo wa khale. Byi teka nkarhi byi nga si endla nkondzo lowuntshwa.

Hikwalaho ka yini?

Loko risokoti ri kuma swakudya, ri siya risema ro hlawuleka ro kombisa nkondzo wa ndlela. Vusokoti byin'wana byo huma exisakeni byi ta nuhetela risema kutani byi landzelela.

Siku:

A hi tsaleni

Hlaya vuxokoxoko hi vusokoti kutani u hlamula
swivutiso leswi landzelaka.

Xana xitori xi vulavula hi yini?

A	Xi nyika vuxokoxoko hi mikondzo ya vusokoti.
B	Xi hlamusela leswaku vusokoti u nga byi herisa njhani.
C	Xi hlamusela laha u nga kumaka vusokoti kona.

Hikwalaho ka yini u fanele ku veka swakudya ekusuhi na xisaka xa vusokoti?

A	Ku kanganyisa vusokoti.	C	Leswaku vusokoti byi ta kota ku landzelela.
B	Ku sivela nkondzo wa vusokoti.	D	Ku dlaya vusokoti.

Loko risokoti ri kuma swakudya, xana ri byela vusokoti byin'wana njhani?

A	Bya xiyisia kutani byi landzelela risokoti.	C	Byi nuhetela swakudya ephepheni.
B	Bya tsutsumatsutsuma byi kala byi kuma swakudya.	D	Byi nuhetela risema leri siyiweke hi risokoti ro sungula.

Xana u ehleketa leswaku vusokoti bya hlayisana? Hikwalaho ka yini u vula sweswo?

A hi tsaleni

Hlaya marito lama u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona.
Sweswi tlhantilha marito ku ya hi mapeletwana ya wona.

risokoti	jamu	susa
ri/so/ko/ti		
nyanganya	vuxokoxoko	nuhetela
swakudya	risema	landzelela

Marito ya ntoloveloo

nkondzo
risema
swin'we

A hi vulavuleni

Languta nkondzo wa vusokoti exikolweni kutani u dirowa leswi u swi vonaka.
Hlamusela munghana hi xifaniso xa wena.

A hi tsaleni

Tsala swivilwa u
sungula hi rito ra Tolo.

landzelerile

dyile

rhendzerile

Vusokoti byi landzelela risema.

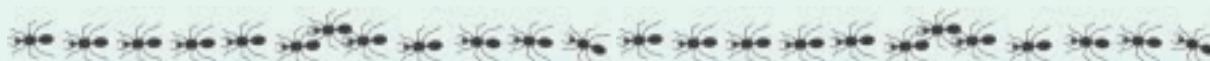
Tolo vusokoti byi

U vona vusokoti byi rhendzela swakudya.

Tolo a

Vusokoti byi dya jamu.

Tolo

A hi tsaleni

Bana xirhendzevutana eka rito leri faneleke.

Vusokoti **ri/byi** lava swakudya.

Hanci **yi/ti** nwa mati.

Bongi **va/u** khandziya bayisikiri.

Namuntlha **kwa/ka** hisa.

Mundzuku hi ta **xiya/xiyile** vusokoti.

Jabu **u/wa** languta.

Sweswi va **lave/lava** ku dya

Risema **ra/ya** sokoti.

Siku:

A hi tsalen'i

Tirhisa ma-, ti-kumbe swi - ku kombisa
leswaku swi tele.

Hi tirhisa **ma**, **ti** kumbe **swi**
ku kombisa leswaku swilo
swi le ka vunyingi.

	apula
	bokisi
	lepula
	kondlo

	tandza
	pensele
	nyenyana
	lamula

	bolo
	tulu
	luva
	homu

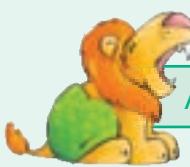
A hi hungaseni

Vusokoti byi byelana leswaku swakudya swi kumeka kwihi hi ku siya
risema endleleni yo ya eswakudyeni. Byi endla leswi hikuva a byi koti
ku vulavula. Na hina ha swi kota ku tivisa vanghana va hina xanchumu
handle ko vulavula. Hi tirhisa swikandza na mahlo ya hina ku endla
sweswo.

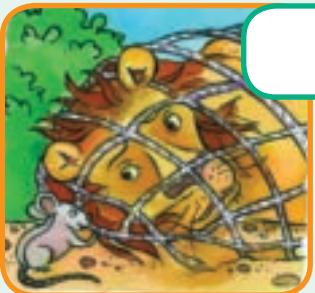
Xana va ri yini?	Ndzi na ndlala.	Ndzi tsakile.	Ndzi tsanile.	Ndzi hlamarile.
Mahlo				
Milomu				
Tinkohe				
Xikandza				
Sweswi dirowa swikandza swa wena.				

A hi vulavleni

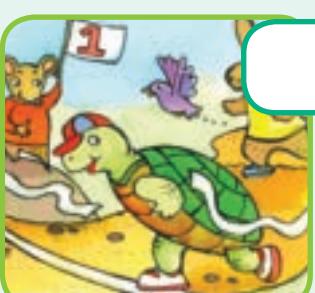
Xiya swifaniso swa switori leswi hi swi hlayeke.

Nghala na xikondlwana

Ku pfuna ka dolofini

Mpfundla na xibodze

Dyambu na xidzedze

Vusokoti entirhwени

Bongi u rholela thyaka

A hi hlayeni

Anakanya hi switori leswi u swi hlayeke ebukwini leyji. Hi xihi xitori lexi u xi rhandzaka swinene?

Ehleketa leswaku hikwalaho ka yini u tsakele swin'wana swa switori ebukwini leyji ku tlula swin'wana. Swi nambare, u sungula hi l eka xitori lexi u xi tsakeleke swinene kutani u ya fika eka 4 ya xitori lexi u nga xi tsakelangiki. Xana u tsakisiwe hi N'wanghala na xikondlwana? kumbe Dyambu na xidzedze? Kumbe Mpfundla na xibodze? U fanele ku rhandza ku hlaya hi xikongomelo xo tiphina.

Xana u hlawule Ku pfuna ka dolofini kumbe Misava ya vusokoti? U fanele u rhandza ku hlaya hi xikongomelo xo kuma vuxokoxoko.

Siku:

A hi tsalen'i

Hlaya ndzimana kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.
Rito ro sungula ra nhlamulo ri fanele ku sungula hi letere
lerikulu. Tsundzuka ku hetelela hi hiko.

Hi xahi xitori lexi u xi tsakeleke swinene?

U tsakise hi yini mayelana na xitori?

Hi xahi xitori lexi u nga xi tsakelangiki?

Hikwalaho ka yini u nga xi tsakelangi xitori lexi?

Xana u hlayela ku tiphina kumbe ku kuma vuxokoxoko?

Ntivomarito

Tihantilha marito kutani u yingisela mimpfumawulo kutani u
tsemelela marito ku ya hi mapeletwana ya wona.
Tirhisa marito ya ntihantu u tsala swivilwa swa wena n'wini
ebukwini ya wena ya switoloveto.

sokoti	tsakela	tiphina
so/ko/ti		
xitori	swin'wana	hlaya
switori	nomboro	dolofini

Marito ya
ntolovelu
xo sungula
xa vumbirhi
xa vunharhu
xa vumune

A hi endleni

Bula na munghana wa wena hi xitori lexi u xi tsakeleke swinene.

Bula hi swimunhuhatwa swa xitori. Boxa lexi ku tsakiseke swinene mayelana na xitori.

Xana xitori xi ku nyike vuxokoxoko?

Pulana ku tsala xitori xa wena.

A hi tsalenii

Xana xi ta va mayelana na yini?

I mani a nga ta va ximunhuhatwankulu?

Xana u ta nyika vuxokoxoko byih?

A hi hungaseni

Tsema pheji leyi landzelaka. Endla buku. Ekhavhareni, tsala vito ra buku. Tsala vito ra wena ehansi ka vito, hikuva hi wena mutsari. Dirowa xifaniso ekhavhareni, sweswi tsala xitori xa wena lexi nga manghenelo, miri na mahetelelo.

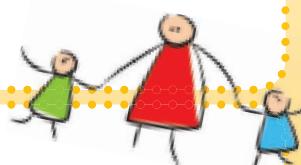

KHAVHARA YA LE NDZHAKU

MAYELANA NA MUTSARI

Tsala vito ra wena

Malembe ya wena

Laha u tshamaka kona

Dirowa xifaniso laha.

KHAVHARA

GOZARA 2. petsa ekantibwa matonsi

GOZARA 3. stepula eka illelo ier

Tsala vito ra buku laha.

Tsala vito ra wena (hi wena mutsari).

GOZA RA 4. petsa eka ntla wa belala endzhaku ka loko u sitepule buku uja wena

GOZA RA 1. petsa eka ntla wa matonsi

Yisa emadhlwenei xittoi xa wenda laha na le ka phiei ra 5.

Tsala mifri wa xittoi xa wenda laha na le ka phiei ra 5.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

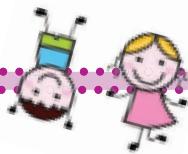
Dirowa xifaniso laha.

Sungula xitori xa wena laha na le ka pheji ra 3.

Handwriting practice lines for the sentence "Sungula xitori xa wena laha na le ka pheji ra 3."

Dirowa xifaniso laha.

Heta xitori xa wena.

Handwriting practice lines for the sentence "Heta xitori xa wena."

Tsalia u ja emdchlweni na xitori xa wena laha.

Tsalia leswi humellelka eku heteleleni ka xitori xa wena.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Dikixinari ya mina

A
a

G
g

B
b

H
h

C
c

I
i

D
d

J
j

E
e

K
k

F
f

L
l

Dikixinari ya mina

M
m

S
s

N
n

T
t

O
o

U
u

P
p

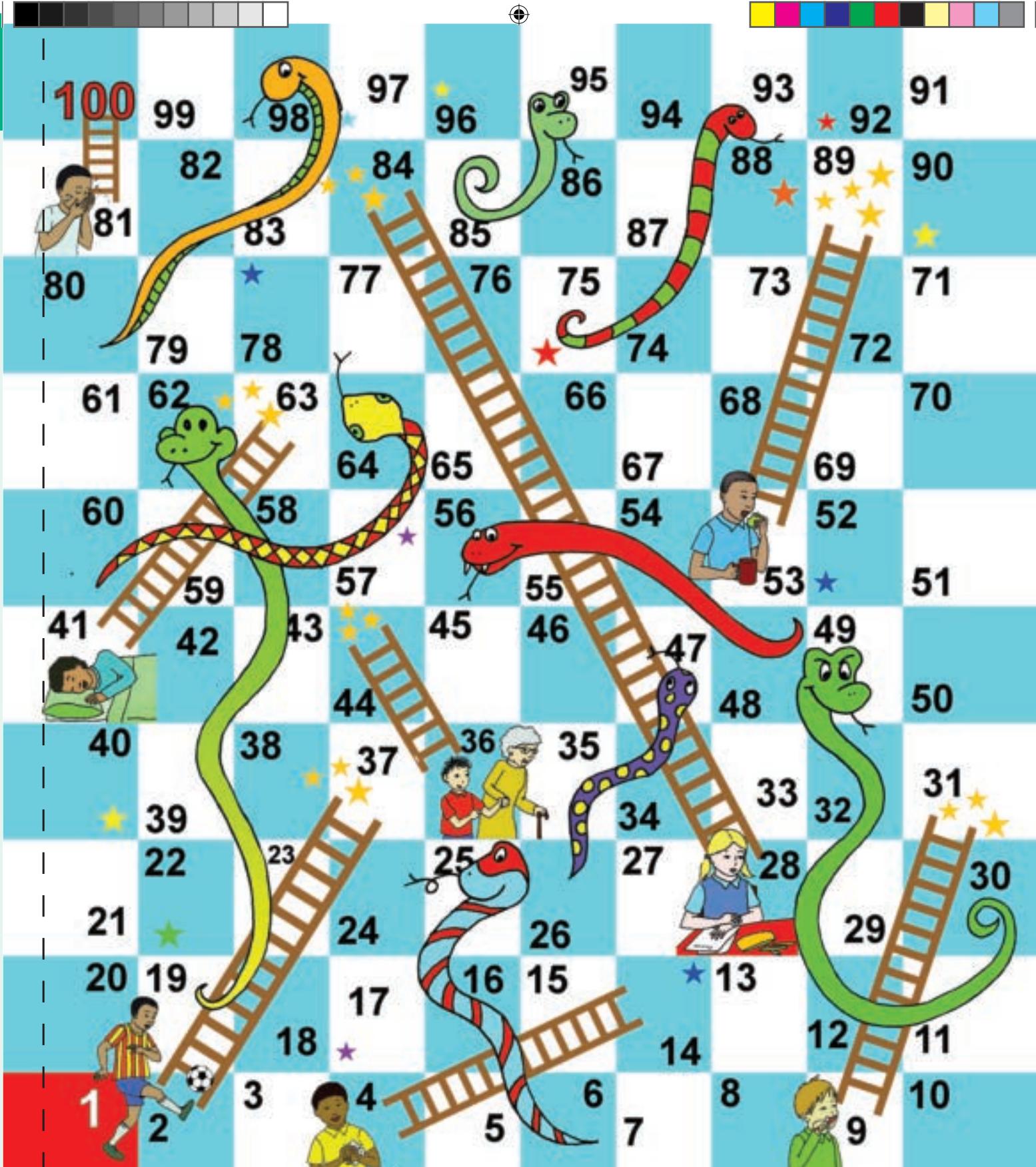
V
v

Q
q

W
w

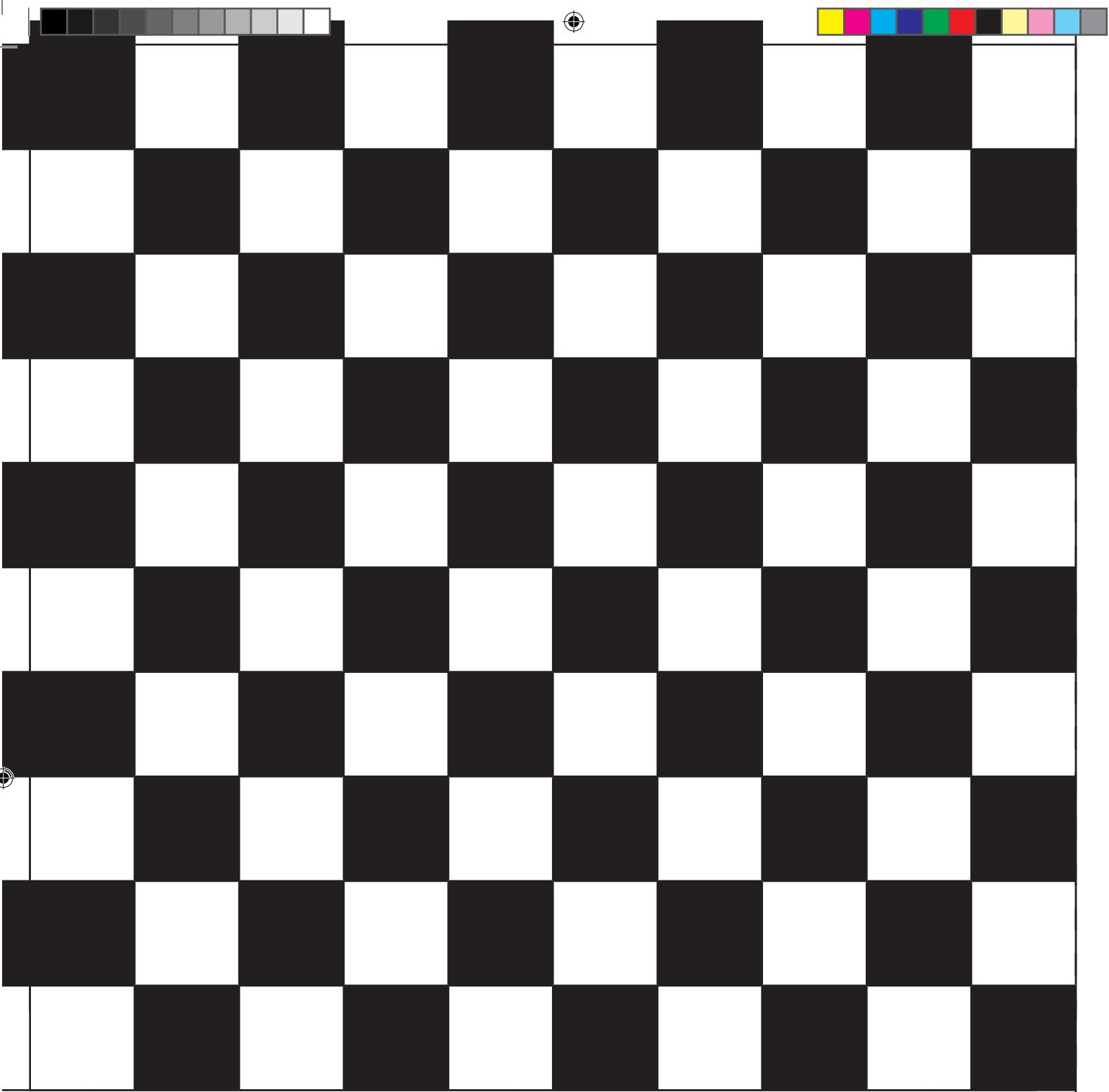
R
r

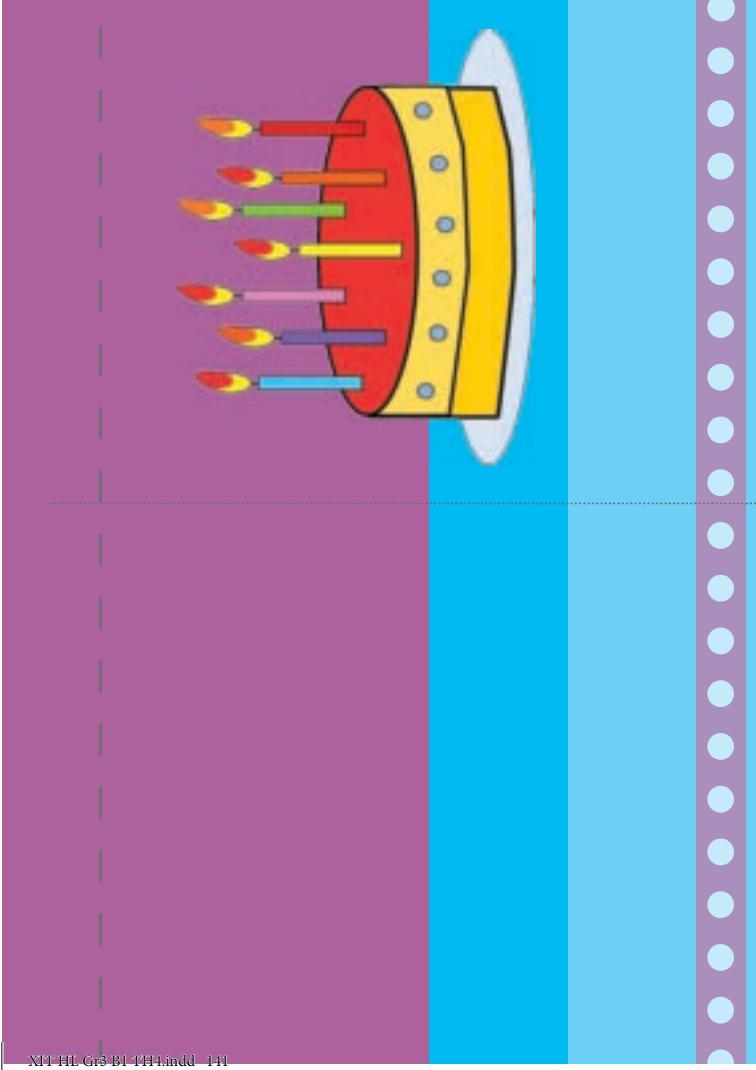
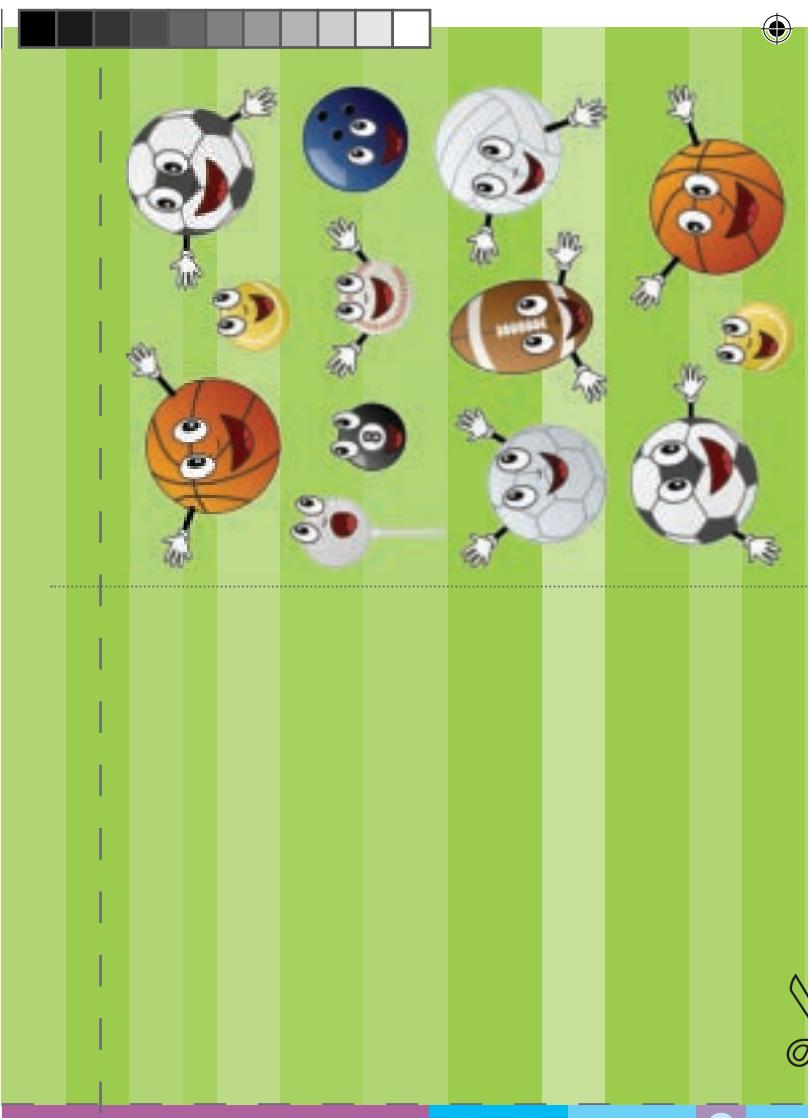
X-Z
x-z

Tinyoka na switepisi
Tsema swihlayelo leswi swa
Tinyoka na Switepisi.

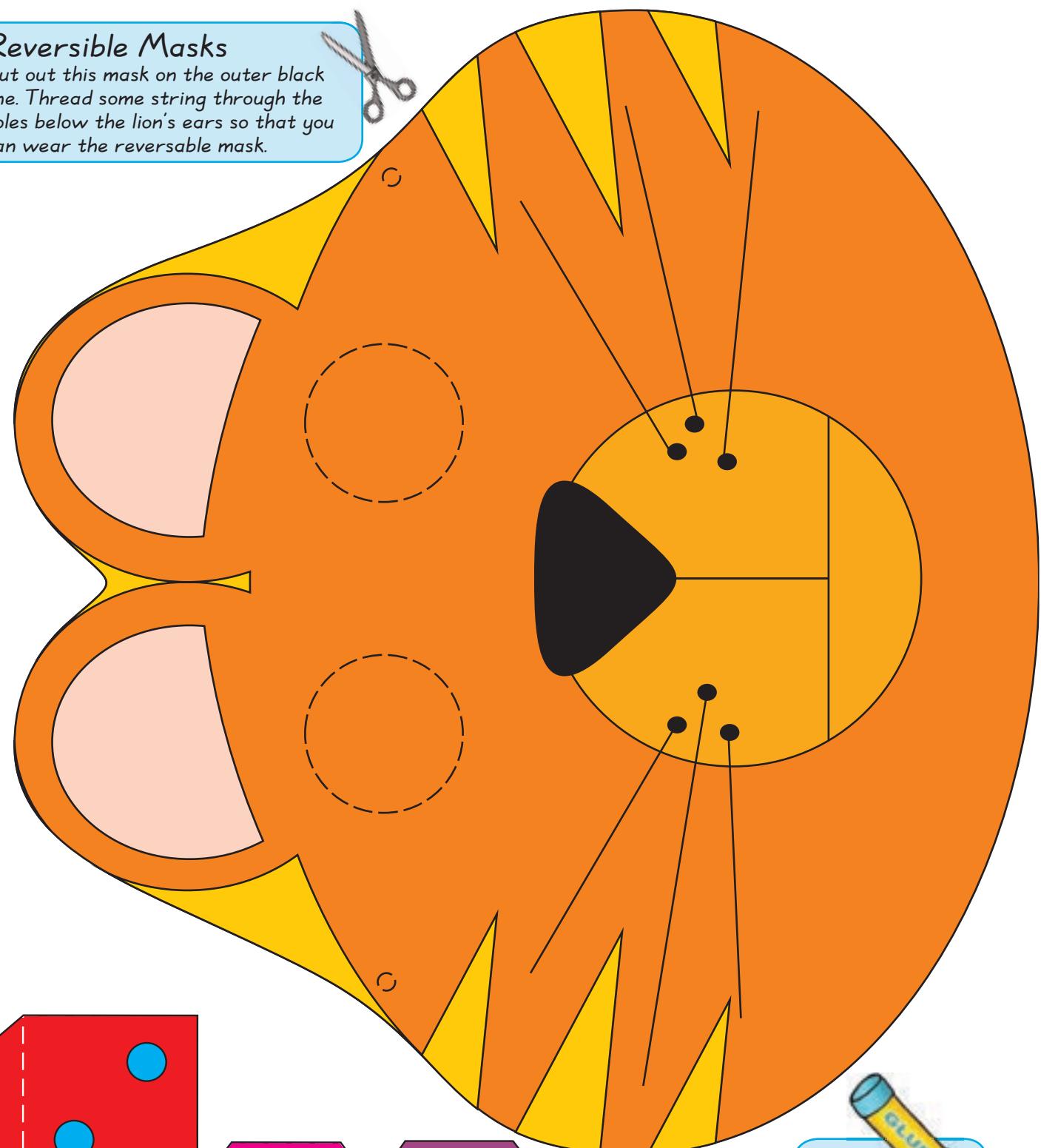

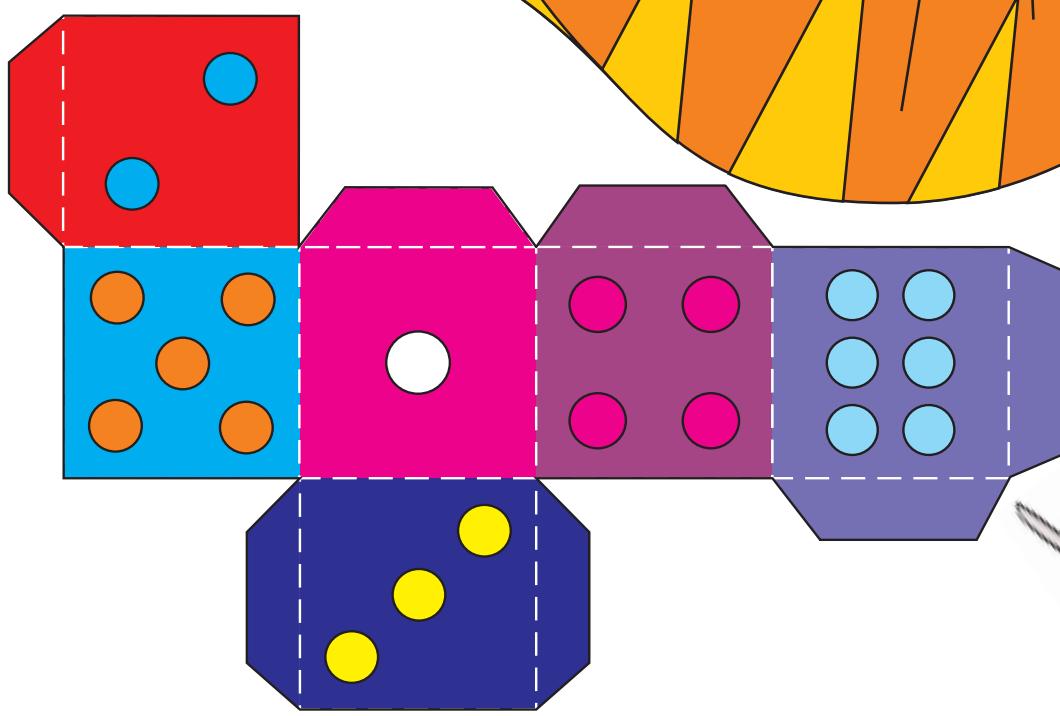
Reversible Masks

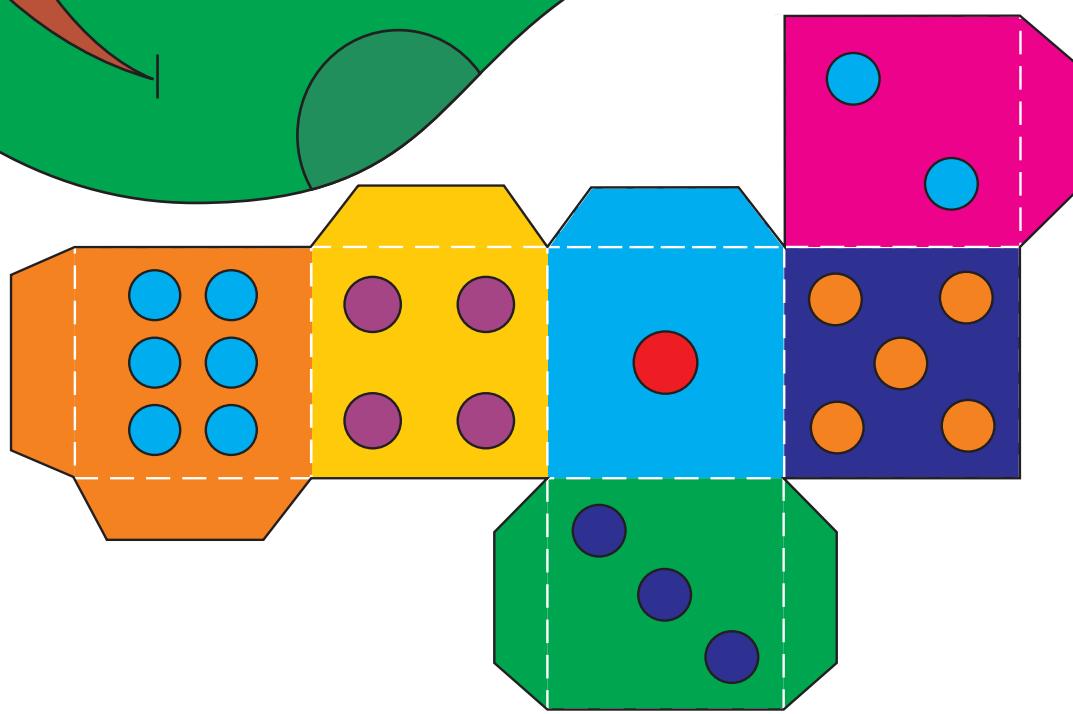
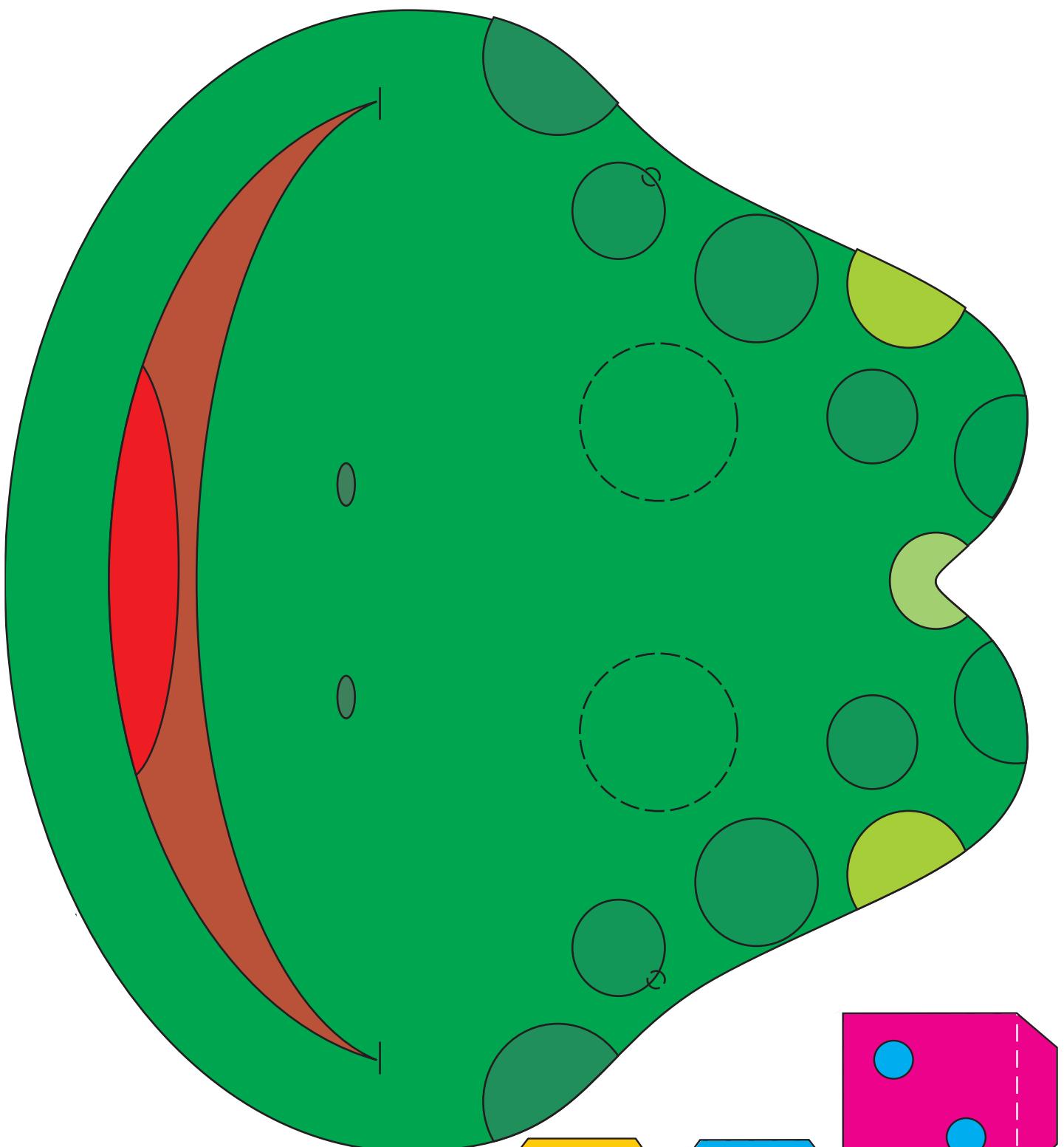
Cut out this mask on the outer black line. Thread some string through the holes below the lion's ears so that you can wear the reversible mask.

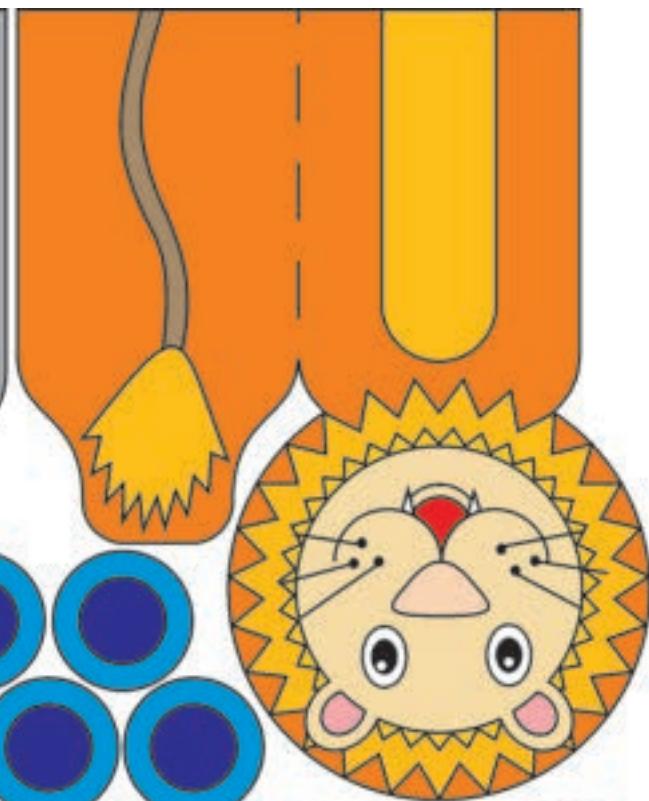
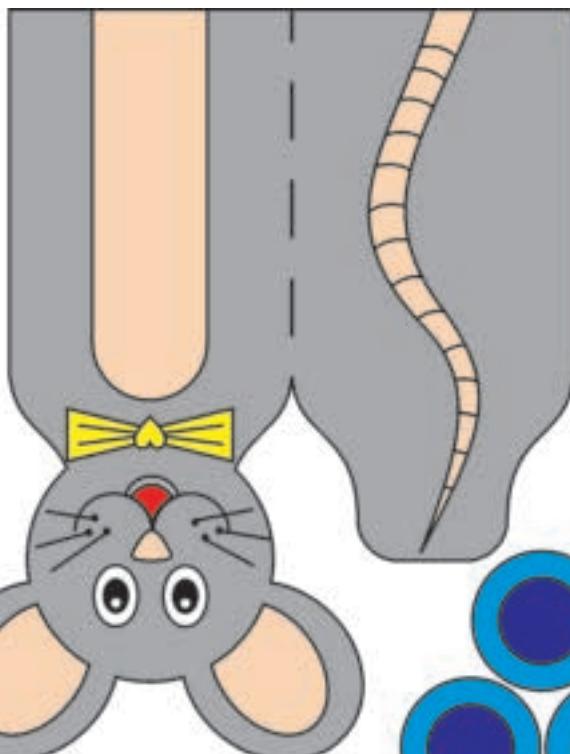
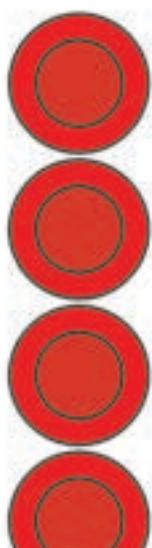

Dice

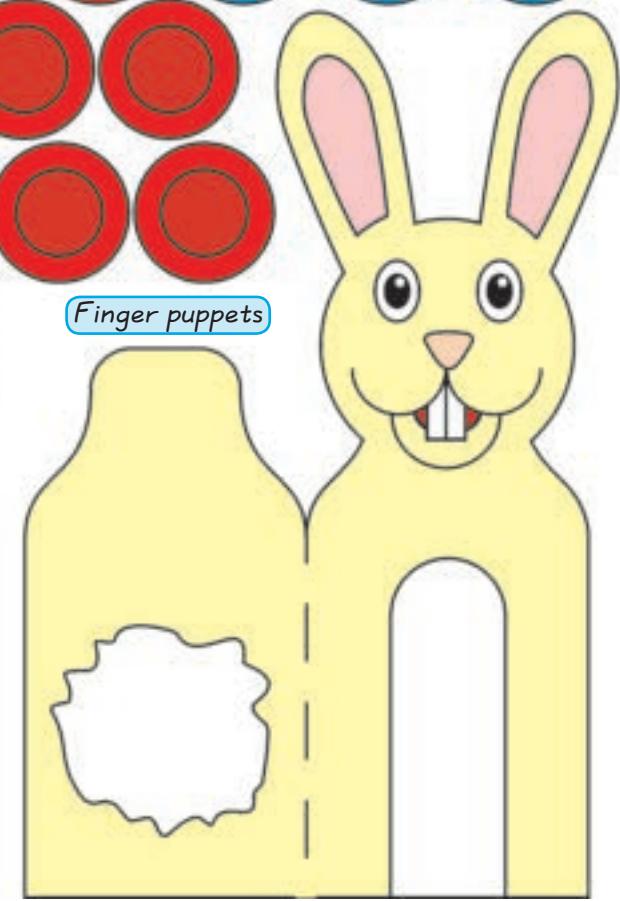
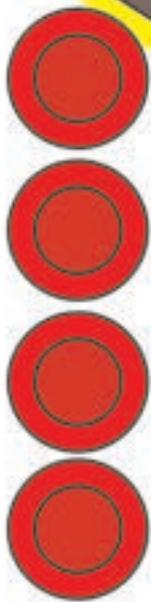
Cut out the dice on the outside black lines and fold on the white dotted lines. Glue the flaps on the inside of the dice.

Counters for
the board game.

Finger puppets

